

**Joanna Falkowska
Dorota Grabowska-Pieńkosz**

**Historia wychowania
na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika**

Toruń 2018

Recenzent
Iwonna Michalska

SPIIS TREŚCI

Przedmowa

Historia wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika - twórcy i proces instytucjonalizacji.....	5
---	----------

Część pierwsza

Historia oświaty i wychowania

na Wydziale Humanistycznym UMK.....	14
1. Zakład Historii i Teorii Wychowania.....	14
2. Zakład Historii Oświaty i Wychowania.....	29
Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej.....	32
3. Zakład Historii Edukacji.....	44

Część druga

Historia wychowania i myśli pedagogicznej

w strukturze Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK.....	56
1. Od Pracowni Historii Wychowania do Katedry Historii Myśli Pedagogicznej - przemiany instytucjonalne.....	56
Działalność naukowa - kierunki badań naukowych, konferencje i wydawnictwa.....	58
2. Działalność w organizacjach i towarzystwach naukowych.....	75
3. Działalność dydaktyczna	79

Część trzecia

Historia wychowania i historycy wychowania we wspomnieniach..... **93** |

Aleksander Nalaskowski..... **93** |

Pedagogika toruńska z historią wychowania w tle
- o mojej pracy magisterskiej i kontaktach z historią

Urszula Ostrowska..... **100** |

Profesor Urszuli Ostrowskiej wspomnienia o związkach
z historią wychowania na UMK

Witold Wojdyło..... **106** |

Wspomnienie z czasów kierowania Zakładem Historii Wychowania
i Myśli Społecznej

Michał Strzelecki..... **112** |

W Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej- wspomnienie

Władysława Szulakiewicz..... **118** |

Moje początki pracy na UMK

Zamiast zakończenia,

czyli o kierunkach dalszych badań naukowych..... **124** |

Bibliografia.....	127
--------------------------	------------

Aneks.....	133
-------------------	------------

1. Rozporządzenia Rektora UMK o powołaniu jednostek historii wychowania.....	133
2. Wykaz ważniejszych publikacji historyków wychowania.....	137
3. Wykaz konferencji i seminariów naukowych zorganizowanych przez toruńskich historyków wychowania.....	141
4. Korespondencja i pisma dotyczące toruńskiej historii wychowania.....	143
5. Historia i historycy wychowania w fotografiach.....	147

Przedmowa

Historia Wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika - twórcy i proces instytucjonalizacji

Podjmując próbę przedstawienia i oceny historii oświaty i wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (UMK), nie sposób nie odnieść się do głównych tendencji w rozwoju tej dyscypliny w innych polskich ośrodkach akademickich. Badanie dziejów rozwoju historii wychowania w Polsce wykazuje, że inny jest dorobek historii wychowania w tych ośrodkach, w których można mówić o przejmowaniu zadań naukowych i dydaktycznych przez kolejne pokolenia badaczy, aniżeli w tych uczelniach, gdzie następuje ciągła zmiana kadry i podstaw instytucjonalnych¹. W pierwszych wspomnianych ośrodkach widoczna jest bardzo często kontynuacja kierunków badań naukowych. Natomiast inaczej historia wychowania rozwija się w tych szkołach wyższych, w których brak ciągłości, jeśli chodzi o problematykę badań naukowych, a także treści jej nauczania traktowane jako przekazywanie wiedzy jednego z głównych przedmiotów w kształceniu uniwersyteckim pedagogów. Taki stan rzeczy często spowodowany jest, w niektórych uczelniach, ciągłą zmianą kadry, co nie sprzyja systematycznemu prowadzeniu badań. Aby z perspektywy tradycji spojrzeć na historię oświaty i wychowania w UMK niezbędny jest powrót do jej początków.

Początki kształtowania się toruńskiego akademickiego ośrodka badań historyczno-oświatowych mają stosunkowo długą tradycję i sięgają powstania Uniwersytetu Toruńskiego, czyli 1945 roku². Wielu uczonych, tworzących zwłaszcza Wydział Humanistyczny, podejmowało w swej twórczości zagadnienia dziejów oświaty³. Można bezsprzecznie stwierdzić, że toruńska aka-

¹ Szerzej: W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918-1939. Studium historyograficzne*, Toruń 2000; teźże, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944-1956*, Kraków 2006.

² Trzeba wspomnieć, że z Toruniem w okresie międzywojennym zanim powstał uniwersytet związany był wybitny historyk wychowania Stanisław Tync, uczeń S. Kota. Przybył do Torunia w 1920 roku i najpierw pracował jako nauczyciel gimnazjalny, a następnie objął kierownictwo Wyższych Kursów Naukowych. S. Tync włączył się w badania historyczno-oświatowe, którym patronowało Toruńskie Towarzystwo Naukowe. Patrz: H. Barycz, *Stanisław Tync jako historyk wychowania*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1964, nr 3; W. Szulakiewicz, *Stanisław Franciszek Tync (1889-1964). Szkic portretu historyka oświaty i wychowania*, w: *Ocalić od niepamięci*, red. J. Szablicka-Żak, Kraków 2002, s. 11-25.

³ Byli wśród nich m.in. historycy reprezentujący różne subdyscypliny historyczne: J. Lechicka, B. Nadolski, K. Hartleb.

demicka historia wychowania, podobnie jak pedagogika ma swoje lwowskie korzenie, gdyż tworzyli ją uczeni, którzy przybyli do Torunia z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W Uniwersytecie Toruńskim od samego początku organizowania struktur uczelni i poszczególnych wydziałów planowano powołanie katedry historii wychowania. Co więcej sam Stanisław Łempicki, kierownik pierwszej profesjonalnej katedry z zakresu historii wychowania w Polsce, nie wykluczał przejścia do Torunia z zamiarem objęcia Katedry Historii Oświaty i Szkolnictwa. Świadczy o tym treść listu S. Łempickiego z dnia 3 września 1945 roku skierowanego do swego przyjaciela, pierwszego rektora uczelni toruńskiej, Ludwika Kolankowskiego⁴. W liście tym napisał: „[...] Ja może utrzymam się w Krakowie na katedrze literatury polskiej starszej. Jest to bardzo prawdopodobne. Decyzja zapadnie niedługo. W każdym razie i mnie nie skreślaj drogi Ludwiczku z listy toruńskiej przy katedrze historii oświaty i szkolnictwa lub literatury polskiej starszej”⁵.

Idea powołania profesjonalnej katedry historii oświaty i wychowania pojawiła się kolejny raz w roku akademickim 1948/1949. Jednostka ta miała funkcjonować w ramach Instytutu Historii. Jednak, jak wynika z dokumentów źródłowych, do realizacji takiego zamierzenia nie doszło, gdyż stanęły na przeszkodzie trudności z pozyskiwaniem specjalistów z tej dyscypliny⁶. Pozyskanie wówczas specjalisty w tej dziedzinie (jak i w kilku innych) nie było sprawą łatwą. Jak łatwo zauważyć historię wychowania w pierwotnych zamysłach łączono z historią, a nie z pedagogiką. Ostatecznie jednak osoby uprawiające historię wychowania zostały umiejscowione w strukturach jednostek pedagogicznych i wchodziły w skład pracowników Katedry Pedagogiki⁷.

Jak już wspomniano początki toruńskiej historii wychowania wiązały się z pracownikami przybyłymi ze Lwowa. Należą do nich Jadwiga Lechicka

---

⁴ Ludwik Kolankowski (1882-1956) historyk, badacz dziejów Polski XV-XVI wieku, działacz polityczny. Studia historyczne na UL i w Berlinie, habilitacja na UJ w 1913 roku. Był pełnomocnikiem Naczelnika Państwa do spraw powstającego uniwersytetu w Wilnie, do 1936 jego profesorem, a w latach 1936-1939 profesorem UJK. W czasie II wojny światowej zorganizował akcję ratowania dzieł sztuki. Od 1945 roku prof. Uniwersytetu Toruńskiego i pierwszy rektor.

⁵ *Powstanie i pierwsze dziesięć lat UMK 1945-1956. Wybór źródeł*, wydała H. Duczkowska-Moraczewska, Toruń 1995, s. 41. List pisany z Krakowa. Jednak jak powszechnie wiadomo S. Łempicki pozostał w Krakowie.

⁶ B. Nadolski, *Wydział Humanistyczny*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945-1955*, Warszawa 1957, s. 41.

⁷ K. Sośnicki, *Katedra Pedagogiki*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945-1955*, Warszawa 1957, s. 671-673.

i Kazimierz Sośnicki, który został powołany na stanowisko kierownika Katedry Pedagogiki i uważany jest za założyciela toruńskiej akademickiej pedagogiki⁸. Każda z wymienionych osób (mowa o Lechickiej i Sośnickim) odegrała inną, ale istotną rolę w rozwoju tej dyscypliny, jaką jest historia wychowania. Bo oto K. Sośnicki jako kierownik Katedry Pedagogiki sprawował patronat nad seminariami z historii oświaty i wychowania, natomiast przez ponad 20 lat (od roku 1946 do 1965) wykłady i seminaria z historii wychowania prowadziła J. Lechicka⁹. Początkowo seminarium z historii wychowania prowadziła wspólnie z K. Sośnickim, a od 1954 roku samodzielnie¹⁰. W skład pracowników Katedry Pedagogiki w latach 1945-1948 wchodził także Stefan Wołoszyn. Ponadto w latach 50. XX wieku Katedrę Pedagogiki w zakresie historii wychowania zasilili: od 1951 roku Bolesław Pleśniarski, a w latach 1956 (1959?)–1966 Kazimierz Kubik¹¹. Ten ostatni związany jednak z WSP w Gdańsku, która była jego podstawowym w tym czasie miejscem pracy¹².

W 1976 roku nastąpiły zmiany organizacyjne na Wydziale Humanistycznym, które dotyczyły m.in. Katedry Pedagogiki, gdyż przekształcono ją w Instytut Pedagogiki i Psychologii, a w jego strukturze wyróżniono Zakład Historii i Teorii Wychowania¹³, działający pod kierunkiem wspomnianego już B. Pleśniarskiego, będącego jednocześnie dyrektorem Instytutu Pedagogiki i Psychologii¹⁴. Po przejściu B. Pleśniarskiego na emeryturę zakładem tym

⁸ Patrz: S. Nalskowski, W. Szulakiewicz, *Pedagogika toruńska. Od katedry do wydziału*, Toruń 2009.

⁹ A. Tomczak, *Jadwiga Lechicka jako pedagog i działacz społeczny*, „Zapiski Historyczne” 1966, z. 4; W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944-1956...*

¹⁰ J. Lechicka wiele zajęć z historii wychowania prowadziła bezpłatnie.

¹¹ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994: materiały do biografii*, red. S. Kalemka, Toruń 1995, s. 383-384. T. Wróblewska, podaje, że pracował na UMK w latach 1959-1966. Patrz: T. Wróblewska, *Życie i twórczość Profesora Kazimierza Kubika*, w: *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, red. T. Gumuła, J. Krasuski, S. Majewski, Kielce 1998, s. 133; *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956-1965*, Toruń 1965, s. 49.

¹² *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 383.

¹³ Pomysł przygotowania publikacji poświęconej dziejom toruńskiej akademickiej historii wychowania zrodził się w 2016 roku. W roku tym przypadła 40-lecie powstania pierwszej jednostki patrolującej badaniom i nauczaniu historii wychowania, którą był Zakład Historii i Teorii Wychowania. Kierował nim doc. B. Pleśniarski. Powstaniu książki przyświecała główna idea, którą było udokumentowanie przemian w rozwoju historii wychowania na UMK. Rozważania w prezentowanej pracy mają na celu ukazanie ogólnych tendencji w rozwoju toruńskiej akademickiej historii wychowania od jej początków, a więc roku 1945 aż po czasy obecne, tj. rok 2017. W szczególności skoncentrowano się na przedstawieniu osób zajmujących się historią wychowania tak w sensie prowadzenia badań naukowych w tym zakresie, jak i nauczania na poziomie uniwersyteckim.

¹⁴ A UMK, sygn. K-39N/42, Akta osobowe B. Pleśniarskiego, a także W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944-1956*, Kraków 2006; T. Wróblewska, *Bolesława Pleśniarski*

od roku akademickiego 1978/1979 kierował Zdzisław Dąbrowski¹⁵.

Jak łatwo zauważyć od momentu pierwszych projektów utworzenia jednostki zajmującej się historią wychowania do praktycznej ich realizacji upłynęło wiele lat. Bo oto pierwsza profesjonalna jednostka patronująca badaniom naukowym i dydaktyce w omawianym ośrodku uniwersyteckim powstała dopiero w latach 70. XX wieku. Tym samym na UMK ustalił się w tym momencie model usytuowania historii wychowania w obszarze nauk pedagogicznych, a nie historii jak planowano w początkowym okresie procesu instytucjonalizacji różnych dyscyplin naukowych na powstającym uniwersytecie. Ten model przyporządkowania historii wychowania do pedagogiki w ramach tworzenia struktur akademickich na UMK jest aktualny do dzisiaj.

Trzeba mieć świadomość, że rozwój historii oświaty i wychowania tak na UMK, jak i w innych ośrodkach naukowych, uzależniony był i jest od zmieniających się tendencji w rozwoju nauk pedagogicznych¹⁶. Potrzeby w zakresie kształcenia pedagogicznego wpływały w zasadniczy sposób na tworzenie się środowisk specjalistów, zajmujących się badaniem i nauczaniem historii wychowania w poszczególnych uczelniach.

Kreśląc główne idee rozwoju toruńskiej historii wychowania można wyróżnić kilka cech charakterystycznych odnoszących się tak do prowadzonych badań naukowych, jak i zainteresowań osób tworzących toruńskie środowisko reprezentujące tę dyscyplinę. Analizując problem instytucjonalizacji toruńskiej akademickiej historii wychowania należy podkreślić fakt, iż podobnie jak w wielu innych uczelniach, a przede wszystkim wyższych szkołach pedagogicznych¹⁷, toruńska historia wychowania w swych początkach (1976-1984) funkcjonowała w ramach jednego zakładu z teorią wychowania. Pierwszą samodzielną jednostką historii wychowania, w dosłownym rozumie-

---

1908-1987, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1989, nr 3, s. 313-317.

¹⁵ A. Paruzel, *Instytut Pedagogiki i Psychologii*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1966-1970*, red. J. Belkot, t. 1, Toruń 1992, s. 117. W Zakładzie zajęcia dydaktyczne oraz badania nad przeszłością historyczno-oświatową prowadzili Eugeniusz Paruzel (uczeń Mirosławy Chamcówny) i Teresa Wróblewska (uczennica K. Kubika) zatrudniona na UMK w 1975 roku.

¹⁶ W kilku ośrodkach akademickich obecnie zlikwidowano zakłady patronujące badaniu i nauczaniu historii wychowania m.in. na Uniwersytecie Rzeszowskim, Dolnośląskiej Szkole Wyższej, Uniwersytecie Warszawskim, dlatego tym bardziej ważną sprawą jest dokumentowanie dziejów tej dyscypliny.

¹⁷ Patrz: sprawozdania z poszczególnych ośrodków w „Biuletynie Historii Wychowania”, a także, W. Szulakiewicz, *Historia wychowania 1995-2004. Środowisko- kierunki badań- perspektywy rozwoju*, „Rocznik Pedagogiczny” 2004, t. 27, s. 59-76.

niu, był Zakład Historii Oświaty i Wychowania, działający w latach 1984-1991, a funkcję jej kierownika sprawował Jerzy Danielewicz¹⁸. Kolejną przemianą związaną z procesem instytucjonalizacji toruńskiej akademickiej historii wychowania przynosi rok 1991. Wówczas powstał Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej kierowany przez profesorów, najpierw Andrzeja Wojtasa, a następnie Witolda Wojdyło. Zakład o takiej nazwie działał do roku akademickiego 2000/2001¹⁹. W sumie do roku 2000 pracę naukową i dydaktyczną z zakresu historii wychowania prowadzili tacy samodzielni pracownicy nauki jak: Jerzy Danielewicz, Kazimierz Kubik, Jadwiga Lechicka, Eugeniusz Jakub Paruzel, Bolesław Pleśniarski, Witold Wojdyło, Andrzej Wojtas, Stefan Wołoszyn, Teresa Barbara Wróblewska. Niektórzy z tego grona związani byli z Uniwersytetem w pierwszym okresie jego działalności. Jako przykład można podać Stefana Wołoszyna, który współpracował z UMK w latach 1945-1948²⁰, czy Kazimierza Kubika, którego współpraca z UMK przypada na lata 1956-1966. Trzeba zauważyć, że kierownictwo jednostek zajmujących się historią wychowania do 2000 roku spoczywało w rękach osób, będących z wykształcenia, a i zainteresowań badawczych historykami (J. Danielewicz, A. Wojtas, W. Wojdyło). Do roku 2000 wyjątkiem w gronie kierownictwa zakładów zajmujących się historią wychowania był B. Pleśniarski, którego zainteresowania naukowe i dorobek pisarski dotyczył głównie historii wychowania i problemów pedagogiki²¹. Jego zainteresowania zagadnieniami pedagogicznymi zapewne podyktowane było faktem, iż od 1969 roku kierował najpierw Katedrą Pedagogiki, a później (po jej przekształceniu) Instytutem Pedagogiki i Psychologii, aż do roku 1978. W sumie funkcje kierownicze sprawował prawie 20 lat. Dla wymienionych wcześniej kierowników (historyków) jednostek skupiających badaczy przeszłości oświatowo-wychowawczej, historia wychowa-

¹⁸ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 162.

¹⁹ W tym roku akademickim Zakład nie posiadał formalnie kierownika, gdyż W. Wojdyło przeszedł do politologii.

²⁰ Źródła podają dwie daty czasu pracy S. Wołoszyna na UMK 1945-1948 (*Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945-1955...*, s. 71) i 1945-1951 (*Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994. Materiały do biografii*, red. S. Kalembka, Toruń 1995, s. 762). Z kolei w źródłach dotyczących Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza jest informacja, iż S. Wołoszyn kierował Katedrą Pedagogiki w tym Uniwersytecie w latach 1950-1953 (W. Markiewicz, *Dzieje Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w latach 1945-1958*, w: *Dzieje Uniwersytetu im. A. Mickiewicza 1919-1969*, Poznań 1972, s. 384).

²¹ Wykaz publikacji B. Pleśniarskiego znajduje się w pracy: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956-1965*, Toruń 1965, s. 315-317.

nia stanowiła poboczny nurt zainteresowań. To nie pozostawało bez wpływu na kierunki prowadzonych badań, jak też treść zajęć dydaktycznych²².

Proces instytucjonalizacji toruńskiej akademickiej historii wychowania na Wydziale Humanistycznym zamyka działalność jednostki o nazwie Zakład Historii Edukacji. Powstał on w 2002 roku, a kierowała nim Władysława Szulakiewicz²³. Zakład działał przez 5 lat, tj. do 30 września 2007 roku, czyli do powstania Wydziału Nauk Pedagogicznych (WNP). Jego profil badawczy różnił się od tematyki badawczej poprzedniego zakładu. Podstawowymi kierunkami badań były: historia myśli pedagogicznej XVIII-XX wieku, polska historiografia edukacyjna na tle powszechnego dziejopisarstwa, historia wychowania w Polsce, biografistyka pedagogiczna²⁴. To przełożyło się też na zmianę tematyki realizowanych zajęć dydaktycznych, w której dominowała historia myśli pedagogicznej.

W okresie do 2000 roku widoczna jest ciągła zmiana orientacji badawczych, wynikających ze zmiany kierownictwa jednostek naukowych patronujących historii wychowania i ich składu osobowego. Trzeba podkreślić, że nie była to zapewne sytuacja wpływająca pozytywnie i sprzyjająca stabilizacji tej dyscypliny. Widoczny jest też brak przejmowania określonych zadań naukowo-badawczych z pokolenia na pokolenie, tak jak to miało miejsce w warszawskim i krakowskim ośrodku badań historyczno-oświatowych²⁵. Jednak należy podkreślić, że każda z wymienionych wcześniej jednostek zanotowała znaczący dorobek tak w sensie opublikowanych prac naukowych, jak i w zakresie dydaktyki uniwersyteckiej.

Kolejny okres w dziejach toruńskiej akademickiej historii wychowania przypada na lata 2007-2016. Wówczas historia wychowania została

---

²² Patrz programy nauczania historii wychowania: *Pedagogika UMK. Pakiet Informacyjny 2000/2001*, Toruń 2001, s. 49-52. W treściach programowych i doborze lektur akcent położony został na polityczne uwarunkowania rozwoju oświaty i wychowania.

²³ Wyjaśnienia wymaga fakt, że przerwa w obsadzeniu kierownictwa zakładu spowodowana była tym, że nie było osoby posiadającej stopień doktora habilitowanego. Dopiero uzyskanie w roku 2001 stopnia doktora habilitowanego przez W. Szulakiewicz stworzyło możliwość powołania kierownictwa zakładu, co ostatecznie nastąpiło w 2002 roku.

²⁴ Kierunki badań podane zgodnie z zapisem w planie pracy Zakładu Historii Edukacji. Dokument złożony władzom Instytutu Pedagogiki w związku z procedurą powołania zakładu. Dokument w posiadaniu autorki.

²⁵ Na ten temat: J. Dybiec, *Historia wychowania w Uniwersytecie Jagiellońskim*, w: *Historia wychowania w XX wieku...*, s. 491-498; I. Szybiak, *Katedra Historii Oświaty i Wychowania (1953-2003)*, w: *Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Jubileusz pięćdziesięciolecia*, red. J. Kamińska, Warszawa 2004, s. 183-226.

usytuowana w strukturze Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK²⁶. Można powiedzieć, że na nowo rozpoczęto starania o powołanie jednostki skupiającej historyków wychowania, chcąc tym samym podkreślić znaczenie tej dyscypliny wśród nauk pedagogicznych funkcjonujących na WNP. Wraz z powołaniem Katedry Pedagogiki powstała w strukturze Pracownia Historii Wychowania²⁷. Postępujący rozwój kadrowy na WNP sprawił, że w kolejnych latach struktura Wydziału ulegała zmianom. Przemiany te dotyczyły także historii wychowania. I tak rozporządzeniem Rektora UMK z dnia 1 lipca 2012 roku. Katedra Pedagogiki została przekształcona w Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania²⁸. W jej strukturze działała nadal Pracownia Historii Wychowania obok dwóch innych pracowni. Rok później nastąpiła kolejna zmiana, która dotyczyła historii wychowania, gdyż w dniu 1 września 2013 roku została utworzona Katedra Historii Myśli Pedagogicznej²⁹, skupiająca jedynie badaczy historii wychowania. Tak zakończył się proces instytucjonalizacji toruńskiej historii wychowania na WNP, który wiódł od Pracowni Historii Wychowania do Katedry Historii Myśli Pedagogicznej.

***

Oddawana do rąk czytelników publikacja prezentuje nie tylko rozwój historii wychowania na UMK oraz jej przemiany instytucjonalne i kadrowe. Ze względu na swą treść, książka ta jest też przyczynkiem do dziejów rozwoju polskiej historii wychowania. Na przykładzie dziejów toruńskiej akademickiej historii wychowania zobrazowane zostały głównie linie rozwojowe tej dyscypliny, która i w innych szkołach wyższych przechodziła różne „koleje losu”.

Prezentowana książka jest przykładem publikacji dokumentującej

²⁶ Autorki słusznie określiły ten okres nazwą „historia wychowania i myśli pedagogicznej”. Nazwa ta oddaje specyfikę badań historyczno- pedagogicznych prowadzonych przez historyków wychowania na WNP, chociaż początki tej zmiany sięgają powstania ZHE na Wydziale Humanistycznym.

²⁷ Dokumenty dotyczące kształtowania się struktury jednostek na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK, w tym pracowni działających w Katedrze Pedagogiki w posiadaniu autorki.

²⁸ Zarządzenie nr 85, Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 19 czerwca 2012 roku w sprawie przekształcenia Katedry Pedagogiki w Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania na Wydziale Nauk Pedagogicznych.

²⁹ Ostateczna nazwa tej katedry, czyli Katedra Historii Myśli Pedagogicznej, została ustalona w wyniku dyskusji z władzami WNP i kilkoma profesorami. Moja propozycja nazwy tej katedry brzmiała Katedra Dziejów Oświaty i Wychowania nie została jednak przyjęta. W piśmie nakreślającym zakres działalności naukowej KHMP zostały zapisane następujące kierunki badań: polska historiografia edukacyjna, historia myśli pedagogicznej, pedeutologia historyczna, biografistyka edukacyjna, metodologia badań historyczno-oświatowych. Te kierunki badań są realizowane.

przeobrażenia instytucjonalne i profil badań w zakresie historii wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Jej zasadniczym celem, poza wskazaniem osób, kierunków badań i jednostek skupiających badaczy historii wychowania, jest ukazanie źródeł do dziejów toruńskiej akademickiej historii wychowania, które mogą służyć dalszym analizom i opracowaniom. Wykorzystując głównie źródła archiwalne autorki - Joanna Falkowska i Dorota Grabowska-Pieńkosz - podjęły się próby zapisu rozwoju historii oświaty i wychowania w uniwersytecie, którego są absolwentkami. Problem tytułowy przedstawiony został w trzech perspektywach: badań nad historią wychowania, nauczania historii wychowania i współpracy z polskim środowiskiem historyków oświaty i wychowania. Autorki przedstawiając te zagadnienia lokują je w kolejnych jednostkach patronujących badaniu i nauczaniu historii wychowania na UMK³⁰.

Jako kierownik Katedry Historii Myśli Pedagogicznej UMK jestem wdzięczna wszystkim, którzy mają swój udział w powstaniu tej publikacji. Słowa podziękowania za trud przygotowania tej publikacji kieruję nie tylko do autorek książki, ale i profesorów, którzy przyczynili się do powstania trzeciej części tej publikacji noszącej tytuł „Historia wychowania i historycy wychowania we wspomnieniach”³¹. W niej zawarte są wspomnienia osób związanych z historią wychowania na UMK od początku lat siedemdziesiątych. Są wśród nich kierownicy jednostek, w ramach których uprawiana była ta dyscyplina oraz pracownicy i uczniowie-absolwenci UMK. Barwnie o czasach studiów, swych zainteresowaniach historycznych i wybitnych uczonych, których spotkał na swej drodze opowiedział magistrant B. Pleśniarskiego, późniejszy dyrektor Instytutu Pedagogiki i dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych Aleksander Nalaskowski. Doskonałym uzupełnieniem opisu tego okresu studiów na UMK jest wspomnienie Urszuli Ostrowskiej, doktorantki B. Pleśniarskiego. Wypowiedź ta dobrze oddaje atmosferę studiowania na UMK w latach siedemdziesiątych pod kierunkiem wybitnych mistrzów. Z kolei czasy funkcjonowania historii wychowania w okresie ostatniego dziesięciolecia XX wieku wspominają Witold Wojdyło i Michał Strzelecki, oddając klimat

³⁰ Pragnę podkreślić, że w książce zamieszczone są tylko te informacje i materiały, zwłaszcza dotyczące historii wychowania po roku 2000, które dostarczyli osobiście historycy wychowania i wyrazili zgodę na ich publikację.

³¹ Wywiady z profesorami U. Ostrowską i A. Nalaskowskim przeprowadziła W. Szulakiewicz, natomiast D. Grabowska-Pieńkosz z W. Wojdyło i M. Strzeleckim.

pracy i badań naukowych prowadzonych w Zakładzie Wychowania i Myśli Społecznej. Część wspomnieniową książki kończy tekst Władysławy Szulakiewicz. Dzięki tej formie przekazu o przeszłości, powstał inny obraz toruńskiej historii wychowania, inny aniżeli ten, który wyłania się ze źródeł archiwalnych. Odmienny dlatego, że zapisany w pamięci uczestników życia naukowego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika.

Władysława Szulakiewicz

Część pierwsza

Historia Oświaty i Wychowania na Wydziale Humanistycznym UMK

Rozwój toruńskiej historii oświaty i wychowania zależał od zmian instytucjonalnych, dokonujących się w zakresie funkcjonowania pedagogiki w strukturze Wydziału Humanistycznego UMK, a także zainteresowań badawczych kierowników zarządzających poszczególnymi zakładami naukowymi. Dlatego w pracy wyszczególniono następujące jednostki: Zakład Historii i Teorii Wychowania, Zakład Historii Oświaty i Wychowania, Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej, Zakład Historii Edukacji oraz prowadzone w nich badania naukowe nad dziejami oświaty, formy popularyzacji badań, realizowane zajęcia z zakresu historii wychowania, a także udział historyków wychowania w towarzystwach i organizacjach naukowych.

1. Zakład Historii i Teorii Wychowania

W roku akademickim 1976/1977 nastąpiła zmiana w zakresie instytucjonalizacji toruńskiej pedagogiki, ponieważ powołana w 1945 roku Katedra Pedagogiki została przekształcona w Instytut Pedagogiki i Psychologii. W nazewnictwie połączono pedagogikę z psychologią „ze względu na szczególne znaczenie praktyczne psychologii, jej dojrzałość metodologiczną i wysoki status naukowy oraz ze względu na brak w UMK Katedry Psychologii o strukturze organizacyjnej Instytutu”³² – podkreślił doc. dr hab. Stanisław Nalaskowski³³. Nastąpił wówczas swoistego rodzaju czas naukowego odrodzenia, ponieważ zwiększyła się liczba pracowników naukowych, a także pojawili się przedstawiciele nowych subdyscyplin pedagogicznych m.in. z zakresu historii wychowania. W strukturze Instytut Pedagogiki i Psychologii został utworzony Zakład Historii i Teorii Wychowania pod kierownictwem doc. Bolesława Pleśniarskiego, który jednocześnie w latach 1976/1977-1978 pełnił również obowiązki dyrektora Instytutu, zaś wcześniej w okresie 1969-1976 kierował pracami Katedry Pedagogiki. W Zakładzie Historii i Teorii Wychowania za-

³² S. Nalaskowski, *Początki pedagogiki i jej rozwój w latach 1945-2000 widziane oczami nestora*, w: S. Nalaskowski, W. Szulakiewicz, *Pedagogika toruńska. Od katedry do wydziału*, Toruń 2009, s. 16.

³³ Stopnie i tytuły naukowe podawane w pracy są zgodne ze stanem rozwoju naukowego poszczególnych osób.

trudnieni byli: dr Zdzisław Dąbrowski³⁴, dr Leszek Kożuchowski, dr Teresa Wróblewska, mgr Jan Kłosowski, mgr Eugeniusz Paruzel, mgr Andrzej Plukis, mgr Tadeusz Zdrenka³⁵. Natomiast trzeba zaznaczyć, że zajęcia dydaktyczne oraz badania nad historią oświaty i wychowania w Zakładzie prowadzili, doc. Bolesław Pleśniarski, dr Teresa Wróblewska i mgr Eugeniusz Paruzel.

Działalność naukowo-badawcza

Badania nad historią oświaty w toruńskim środowisku zapoczątkował doc. Bolesław Pleśniarski, który również przyczynił się do rozwoju historii wychowania i promowania historyków wychowania. Tytuł magistra filozofii w zakresie pedagogiki uzyskał w 1946 roku na Uniwersytecie Poznańskim, natomiast w 1951 roku rozpoczął pracę na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1959 roku obronił rozprawę doktorską pt. *Zagadnienia oświatowe i wychowawcze w prasie Wielkiego Księstwa Poznańskiego w latach 1815-1847*, napisaną pod kierunkiem zasłużonego historyka kultury, oświaty i szkolnictwa prof. dr hab. Stefana Truchima³⁶, a recenzentami byli: prof. dr hab. Witold Jakóbczyk (UAM) i prof. dr hab. Jan Hulewicz (UJ). Natomiast praca habilitacyjna dotyczyła edukacji i wychowania w okresie

---

³⁴ Zdzisław Dąbrowski, uczeń Ryszarda Wroczyńskiego i Romany Miller, był kierownikiem Zakładu Historii i Teorii Wychowania od roku akademickiego 1978/1979, czyli po przejściu Bolesława Pleśniarskiego na emeryturę. Pleśniarski w latach 1983-1986 pracował na ½ etatu jako profesor Instytutu Pedagogiki i Psychologii na UMK w Toruniu. Zatrudniony na stanowisku nauczyciela akademickiego na UMK, pracował również w WSP w Gdańsku (1960), a w latach 1974-77 w WSP w Olsztynie.

³⁵ *Skład osobowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1977*, Toruń 1977, s. 24; A UMK, sygn. IPP-1/4, Plany i sprawozdania z działalności naukowo-badawczej [karty tematyczne, plany 5-letnie] 1971, 1973-1980.

W dokumentach Archiwum UMK dotyczących Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMK brak dokładnej numeracji stron.

Plan prac badawczych na rok 1978- Wszyscy pracownicy Zakładu byli członkami ogólnokrajowych (Warszawa, Kraków, Gdańsk, Katowice) zespołów badawczych, a także zaangażowali się w uczelniany międzywydziałowy zespół badawczy pt. *Pomorska lewica społeczna w obronie oświaty demokratycznej w latach II Rzeczypospolitej*.

³⁶ Stefan Truchim (1896-1967)- po ukończeniu Gimnazjum Klasycznego im. Bernardynów we Lwowie, w 1916 roku rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1920 roku uzyskał stopień doktora filozofii z zakresu historii na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem Władysława Konopczyńskiego. Habilitował się z zakresu historii i organizacji szkolnictwa w Wolnej Wszechnicy Polskiej. W 1933 roku powołany na stanowisko docenta, zaś dwa lata później mianowany na profesora nadzwyczajnego, a w 1939 roku nadano mu tytuł profesora zwyczajnego. Szerzej: T. Jajmużna, *Truchim Stefan (1896-1967)*, w: *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, red. A. Meissner, W. Szulakiewicz, Toruń 2008, s. 144-149; E. Podgórska, *Stefan Truchim (1896-1967)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1968, nr 3, s. 325-330.

okupacji hitlerowskiej (*Wychowanie w Gwardii i Armii Ludowej*)³⁷. Zainteresowania badawcze doc. Bolesława Pleśniarskiego rozwinęły się przede wszystkim w dwóch kierunkach: współczesnych zagadnień pedagogicznych oraz historii oświaty i myśli pedagogicznej. Na ich wybór niewątpliwie mieli wpływ m.in. prof. dr hab. Ludwik Jaxa-Bykowski³⁸ oraz prof. dr hab. Stefan Wołoszyn³⁹. Często na wykładach i seminariach doc. Pleśniarski mówił o nich z serdecznością i wdzięcznością. Szczególnie prof. Stefana Wołoszyna uważał za „przykład i wzór człowieka i uczonego, u którego zawsze myśl zgadza się ze słowem, a słowo i myśl z czynem i postępowaniem”⁴⁰.

W dorobku naukowym doc. Bolesława Pleśniarskiego w zakresie historii wychowania można wyróżnić kilka obszarów badawczych. Jednym z nich była sytuacja szkolnictwa w XIX wieku, ze szczególnym zwróceniem uwagi na tereny Wielkopolski. Prowadził badania nad szkolnictwem i poglądami na temat sytuacji oświaty w Wielkopolsce i w departamencie bydgoskim w I poł. XIX wieku. W szczególności wiele informacji w tym aspekcie pozyskał z czasopiśmiennictwa. Kolejny obszar jego dociekań badawczych dotyczył sytuacji oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej, a przede wszystkim organizacji i przebiegu tajnej oświaty podejmowanej przez pol-

---

³⁷ A UMK, sygn. H-30/4, Akta doktorskie Bolesława Pleśniarskiego; A UMK, sygn. H-67/3, Akta habilitacyjne Bolesława Pleśniarskiego; G. Karłowska, *Bolesław Pleśniarski (1908-1987)*, w: *Słownik biograficzny polskiej...*, s. 654-655; P. Kowalik, *Wspomnienia o profesorze dr hab. B. Pleśniarskim (1908-1987)*, „Chowanna” 1987, z 4, s. 481-482; T. Wróblewska, *Bolesław Pleśniarski 1908-1987*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1989, nr 3, s. 313-317.

³⁸ Ludwik Jaxa-Bykowski (1881-1948) - z wykształcenia biolog i pedagog, w latach 1899-1904 studiował nauki przyrodnicze, filozofię i pedagogikę na Uniwersytecie Lwowskim. Od 1927 roku stał na czele katedry pedagogiki na Uniwersytecie Poznańskim. W latach 1929-1930 i 1932-1933 pełnił funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego. Rektor Uniwersytetu Ziemi Zachodnich w latach 1941-1943. *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 88.

³⁹ Stefan Wołoszyn (1911-2004) - pedagog i historyk oświaty. Po uzyskaniu matury w 1929 roku następnie podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, które ukończył w 1934 roku. W 1937 roku złożył państwowy egzamin nauczycielski w Wilnie. Stopień doktora filozofii w zakresie nauk pedagogicznych i historii zdobył na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1948. Tytuł naukowy docenta Centralna Komisja Kwalifikacyjna nadała mu w 1954 roku, a w 1961 roku nadano mu tytuł profesora nadzwyczajnego. W okresie 1935-1939 był nauczycielem w szkołach średnich w Wilnie i Białymstoku. Od 1946 roku pracował na UMK, początkowo jako asystent, następnie jako adiunkt, zaś w latach 1959-1953 jako zastępca profesora na Uniwersytecie Poznańskim. Od 1953 do 1981 był zatrudniony na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Szerzej: *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 758; I. Szybiak, *Wołoszyn Stefan (1911-2004)*, w: *Słownik biograficzny polskiej...*, s. 879-883.

⁴⁰ T. Wróblewska, *Bolesław Pleśniarski 1908-1987*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1989, nr 3, s. 314.

skie podziemie w latach 1939-1945. Analizie poddał również przebieg procesu laicyzacji oświaty i myśli pedagogicznej w Polsce. Warto też dodać, że doc. B. Pleśniarski interesował się dziejami oświaty polskiej w XIX i XX wieku, a także instytucji, w tym działalnością szkół różnych szczebli.

Kolejną osobą z Zakładu Historii i Teorii Wychowania, zajmującą się historią wychowania, była dr Teresa Wróblewska, uczennica prof. dr hab. Kazimierza Kubika⁴¹. Przygotowaną pod jego kierunkiem pracę pt. *Działalność kulturalno-oświatowa polskich organizacji na Pomorzu w latach 1871-1914* obroniła w 1977 roku W Instytucie Pedagogiki i Psychologii UMK pracowała w latach 1975-1989. W prowadzonych badaniach koncentrowała się przede wszystkim na działalności szkół różnych szczebli na Pomorzu oraz wychowaniu i kształceniu w uniwersytetach Rzeczy, które w czasie drugiej wojny światowej funkcjonowały w Poznaniu, Pradze i Strasburgu. W tych uczelniach zatrudniano wyłącznie osoby o sprawdzonym narodowosocjalistycznym światopoglądzie, ponieważ ich zadanie polegało na bezkrytycznym urzeczystwianiu celów wysuwanych przez narodowy socjalizm. Wśród planów prac naukowo-badawczych, którymi zajmowała się dr Teresa Wróblewska można wymienić takie tematy jak: *Polityka uniwersytecka hitlerowskiej Rzeszy na ziemiach okupowanych*. Problematyka ta była przedmiotem jej zainteresowań badawczych w okresie 1978-1981. Następnie w latach 1980-1985 realizowała zagadnienie pt. *Problemy historii wychowania w Polsce Ludowej i NDR* oraz jednocześnie analizowała temat *Początki i rozwój wychowania obronnego w Polsce*. Wiele miejsca w pracy naukowej poświęciła na badanie kwestii pt. *Rola i zadania niemieckich uniwersytetów faszystowskich w Poznaniu*,

---

⁴¹ Kazimierz Kubik (1910-1986)- szkołę powszechną i gimnazjum ukończył w Dębicy. W latach 1932-1934 uczył się w Państwowym Pedagogium w Krakowie, a od 1935 do 1939 studiował pedagogikę na UJ. Pracę maderską napisał pod kierunkiem wybitnego historyka oświaty i kultury Stanisława Kota. W czasie II wojny światowej w Służbie Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. W 1945 roku obronił pracę doktorską pt. *Monografia dzieci rodziców bezrobotnych*, napisaną pod kierunkiem Zygmunta Mysłakowskiego. W latach 1946-1952 pracował na Politechnice Gdańskiej i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku. Do gdańskiej WSP powrócił w 1956 roku, a także rozpoczął pracę na UMK, gdzie zajęcia prowadził do 1966 roku W 1959 roku na podstawie pracy pt. *Współpraca Gimnazjum Akademickiego z Towarzystwem Pedagogicznym w Gdańsku* przyznano mu stopień docenta. W latach 1962-1964 był prodziekanem, a następnie dziekanem Wydziału Humanistycznego WSP. W 1966 roku uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego. W okresie 1970-1980 pracował na Uniwersytecie Gdańskim, gdzie kierował Zakładem Historii Nauki, Oświaty i Wychowania. Szerzej: L. Mokrzycki, *Kubik Kazimierz (1910-1986)*, w: *Słownik biograficzny polskiej...*, s. 425-430; *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 383-384; T. Wróblewska, *Życie i twórczość Profesora Kazimierza Kubika*, w: *Historia wychowania w XX wieku...*, s. 129-140.

Pradze i Strassburgu w latach 1939-1945. W 1988 roku uzyskała habilitację na podstawie pracy pt. *Uniwersytet Rzeszy jako model hitlerowskiej uczelni wyższej*⁴².

W toruńskim środowisku analizą zagadnień z zakresu historii wychowania zajmował się również mgr Eugeniusz Paruzel, wychowanek prof. dr hab. Mirosławy Chamcówny⁴³. Pod jej kierunkiem przygotował pracę magisterską poświęconą poglądom pedagogicznym Zygmunta Balickiego, polityka, jednego z głównych ideologów Narodowej Demokracji. W 1974 roku został zatrudniony w Instytucie Pedagogiki i Psychologii UMK, od 1976 w Zakładzie Historii i Teorii Wychowania jako asystent. W okresie 1977-1982 realizował pracę naukowo-badawczą poświęconą oświacie pozaszkolnej na Pomorzu w latach 1920-1939. Ponadto wiele miejsca w badaniach poświęcił ewolucji ideału wychowania od starożytności, aż po wiek XX, ze szczególnym uwzględnieniem postulatów Narodowej Demokracji i prób ich realizacji na przełomie XIX i XX wieku. Analizował również problematykę dotyczącą roli pomorskich nauczycieli szkół powszechnych w kształceniu młodzieży i dorosłych w okresie 1920-1939. Efektem prowadzonych badań było uzyskanie w 1982 roku stopnia doktora na podstawie rozprawy pt. *Oświata pozaszkolna na Pomorzu w okresie II Rzeczypospolitej- organizacja, założenia, formy* napisanej pod kierunkiem prof. B. Pleśniarskiego, a recenzentami byli: prof. dr hab. Klemens Trzebiatowski oraz prof. dr hab. Jerzy Danielewicz⁴⁴.

Warto też przypomnieć, że toruńscy historycy wychowania współpracowali z różnymi czasopismami, na łamach których popularyzow-

---

⁴² A UMK, sygn. IPP-1/4, Plany i sprawozdania z działalności naukowo-badawczej [karty tematyczne, plany 5-letnie] 1971, 1973-1980; *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 764-765.

⁴³ Mirosława Chamcówna (1919-2000) - absolwentka studiów historycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1947 roku obroniła pracę magisterską pt. *Próby i projekty reformy Uniwersytetu Krakowskiego 1745-1780*, napisaną pod kierunkiem Henryka Barycza. W 1950 roku uzyskała stopień doktora na podstawie pracy pt. *Szkola Główna Koronna w czasie wizytacji i rektoratu Hugona Kolltąta (1777-1786)*. Od 1955 roku zatrudniona w Zakładzie Historii Oświaty i Szkolnictwa w Katedrze Pedagogiki na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1957 mianowana docentem, w 1973 profesorem nadzwyczajnym. Z powodu zaangażowania w działalność opozycyjną w 1977 roku, przyjęła propozycję zatrudnienia w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego. Na Uniwersytet Wrocławski powróciła w 1981 roku, gdzie w latach 1981-1984 pełniła funkcję wicedyrektora, a 1984-1987 dyrektora Instytutu Pedagogiki. Szerzej: J. Szablicka-Żak, *Chamcówna Mirosława Anna Zofia (1919-2000)*, w: *Słownik biograficzny polskiej...*, s. 144-149.

⁴⁴ A UMK, sygn. H-85/13, Akta doktorskie Eugeniusza Paruzela; *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 527.

ali wyniki prowadzonych badań. Wiele artykułów ukazało się na łamach m.in. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Chowanna”, „Kwartalnik Pedagogiczny”, „Życie Szkoły”, „Ruch Pedagogiczny”, „Nowa Szkoła”, „Głos Nauczycielski”, „Kultura i Edukacja”, „Dzieje Najnowsze”, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, „Rocznik Gdański”, „Życie Szkoły Wyższej”, a także „Dydaktyka Szkoły Wyższej”.

Ważnym aspektem działalności Zakładu Historii i Teorii Wychowania było zaangażowanie się w projekty naukowo-badawcze. Wśród zagadnień wiodących, stanowiących główne kierunki badań naukowych w 1980 roku w Instytucie Pedagogiki i Psychologii wymienić należy: *Badania w zakresie historii oświaty i wychowania czasów najdawniejszych*, którymi zajmowali się toruńscy historycy wychowania⁴⁵. W okresie 1981-1985 prof. B. Pleśniarski i dr T. Wróblewska- jako wykonawcy- realizowali temat badawczy pt. *Założone a rzeczywiste funkcje wychowawcze szkół zakładowych (zasadniczych szkół zawodowych) Kwidzyna i Torunia*. Celem tej inicjatywy było opracowanie projektu programu pracy wychowawczej szkół zakładowych oraz przygotowanie wskazówek dotyczących metodologicznych sposobów jego wdrażania. Ponadto na zlecenie Instytutu Religioznawczego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie realizowano problem resortowy pt. *Problemy światopoglądowe studentów*, w który zaangażowani byli prof. B. Pleśniarski- jako kierownik realizacji, a także dr T. Wróblewska⁴⁶.

Konferencje i seminaria naukowe

Należy również wspomnieć o współpracy naukowej jaką Katedry Pedagogiki UMK w latach 70. XX wieku nawiązała z ośrodkami naukowymi za granicą, która umożliwiła osobom z Zakładu Historii i Teorii Wychowania zdobywanie wiedzy i wymianę doświadczeń badawczych. W 1971 roku rozpoczęła się współpraca z Instytutem Pedagogiki w Rostocku, która dotyczyła przede wszystkim problemu kształcenia nauczycieli oraz dziejów szkolnictwa elementarnego w Polsce i w NRD. We współpracy z uczelniami zagranicznymi szczególną aktywnością wykazał się doc. B. Pleśniarski.

⁴⁵ A UMK, sygn. IPP-1/4, Plany i sprawozdania z działalności naukowo-badawczej [karty tematyczne, plany 5-letnie] 1971, 1973-1980.

⁴⁶ A UMK, sygn. IPP-1/13, Organizacja badań naukowych. Opracowanie naukowe z planu badań własnych [problematyka badawcza, informacje i prowadzonych badaniach] 1968-1980.

W dniach 21-26 października 1974 roku brał udział w międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Uniwersytet w Rostocku, gdzie wygłosił dwa referaty. W pierwszym poruszył kwestię pt. *Doskonalenie młodej kadry naukowej w UMK*, a drugi dotyczył *Form i metod zajęć audytoryjnych z tzw. Elementów nauk pedagogicznych w UMK*⁴⁷. Poza tym w zeszytach naukowych wydawanych przez Uniwersytet w Rostocku zamieścił kilka artykułów na ten temat. Natomiast w 1973 roku podjęto współpracę z Uniwersytetem w Greifswaldzie. Pracownicy Katedry Pedagogiki UMK zaangażowali się w dyskusję nad kwestiami dotyczącymi wychowania ideowo-politycznego i dydaktyki szkoły wyższej. W ramach tej współpracy nastąpiły wzajemne wizyty pracowników naukowych tych uczelni, hospitacje zajęć dydaktycznych w szkołach i poradniach psychologicznych, co przyczyniło się do lepszego poznania funkcjonowania systemu dydaktyczno-wychowawczego w obu państwach. Na Uniwersytecie w Greifswaldzie przebywali m.in. z Zakładu Historii i Teorii Wychowania doc. B. Pleśniarski, dr Teresa Wróblewska. Natomiast Katedra Pedagogiki, a następnie Instytut Pedagogiki i Psychologii UMK gościł prof. Hartunga, dr Friede Waltera z Greifswaldu i prof. Helfelda z Rostocku.

We wrześniu 1976 roku dr T. Wróblewska w Instytucie Pedagogiki w Uniwersytecie w Greifswaldzie zaprezentowała wykład pt. *Faszyzacja młodzieży studenckiej przez tak zwany Uniwersytet Rzeszy w Poznaniu*⁴⁸. Z kolei w czerwcu 1977 roku doc. B. Pleśniarski przebywał na Uniwersytecie w Kolonii i w ramach tego wyjazdu brał udział w różnych rozmowach z pracownikami naukowymi i studentami Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu w Kolonii, a także wygłosił dwa wykłady. Pracownikom naukowym Uniwersytetu w Kolonii zaprezentował *Wybrane zagadnienia polskiej współczesnej polityki oświatowej*, natomiast drugi wykład dotyczył *Imperialistycznej polityki hitlerowskiej w dziedzinie oświaty i wychowania na ziemiach polskich w latach 1939-1945*, i był skierowany do szerszego grona odbiorców⁴⁹. Podobną wizytę w maju 1978 roku złożył na UMK, prof. Clemens Menze, dyrektor Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu w Kolonii, rektor Uniwersytetu

⁴⁷ A UMK, sygn. IPP-1/5, Plany i sprawozdania z wyjazdów i współpracy z zagranicą 1973-1980.

⁴⁸ A UMK, sygn. IPP-1/2, Organizacja Instytutu Pedagogiki i Psychologii 1971-1972, 1974, 1976-1977, 1980.

⁴⁹ A UMK, sygn. IPP-1/5, Plany i sprawozdania z wyjazdów i współpracy z zagranicą 1973-1980.

Kolońskiego⁵⁰.

Warto również wspomnieć o udziale historyków wychowania z Zakładu Historii i Teorii Wychowania w dwóch ważnych konferencjach naukowych, które odbyły się w 1983 roku. Pierwsza z nich pt. *Ogólnopolska Konferencja Komisji Historycznej Ruchu Nauczycielskiego* odbyła się w Warszawie. W jej obradach toruński ośrodek reprezentowali prof. dr hab. Jerzy Danielewicz oraz dr T. Wróblewska. Poza tym prof. dr hab. B. Pleśniarski, prof. dr hab. J. Danielewicz oraz dr T. Wróblewska brali udział w międzynarodowym sympozjum poświęconemu metodyce nauczania historii w Oldenburgu. Wydarzenie to było współorganizowane przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu⁵¹.

Działalność dydaktyczna

Pracownicy Zakładu Historii i Teorii Wychowania, prowadzący badania nad historią oświaty, na kierunku pedagogika realizowali zajęcia dydaktyczne z takich przedmiotów jak: historia wychowania, historia oświaty i wychowania na studiach dziennych, wykłady i ćwiczenia z historii pedagogiki i myśli pedagogicznej dla studentów zaocznych, seminaria magisterskie na studiach dziennych i zaocznych, seminaria doktorskie, a także przedmiot pedagogika ogólna na kierunkach nauczycielskich m.in. na fizyce, matematyce i biologii⁵².

W ramach studiów pedagogicznych realizowano zajęcia „Historia

⁵⁰ A UMK, sygn. IPP-1/15, Współpraca naukowa z zagranicą [ze szkołami wyższymi] 1979; A UMK, sygn. IPP-1/5, Plany i sprawozdania z wyjazdów i współpracy z zagranicą 1973-1980; E. Paruzel, *Instytut Pedagogiki i Psychologii...*, s. 119.

⁵¹ S. Nalaskowski, *Początki pedagogiki i jej rozwój w latach 1945-2000 widziane oczami nestora*, w: S. Nalaskowski, W. Szulakiewicz, *Pedagogika toruńska...*, s. 35.

⁵² A UMK, sygn. IPP-1/6, Programy i plany studiów 1974, 1976-1978/79. Na podstawie zebranych materiałów niemożliwe jest dokładne przedstawienie realizowanych zajęć w poszczególnych latach akademickich przez historyków wychowania z Zakładu Historii i Teorii Wychowania, ponieważ w zbiorach Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika znajdują się wybrane programy zajęć z kilku lat. Zajęcia z historii oświaty i wychowania w roku akademickim 1978/1979 prowadził prof. Bolesław Pleśniarski, natomiast dr Teresa Wróblewska w roku akademickim 1976/1977 i 1978/1979 przedmiot historia wychowania. Teresa Wróblewska na kierunku pedagogika prowadziła ćwiczenia z pedagogiki ogólnej, w ramach których omawiała m.in. prądy i kierunki w pedagogice odwołując się do dorobku „Nowego Wychowania”, czyli metodę Montessori, plan Daltoński czy pedagogikę Celestina Freineta. Ćwiczenia z pedagogiki ogólnej realizowała też na kierunku nauczycielskim na fizyce i matematyce. Z kolei mgr Eugeniusz Paruzel na studiach dziennych w roku akademickim 1976/1977 prowadził zajęcia z pedagogiki ogólnej na biologii w ramach kierunku nauczycielskiego, a także wykłady z przedmiotu historia pedagogiki i myśli pedagogicznej na studiach zaocznych z pedagogiki.

oświaty i wychowania” dla studentów I roku pedagogiki. Wykład z tego przedmiotu obejmował następujące treści:

1. Przedmiot i zakres historii wychowania.
2. Wykaz literatury z wyodrębnieniem podręczników, źródeł i literatury uzupełniającej.
3. Charakterystyka poszczególnych okresów kulturalno-oświatowych: orientalny, helleński, hellenistyczny, rzymski, średniowieczny, odrodzeniowy/humanistyczny, oświeceniowy, XIX i XX-wieczny.
4. Wychowanie w społeczeństwie pierwotnym.
5. Wychowanie w systemie spartańskim i ateńskim.
6. Poglądy pedagogiczne i dydaktyczne Sokratesa, Platona i Arystotelesa.
7. Ideał wychowania rzymskiego wg Kwintyliana.
8. Chrześcijaństwo wobec oświaty i kultury.
9. Stanowy charakter wychowania średniowiecznego.
10. Scholastyka.
11. Ideał i charakter wychowania rycersko-dworskiego.
12. Wychowanie w terminie.
13. Powstanie i rozwój uniwersytetów.
14. Założenie i odnowienie Uniwersytetu Krakowskiego.
15. Wpływ humanizmu na teorię i praktykę pedagogiczną.
16. Rola reformacji i kontrreformacji w dziedzinie oświaty i wychowania.
17. Organizacja i program szkolnictwa jezuickiego.
18. Polscy humaniści w pedagogice.
19. Szkolnictwo polskie w XVI i XVII wieku.
20. Reformatorska działalność Stanisława Konarskiego.
21. Szkoła rycerska.
22. Komisja Edukacji Narodowej.
23. Szkolnictwo w okresie rozbiorowym w Królestwie Polskim, Galicji i pod zaborem pruskim.
24. Główne kierunki pedagogiki końca XIX i XX wieku.
25. Oświata i szkolnictwo w II Rzeczypospolitej i w PRL.
26. Raport o stanie oświaty.

Studenci kierunku pedagogika uczestniczyli również w zajęciach

„Historia wychowania”⁵³, których tematyka była następująca:

1. Metodologia historii wychowania.
2. Wychowanie ludów pierwotnych.
3. Wychowanie w starożytnej Grecji /Platon, Arystoteles/.
4. Wychowanie w starożytnym Rzymie /Kwintylijan, Cyceeron/.
5. Szkolnictwo świeckie wieków średnich.
6. Wychowanie stanowe.
7. Szkolnictwo kościelne wieków średnich, szkoły parafialne, klasztorne i katedralne. Uniwersytety.
8. Szkolnictwo i wychowanie w okresie Odrodzenia, okres renesansu włoskiego V. Feltre, T. More, E. z Rotterdamu.
9. Reformacja i kontrreformacja- J. Sturm, F. Melanchton, Jezuiti.
10. Oświata w Polsce w okresie Odrodzenia, szkolnictwo luteriańskie, kalwińskie, ariańskie Braci Czeskich, rola gimnazjum akademickiego w rozwoju nauki.
11. Teoretycy wychowania w Europie i w Polsce: A. F. Modrzewski, Sz. Marycjusz, E. Gliczner, S. Petrycy.
12. Teoretycy wychowania okresu baroku: J. Lock, J. A. Komeński, J. Pastorius.
13. Oświecenie we Francji, encyklopedyści, salony francuskie, oświata w okresie Rewolucji Francuskiej, Żyromyścy, Jakobini.
14. Oświecenie w Polsce. Działalność S. Konarskiego w dziedzinie oświaty.
15. Recepcja nowej myśli naukowej w szkolnictwie polskim XVII i XVIII wieku.
16. Komisja Edukacji Narodowej w okresie Oświecenia w Polsce.
17. Oświata w pierwszym okresie porozbiorowym. Uniwersytet Wileński.
18. Szkolnictwo Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do 1831 roku.
19. Oświata w Prusach w I poł. XIX wieku. Szkolnictwo polskie w zaborze austriackim, pruskim i w Królestwie Polskim w pierwszej poł. XIX wieku.
20. Szkolnictwo w Anglii i Francji na początku XIX wieku.
21. J. M. Pestalozzi, F. A. Diesterweg.
22. Oświata w zaborze pruskim w okresie Wiosny Ludów: E. Estkowski, B. Trentowski.

---

⁵³ A UMK, sygn. IPP-1/6, Programy i plany studiów 1974, 1976-1978/79.

23. Oświata na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX wieku. Zdobywcze oświatowe XIX wieku. Szkolnictwo elementarne, szkolnictwo zawodowe, oświata dorosłych.
24. Teoretycy pedagogiki w II poł. XIX wieku w zaborze rosyjskim /J. W. Dawid, A. Dygasiński i inni/.
25. Oświata i wychowanie na ziemiach polskich w początkach XX wieku. Strajki szkolne w zaborze rosyjskim i pruskim. Teoretycy pedagogiki.
26. System oświatowo-wychowawczy w Polsce w latach 1918-1932, 1932-1939.
27. Teoretycy pedagogiki w latach 1918-1939.
28. Szkolnictwo w Polsce w latach 1945-1961. Zmiany w systemie organizacyjnym oraz w treściach nauczania i wychowania. Teorie pedagogiczne.
29. Zmiany w systemie oświatowo-wychowawczym w latach 1961-1973.
30. Ideały wychowania w ciągu dziejów.

Podczas realizowanych treści programowych korzystano z takiej literatury jak: *Historia wychowania* pod redakcją Łukasza Kurdybachy (t. I-II, Warszawa 1965), *Historia wychowania* autorstwa Stanisława Kota (t. I-II, Kraków 1924), *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie* Stefana Wołoszyna (Warszawa 1964), a także opracowanych przez niego trzytomowych *Źródeł do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej* (Warszawa 1965-1966). Z kolei wśród literatur dodatkowych zalecano prace m.in. Bogdana Suchockiego (*Historia nauki polskiej*, t. I-II, Warszawa 1970; *Komisja Edukacji Narodowej na tle roli oświaty w dziejowym rozwoju Polski*, Warszawa 1972; *Polska myśl pedagogiczna w okresie renesansu*, Warszawa 1958), Ludwika Chmaja (*Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1962), Łukasza Kurdybachy (*Działalność Komeńskiego w Polsce*, Warszawa 1957), Henryka Barycza (*Rozwój oświaty*, Kraków 1939), Bronisława Trentowskiego (*Chowanna*, Wrocław 1970), Stefani Sempołowskiej (*Pisma pedagogiczne i oświatowe*, Warszawa 1960), Jana Amosa Komeńskiego (*Wielka dydaktyka*, Wrocław 1956), Jana Jakuba Rousseau (*Emil czyli o wychowaniu*, t. I-II, Wrocław 1955), Antoniego Karbowiaka (*Dzieje wychowania i szkół w Polsce*, Petersburg 1898), Adolfa Dygasińskiego (*Pisma pedagogiczne*, Wrocław 1957), Bolesława Pleśniarskiego (m.in. *Szkolnictwo departamentu bydgoskiego w okresie Księstwa Warszawskiego*, Toruń 1965; *Poglądy Wielkopolan na sprawy wychowawcze i oświatowe w świetle prasy Wielkiego Księstwa Poznańskiego*

1814-1847, Wrocław 1962; *Zarys historii laicyzacji oświaty i wychowania w Polsce*, Warszawa 1961; *Wychowanie w Gwardii i Armii Ludowej*, Warszawa 1973).

Z kolei studenci studiów zaocznych uczęszczali na wykłady i ćwiczenia z przedmiotu „Historia pedagogiki i myśli pedagogicznej”⁵⁴. W ramach wykładu omawiano następujące zagadnienia:

1. Przedmiot historii wychowania, jej zakres i działy.
2. Ideał wychowawczy starożytnej Grecji i Rzymu.
3. Starożytna teoria pedagogiczna.
4. Średniowieczny model wychowania.
5. Powstanie i rozwój uniwersytetów.
6. Wpływ humanizmu na wychowanie.
7. Wychowanie humanistyczne w Polsce.
8. Reformacja- jej wpływ na szkolnictwo.
9. Szkolnictwo zakonne.
10. Realizm w koncepcjach pedagogicznych.
11. Pedagogika naturalna.
12. Komisja Edukacji Narodowej.
13. Szkolnictwo polskie pod zaborami.
14. Rozwój szkolnictwa w XIX wieku.
15. Wychowanie w XX- leciu międzywojennym.

Natomiast podczas ćwiczeń studenci analizowali wybrane fragmenty tekstów źródłowych takich jak:

1. Poglądy pedagogiczne Platona i Arystotelesa.
2. *Pochwała głupoty* Erazma z Rotterdamu.
3. *O naukach* Ludwika Vivesa.
4. *Próby* Michała Montaigne.
5. *Dworzanin polski* Łukasza Górnickiego.
6. *O szkołach czyli akademikach* Szymona Marycjusza.
7. *Książka o wychowaniu dzieci* Erazma Glicznara.
8. *Urządzanie szkół innowierczych*.
9. *Myśli o wychowaniu* Johna Locka.

---

⁵⁴ A UMK, sygn. IPP-1/6, Programy i plany studiów 1974, 1976-1978/79.

10. *Emil czyli o wychowaniu* Jana Jakuba Rousseau.
11. Reformy szkolne Stanisława Konarskiego.
12. Komisja Edukacji Narodowej- uniwersał, projekty, ustawy.
13. *Powinności nauczyciela* Grzegorza Piramowicza.
14. Izba Edukacji Publicznej.
15. *Ród ludzki* Stanisława Staszica.
16. *Chowanna* Bronisława Trentowskiego.
17. *Ustawa szkolna z 1862 roku*.
18. *Nauka o rzeczach* Jana Władysława Dawida.
19. *Reforma szkolna z 1932 roku*.

W realizacji zajęć z przedmiotu „Historia pedagogiki i myśli pedagogicznej” wykorzystywano następujące prace: *Historia wychowania* pod redakcją Łukasza Kurdybachy (t. I-II, Warszawa 1965), *Historia wychowania* autorstwa Stanisława Kota (t. I-II, Kraków 1924), *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie* Stefana Wołoszyna (Warszawa 1964) oraz przygotowanych przez niego trytomowych *Źródeł do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, (Warszawa 1965-1966). Wykorzystywano również informacje z publikacji *Szkolnictwo powszechne w Polsce 1918-1932* autorstwa Klemensa Trzebiatowskiego (Wrocław 1970), *Dzieje szkolnictwa polskiego w rzutem oka na jego przyszłość* Michała Janika (Częstochowa 1924), Ludwika Chmaja *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku* (Warszawa 1962), a także Bogdana Nawroczyńskiego *Polska myśl pedagogiczna: jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne* (Lwów 1937).

Historycy wychowania z Zakładu Historii i Teorii Wychowania prowadzili również seminaria na studiach pedagogicznych dziennych i zaocznych, których tematyka dotyczyła zagadnień historyczno-oświatowych. Na III roku w ramach seminarium magisterskiego zapoznawano studentów z literaturą metodologiczną, specyfiką pracy ze źródłami historyczno-oświatowymi (wiedza źródłowa i pozaźródłowa, rodzaje źródeł i ich rola w badaniach naukowych), z rodzajami prac naukowych, a przede wszystkim z technikami i zasadami przygotowywania prac magisterskich. Omawiano strukturę, podstawy metodologiczne oraz kryteria oceny tego rodzaju prac⁵⁵. Z kolei na IV roku studiów

⁵⁵ A UMK, sygn. IPP-1/6, Programy i plany studiów 1974, 1976-1978/79.

Opisano na podstawie programu seminarium magisterskiego dla III roku pedagogów w roku akademickim 1978/1979, opracowanego przez doc. B. Pleśniarskiego. Ponad 280 studentów uzyskało tytuł magistra (w Toruniu, Olsztynie i Bydgoszczy), jednak brak wykazu tematów prac magister-

następowało ostateczne zatwierdzenie tematów oraz ustalano harmonogram działań w ramach przygotowanych prac magisterskich m.in. kompletowanie literatury przedmiotu, wybór i analiza materiałów źródłowych, opracowanie struktury pracy (tytuły rozdziałów i podrozdziałów), a także przedstawiano sprawdzania z czynności badawczych i zgromadzonych materiałów. Podczas seminarium studenci również czytali fragmenty przygotowywanych prac, które następnie wspólnie analizowano pod względem merytorycznym i metodologicznym. Natomiast na egzaminie magisterskim wymagano znajomości całości materiału przedmiotu kierunkowego oraz problematyki naukowej w zakresie tematyki przygotowanej pracy magisterskiej⁵⁶. Na przykład problematyka prowadzonego przez dr T. Wróblewską seminarium magisterskiego na studiach stacjonarnych i zaocznych dotyczyła m.in. faszystwu i neofaszystwu, a w szczególności walki o polską oświatę i wychowanie na Warmii i Mazurach w latach 1939-1945, walki działaczy społeczno-politycznych o polskość Warmii i Mazur w latach 1918-1945, tajnego nauczania na Pomorzu Gdańskim, a także tajnego nauczania na terenie miasta Bydgoszczy w latach 1939-1945⁵⁷.

Należy również wspomnieć, że prof. dr hab. B. Pleśniarski prowadził seminaria doktorskie. Pod jego kierunkiem w Instytucie Pedagogiki i Psychologii UMK zostało przygotowanych dziewięciu prac doktorskich. W 1976 roku odbyły się dwie obrony prac doktorskich, przygotowanych przez: Leszka Kożuchowskiego pt. *Funkcje zawodowe a przygotowanie absolwentów uniwersyteckich studiów pedagogicznych* oraz Jerzego Maternę pt. *Funkcjonalność wychowawcza szkoły*. Dwa lata później pozytywnie zakończyły się obrony czterech prac doktorskich: Janiny Sempioł- *Kształcenie nauczycieli w liceach pedagogicznych województwa olsztyńskiego w latach 1945-1970*, Stefana Paczkowskiego- *Szkolnictwo powszechne na Kujawach Wschodnich w okresie Rzeczypospolitej*, Urszuli Ostrowskiej- *Szkolnictwo zawodowe dla pracujących w województwie bydgoskim w latach 1945-1974* oraz Zofii Olejniczak- *Szkoły Oficerskie Milicji Obywatelskiej w XXX-leciu PRL*. W 1982 roku stopień doktora uzyskali: Eugeniusz Paruzel na podstawie rozprawy

---

skich przygotowywanych pod kierunkiem doc. B. Pleśniarskiego.

⁵⁶ A UMK, sygn. IPP-1/6, Programy i plany studiów 1974, 1976-1978/79.

Opisano na podstawie programu seminarium magisterskiego dla IV roku studiów stacjonarnych pedagogiki w roku akademickim 1978/1979, przygotowanego przez dr T. Wróblewską.

⁵⁷ A UMK, sygn. IPP-1/4, Plany i sprawozdania z działalności naukowo-badawczej [karty tematyczne, plany 5-letnie] 1971, 1973-1980.

pt. *Oświata pozaszkolna na Pomorzu w okresie II Rzeczypospolitej- organizacja, założenia, formy* oraz Adam Musiała- *Praca pedagogiczna zakładów wychowawczo-poprawczych na Pomorzu w okresie II Rzeczypospolitej*. Rok później odbyła się obrona pracy doktorskiej Janusza Lipca pt. *Powstanie i rozwój szkół elementarnych w Okręgu Częstochowskim w latach 1773-1863*⁵⁸.

Działalność w towarzystwach i organizacjach naukowych

Pracownicy Zakładu Historii i Teorii Wychowania podejmowali współpracę z różnymi towarzystwami i organizacjami naukowo-badawczymi. Prof. dr hab. Bolesław Pleśniarski był członkiem wielu towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych. Od 1962 roku należał do Towarzystwa Naukowego w Toruniu, w 1977 roku został powołany do Komitetu Pedagogicznego Polskiej Akademii Nauk. Ponadto był członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Międzynarodowego Towarzystwa Historii Oświaty i Wychowania w Leuven oraz Niemieckiego Towarzystwa Historii Edukacji w Hanowerze. Za działalność naukowo-badawczą, społeczno-oświatową prof. Bolesław Pleśniarski otrzymał wiele nagród. W 1975 roku przyznano mu nagrodę Ministra Szkolnictwa Wyższego i Techniki III°, „Złotą odznakę Towarzystwa Szkoły Świeckiej”, a także w 1973 roku „Odnakę Zasłużonego Działacza Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej”. Poza tym otrzymał takie odznaczenia państwowe jak: Srebrny Medal „Zasłużony na Polu Chwały”, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Złotą „Odnakę Honorowego Zrzeszenia Studentów Polskich”⁵⁹.

Natomiast dr Teresa Wróblewska była członkiem: Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Od 1977 uczestniczyła w pracach Międzynarodowego Towarzystwa Historii Oświaty i Wychowania w Leuven oraz Niemieckiego Towarzystwa Historii Edukacji w Hanowerze⁶⁰.

⁵⁸ W. Szulakiewicz, *Aneksy*, w: S. Nalaskowski, W. Szulakiewicz, *Pedagogika toruńska...*, s. 131.

⁵⁹ G. Karłowska, *Bolesław Pleśniarski (1908-1987)*, w: *Słownik biograficzny polskiej...*, s. 656-657; *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 547.

⁶⁰ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 764-765.

2. Zakład Historii Oświaty i Wychowania

Badania naukowe oraz zajęcia dydaktyczne w zakresie historii wychowania były kontynuowane w Zakładzie Historii Oświaty i Wychowania Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMK, którą w latach 1984–1991 kierował prof. dr hab. Jerzy Danielewicz, sprawując również w latach 1984–1987 funkcję dyrektora Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMK. W skład zespołu Zakładu wchodził prof. dr hab. Jerzy Danielewicz- kierownik, prof. Bolesław Pleśniarski (1/2 etatu) oraz adiunkci: dr Leszek Kozuchowski, dr Eugeniusz Paruzel, dr Teresa Wróblewska⁶¹.

Działalność naukowo-badawcza

Kierownik Zakładu- prof. dr hab. Jerzy Danielewicz ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Łódzkim, a następnie w 1954 roku obronił pracę doktorską przygotowaną pod kierunkiem historyka Józefa Dutkiewicza. Habilitację uzyskał na UMK. Zasadniczym obszarem zainteresowań badawczych prof. dr hab. J. Danielewicza nie była historia oświaty i wychowania, lecz historia Polski i historia powszechna XIX i XX wieku, a w szczególności dzieje powstania listopadowego, Wielka Emigracja, kwestia stosunków polsko-francuskich, ruchów rewolucyjnych, robotniczych i chłopskich, a także sytuacja polskich i międzynarodowych związków zawodowych. Natomiast w zakresie historii oświaty interesował się dziejami szkolnictwa Ziemi Gdańskiej oraz szkół zawodowych w Bydgoszczy w okresie 1920-1980, działalnością Szkoły Głównej Warszawskiej w aspekcie kształtowania się ideologii pozytywistycznej, kwestią przynależności historyka do szkoły, a także był autorem wyboru pism politycznych Joachima Lelewela.

Z kolei dr Teresa Wróblewska i dr Eugeniusz Paruzel w latach funkcjonowania Zakładu Historii Oświaty i Wychowania kontynuowali badania na historią oświaty oraz rozszerzali je o nowe zagadnienia. Dr Wróblewska w tym okresie szczególnie interesowała się działalnością oświatowo-wychowawczą polskich organizacji społecznych na terenie Pomorza w latach 1871-1914. Analizowała funkcjonowanie m.in. Towarzystwa Moralnych Interesów Ludności Polskiej pod Panowaniem Pruskim i Towarzystwa Oświaty Ludowej. Natomiast dr Eugeniusz Paruzel dotychczasową problematykę badawczą

⁶¹ *Skład osobowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1985*, Toruń 1985, s. 27.

Spośród pracowników Zakładu Historii Oświaty i Wychowania jedynie dr Leszek Kozuchowski nie prowadził badań naukowych w zakresie dziejów oświaty i wychowania.

rozszerzył o działalność polskich organizacji oświaty pozaszkolnej w powiecie i mieście Grudziądzu w latach 1920-1939, a także działalność bibliotek oświatowych i teatru ludowego na Pomorzu w okresie II Rzeczypospolitej.

W latach 80. XX wieku Instytut Pedagogiki i Psychologii UMK nawiązał lub kontynuował wcześniej rozpoczętą współpracę naukowo-badawczą z zagranicznymi ośrodkami naukowymi m.in. w RNF, NRD, Włoszech, Francji, Belgii, ZSRR, na Węgrzech. Tego rodzaju kontakty miały korzystny wpływ na rozwijanie wiedzy, zdobywanie nowych doświadczeń w zakresie uprawianej dyscypliny naukowej oraz kolejnych stopni naukowych wśród pracowników Instytutu. W 1987 roku dwie osoby z Zakładu Historii Oświaty i Wychowania przebywały na stażu naukowym, a mianowicie prof. dr hab. J. Danielewicz w Brukseli, zaś dr T. Wróblewska w Hanowerze⁶².

Celem popularyzacji wyników prowadzonych badań pracownicy Zakładu Historii Oświaty i Wychowania współpracowali z takimi czasopismami jak: „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, „Głos Nauczycielski”, „Kwartalnik Nauczyciela Opolskiego”, „Wychowanie”, „Wychowanie na co Dzień”, a także „Życie Szkoły Wyższej”, na łamach których publikowali interesujące ich zagadnienia.

Działalność dydaktyczna

W toku studiów pedagogicznych prowadzono wykłady, ćwiczenia i konwersatoria z zakresu historii wychowania⁶³. Jak podkreśliła dr Teresa Wróblewska „Z historii wychowania studenci pedagogiki dowiadują się, że każdy naród i każde państwo posiada swój własny system pedagogiczny, który zwykle ma pewne cechy wspólne z innymi, ale też i pewne odrębne, sobie tylko właściwe. Fakt ten pozwala ustalić określone typy wychowania i wyjaśnić, od jakich warunków zależą specyficzne rysy każdego z nich; pozwala ustalić, w jaki sposób jeden typ wychowania wywodzi się z drugiego, jakie są jego powiązania z rodziną i powszechną kulturą, w jakim kierunku się rozwijał i jakie przyczyny oraz okoliczności zdeterminowały kierunek jego rozwoju. Wniosek stąd jest prosty, że nie sposób poznać i zrozumieć kultury własnego

⁶² S. Nałaskowski, *Początki pedagogiki i jej rozwój w latach 1945-2000...*, s. 37.

⁶³ T. Wróblewska, *Historia wychowania na uniwersyteckich studiach pedagogicznych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1989, nr 32, s. 245.

W dokumentach Archiwum UMK brak informacji na temat zagadnień realizowanych podczas zajęć z przedmiotu „Historia wychowania” przez pracowników Zakładu Historii Oświaty i Wychowania.

społeczeństwa i kultury powszechnej oraz poszczególnych społeczeństw bez poznania i znajomości historii wychowania, która jest organiczną częścią tej kultury”⁶⁴. Ponadto na seminariach przygotowywano prace dyplomowe, których tematyka dotyczyła zagadnień historyczno-oświatowych.

Działalność w towarzystwach i organizacjach naukowych

Trzeba też wspomnieć, że pracownicy naukowo-dydaktyczni Zakładu Historii Oświaty i Wychowania uczestniczyli w pracach towarzystw naukowych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych. Zarówno prof. dr hab. J. Danielewicz, jak i dr T. Wróblewska zaangażowani byli w prace Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, celem oceny rozwoju nauk pedagogicznych, a także wypracowywania nowych koncepcji i propozycji zmian w oświacie. Poza tym prof. dr hab. J. Danielewicz należał do wielu organizacji naukowych. Był członkiem Sekcji Wyższych Szkół Pedagogicznych Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, a głównie zaangażowany był w prace Podzespołu Rzeczoznawców Historii, Zespołu Rzeczoznawców Nauk Historycznych, przygotowujących programy z zakresu historii i wychowania obywatelskiego dla Wyższych Szkół Nauczycielskich. Od 1948 roku należał do Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz został członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego. Brał również udział w pracach Komisji Historycznej Rady Programowo-Naukowej Spółdzielczego Instytutu Badawczego w Warszawie oraz Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego (w Komisji Historii), Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. Zaangażowany był również w akcję popularyzacji wiedzy historycznej w ramach Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (Sekcja Historyczna w Lublinie). Za osiągnięcia naukowo-badawcze otrzymał wiele nagród naukowych i artystycznych oraz wyróżnień i odznaczeń⁶⁵.

---

⁶⁴ T. Wróblewska, *Historia wychowania na uniwersyteckich studiach pedagogicznych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1989, nr 32, s. 242-243.

⁶⁵ Prof. dr hab. Danielewicz otrzymał m.in. nagrodę zespołową Ministra Szkolnictwa Wyższego II stopnia (1966); nagrodę indywidualną Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego III stopnia (1970); nagrodę Rektora WSP w Gdańsku (1964); nagrodę zespołową Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki II stopnia (1970); Złotą Odznakę ZNP (1965); odznaczenie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983). Szerzej: *Jerzy Danielewicz- pierwszy rektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Bydgoszczy*, w: *X lat WSN w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1979, s. 29-30; *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 162; K. Kwaśniewska, M. Rak, *Naukowcy Bydgoszczy. Słownik biograficzny*, Bydgoszcz 1997, s. 50-51.

3. Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej

W 1991 roku nastąpiły znaczące zmiany w zakresie badań prowadzonych w toruńskim ośrodku nad historią wychowania. W ramach Instytutu Pedagogiki UMK został utworzony Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej, którego pracami kierował prof. dr hab. Andrzej Wojtas⁶⁶, zaś w skład zespołu badawczego wchodził: dr Witold Wojdyło, dr Jan Kłosowski, dr Eugeniusz Paruzel, dr Adam Marszałek i mgr Lucjan Broniewicz⁶⁷. Ich przedmiotem zainteresowania (z wyjątkiem dr J. Kłosowskiego zajmującego się pedeutologią), na co również wskazuje nazwa Zakładu, była historia wychowania i myśl wychowania społecznego.

Działalność naukowo-badawcza

Profil zainteresowań badawczych pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej został określony w latach 1992-1994, w trakcie realizacji projektu badawczego w ramach grantu Komitetu Badań Naukowych „*Wychowanie społeczne w koncepcjach politycznych i społecznych w Drugiej Rzeczypospolitej*”, którego kierownikiem i koordynatorem był

⁶⁶ Andrzej Wojtas (ur. 1942)- absolwent Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, stopień doktora nauk humanistycznych uzyskał na podstawie pracy pt. *Działalność polityczna J.L. „Roch” 1939-1943* przygotowanej pod kierunkiem Józefa Buszko na UJ. W 1982 roku habilitował się na podstawie pracy pt. *Problematyka agrarna polskiej myśli politycznej 1918-1948* na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1989 roku tytuł profesora. W latach 1973-1976 pracował w Zakładzie Historii Ruchu Ludowego, następnie od 1976 roku był zatrudniony jako adiunkt, potem docent na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. Na UMK pracował od 1984 do 1996, gdzie w latach 1986-1987 był prodziekanem Wydziału Humanistycznego, a następnie do 1990 roku zajmował stanowisko dziekana, zaś w okresie 1987-1991 kierował Zakładem Nauk Politycznych, a następnie 1991-1996 Zakładem Historii Wychowania i Myśli Społecznej. W 1996 roku rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy (obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego). W latach 1996-1999 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Nauk Politycznych, następnie prorektora do roku 2001. *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 751, *Złota Księga Nauk Społecznych 2014*, red. K. Pikoń, Gliwice 2013, s. 326.

⁶⁷ Szerzej: *Skład osobowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1991*, Toruń 1991, s. 41. Witold Wojdyło- absolwent historii na UMK. W 1981 roku zdobył stopień doktora, od 1985 roku zatrudniony na UMK. W 1993 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii na podstawie pracy pt. *Koncepcje społeczno-polityczne Stanisława Grabskiego*, zaś w 2004 roku tytuł profesora. Pełnił obowiązki dziekana Wydziału Humanistycznego UMK, a w latach 2008-2012 objął funkcję Prorektora ds. studenckich na UMK. Obecnie kierownik Katedry Myśli Politycznej na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarodowych na UMK. Adam Marszałek- pracował w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym UMK, w 1990 roku założył w Toruniu Wydawnictwo Adam Marszałek, którym kierował do 2013 roku. Lucjan Broniewicz- absolwent historii na UMK, od 1987 roku pracował w Instytucie Nauk Społecznych UMK, następnie w Instytucie Pedagogiki UMK. W 1993 roku objął stanowisko dyrektora Planetarium im. Władysława Działowskiego, którym zarządzał, aż do śmierci (2012).

prof. dr hab. Andrzej Wojtas. Inspiracją do podjęcia tej problematyki była koncepcja wychowania społecznego autorstwa wybitnego polskiego socjologa Floriana Znanieckiego, który uważał, że „[...] wychowanie społeczne jest faktem historycznym. Jego treść i cele były zawsze związane funkcjonalnie z tendencjami dominującymi w globalnych strukturach organizacyjnych takich jak państwo i wspólnotach kulturowych takich jak naród. Ta zależność nie była równoznaczna z wtórnym charakterem koncepcji wychowawczych wobec zmian politycznych. Te ostatnie nadawały im jedynie sankcję prawną, bądź też utrzymywały ich dominację w systemie wychowawczym”⁶⁸. Wyniki badań z realizacji grantu naukowego zostały opublikowane w pracy pod redakcją prof. dr hab. A. Wojtasa pt. *Polityka a wychowanie. Szkice z dziejów wychowania społecznego w Polsce*, wydanej przez Wydawnictwo Adama Marszałka w Toruniu. W tytule posłużono się sformułowaniem wychowanie społeczne, przyznając mu nadrzędną rolę wobec wychowania narodowego, państwowego czy religijnego. Kolejne badania podejmowane w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej dotyczyły poznania relacji między założeniami ideowymi a działalnością polskich ugrupowań i stronnictw politycznych XX wieku oraz wysuwanymi przez nich koncepcjami oświatowymi, wychowawczymi. Dlatego wychowanie rozumiano jako ważny element działań politycznych i zachodzących zmian w społeczeństwie⁶⁹.

W 1996 roku, po odejściu prof. dr hab. Andrzeja Wojtasa do innego ośrodka naukowego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego), funkcję kierownika Zakładu objął dr hab. Witold Wojdyło, którą sprawował do 2001 roku, zaś zespół badawczy tworzyli: dr Michał Strzelecki, mgr Jarosław Góralski, mgr Katarzyna Kalinowska⁷⁰. Pracownicy Zakładu kontynuowali badania nad wychowaniem

---

⁶⁸ W. Wojtas, *Polityka a wychowanie*, w: *Polityka a wychowanie. Szkice z dziejów wychowania społecznego w Polsce*, red. W. Wojtas, Toruń 1994, s. 11.

⁶⁹ W. Wojdyło, *Toruński ośrodek badań naukowych w dziedzinie historii wychowania w latach 1991-2000. Reminiscencje osobiste*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31, s. 90-91.

⁷⁰ Michał Strzelecki - absolwent historii na UMK, w 1994 roku uzyskał stopień doktor na podstawie rozprawy pt. *Działalność opozycji parlamentarnej w Krajowej Radzie Narodowej i Sejmie Ustawodawczym (VI 1945-X 1947)*. W 2009 roku habilitował się na podstawie pracy *Wizje wychowania społecznego w polskiej myśli politycznej lat 1918-1939*, a w 2012 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego UMK w Toruniu. Okres zatrudnienia w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej: 1993-1997; od 1994 roku na stanowisku adiunkta.

Jarosław Góralski - w 1996 roku ukończył studia historyczne na UMK. Pracę magisterską pt. *Wojna secesyjna jako wojna dwóch generałów. U. S. Grant przeciwko R. E. Lee* przygotował pod ki-

społecznym, które- jak podkreślił dr hab. W. Wojdyło rozumiano, zgodnie z zamysłem Floriana Znanieckiego⁷¹, czyli jako „długotrwałe, świadome i celowe i wielopłaszczyznowe działanie na rzecz rozwijania w jednostkach systemu wartości i norm pogłębiania poziomu identyfikacji z określoną wspólnotą, upowszechniania pożądanych oraz uwzględniających istniejące realia wzorów aktywności w przestrzeni publicznej, jak również ich przygotowania do wypełniania określonych ról”⁷². Dodawał również, że w wychowaniu „punktem odniesienia dla tworzących go wszelkiego rodzaju oddziaływań są bowiem zawsze zdefiniowane ściśle ideologie, a także interesy określonych grup i struktur społecznych. Przy tym założeniu może ono przyjmować formy zróżnicowane, między innymi w postaci wychowania narodowego, państwowego, klasowego”⁷³. W szczególności przedmiotem zainteresowań uczyniono idee wychowania społecznego w formacjach ideowo-politycznych Drugiej Rzeczypospolitej, okresu okupacji hitlerowskiej i sowieckiej oraz po zakończeniu II wojny światowej.

W ramach prowadzonych badań nad wychowaniem społecznym przez pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej można wskazać kilka obszarów, którymi się zajmowali. Zainteresowania naukowe dr hab. W. Wojdyło dotyczyły następujących zagadnień. Przedmiotem analizy uczynił proces kształtowania świadomości narodowej i politycznej narodu polskiego w XIX i I poł. XX wieku, m.in. przybliżając kwestię ukraińska w myśli społeczno-politycznej obozu narodowo-demokratycznego w II Rzeczypospolitej czy koncepcję ustroju społeczno-gospodarczego Stanisława Grabskiego (1918-1939). Interesował się również tematyką dotyczącą idei społeczno-wychowawczych powstałych w okresie dwudziestolecia międzywojennego m.in. propozycje reform oświatowych w myśli społeczno-politycznej obozu narodowego II Rzeczypospolitej. Ponadto dr hab. W. Wojdyło analizował wzajemne relacje między polityką a wychowaniem, głównie interesowało go wychowanie narodowe w koncepcjach obozu narodowego przed I wojną światową, w myśli społeczno-politycznych Stanisława Grabskiego w latach

---

erunkiem doc. Teresy Gilas. Zainteresowania naukowe: Stany Zjednoczone w XIX wieku, historia polskiej myśli społeczno-politycznej I połowy XX wieku, historia wychowania XIX i XX wieku. Katarzyna Kalinowska (1973-2009)- w okresie 1997-2001 zatrudniona była na stanowisku asystenta w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej w Instytucie Pedagogiki UMK.

⁷¹ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, Warszawa-Lwów 1930, t. II.

⁷² W. Wojdyło, *Toruński ośrodek badań naukowych...*, s. 87.

⁷³ Tamże, s. 89.

1918-1939, a także wychowanie jako element składowy doktryny narodowej 1918-1926.

Kolejna osoba z zespołu- dr Michał Strzelecki przedmiotem zainteresowań naukowych uczynił koncepcje wychowania społecznego w polskiej myśli politycznej w latach 1918-1939, a w szczególności kwestie dotyczące kształtowania społeczeństwa obywatelskiego w myśli politycznej ruchu ludowego. Analizował również zagadnienie legalnych środowisk opozycyjnych, działających po II wojnie światowej. Z kolei mgr Jarosław Góralski analizował funkcjonowanie organizacji o charakterze kulturalno-oświatowym, a mianowicie Polską Macierzą Szkolną, która zajmowała się krzewieniem oświaty szkolnej i pozaszkolnej wśród społeczeństwa w latach 1905-1939. Natomiast zainteresowania naukowe mgr Katarzyny Kalinowskiej koncentrowały się na działalności społeczno-politycznej i oświatowo-wychowawczej o. Jacka Woronieckiego (1878-1949), dominikanina, nauczyciela akademickiego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz Papieskim Uniwersytecie Świętego Tomasza w Rzymie.

Przybliżając działalność naukowo-badawczą Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej warto również wspomnieć o kontaktach naukowych nawiązanych z różnymi jednostkami funkcjonującymi w strukturze UMK, a mianowicie Instytutem Historii i Archiwistyki, Instytutem Socjologii, Instytutem Filozofii, a także Pomorskim Archiwum Armii Krajowej, którego współzałożycielką była prof. dr hab. Elżbieta Zawacka, kurierka Armii Krajowej, generał brygady Wojska Polskiego⁷⁴. Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej nawiązał również współpracę z Wydawnictwem Adam Marszałek, wydawcą ogólnopolskiego interdyscyplinarnego kwartalnika „Kultura i Edukacja”, na łamach którego publikowano wiele artykuły z zakresu prowadzonych badań naukowych. Ponadto przygotowywane teksty ukazywały się w takich czasopismach jak: „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Kwartalnik Pedagogiczny”, „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, „Wychowanie na co dzień”, „Paedagogia Christiana” czy „Edukacja Dorosłych”.

Konferencje i zjazdy naukowe

Zainspirowani problematyką zaproponowaną przez prof. dr hab.

---

⁷⁴ Szerzej m.in.: *Elżbieta Zawacka 1909-2009: praca zbiorowa*, red. A. Frąckowiak, R. Góralska, J. Półturzycki, H. Solarczyk-Szwec, W. Wojdyło, Radom 2009.

A. Wojtasa, pracownicy Zakładu zorganizowali cykl konferencji naukowych, których celem była dyskusja nad relacjami między polityką a wychowaniem. Pierwsza z nich odbyła się w dniach 7-8 listopada 1996 roku pt. *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność*. Podczas konferencji analizie poddano m.in. problematykę edukacji staropolskiej na tle przemian politycznych, różnorodne aspekty wychowania obywatelskiego, patriotycznego, z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych, politycznych, terytorialnych, a także wychowanie w okresie zaborów w kontekście niektórych nurtów politycznych. Przedstawiono różne aspekty edukacji wojskowej w XX wieku, rolę nauki i państwa w wychowaniu oraz mity polityczne a pedagogika. Przypomniano również przebieg edukacji historycznej w Polsce w XX wieku, ustrojowe przeobrażenia selekcji szkolnych, a także proces demokratyzacji oświaty gdańskiej⁷⁵.

Toruńscy historycy wychowania kolejną konferencję pt. *Wychowanie a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym*, zorganizowali rok później, tzn. 17 grudnia 1997 roku. Temat przewodni obrad pozwolił prelegentom, reprezentującym kilka krajowych ośrodków naukowych, na zaprezentowanie różnych koncepcji wychowania narodowego i państwowego na tle przemian o charakterze polityczno-społecznym. Ukazano relacje między polityką a wychowaniem państwowym i narodowym w różnych systemach i nurtach politycznych, odwołując się do nurtów politycznych w przeszłości, począwszy od starożytności (Cesarstwo Rzymskie), przez czasy nowożytne, aż po współczesność. Spośród bogactwa przedstawionych treści można wskazać kilka obszarów. Zaprezentowano relacje między polityką a wychowaniem w okresie rozkwitu Cesarstwa Rzymskiego, koncepcje wychowania obywatelskiego w Rzeczypospolitej szlacheckiej, a także postawy narodu litewskiego wobec Polaków na przełomie XIX i XX wieku. Zwrócono uwagę na koncepcje człowieka w doktrynie politycznej eurazjatyizmu oraz na poglądy obozu narodowego dotyczące wychowania. Poza tym przedstawiono znaczenie Polskiej Macierzy Szkolnej w wychowaniu obywatelskim, idee wychowania obywatelskiego w polskiej myśli pedagogicznej przełomu XIX i XX wieku, proces syntezy wychowania państwowego i narodowego oraz kwestię edukacji obywatelskiej w poglądach wychowawczych i działalności ludowców

⁷⁵ J. Hellwig, *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność. Konferencja naukowa w UMK 7-8.XI.1996*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1997, nr 1-2, s. 102-103.

II Rzeczypospolitej. Przypomniano treści narodowe i państwowe w katolickiej koncepcji wychowania społecznego okresu międzywojennego, rolę państwa w wychowaniu w koncepcji Feliksa Koniecznego i o. Jacka Woronieckiego, a także zagadnienie dotyczące wychowania dla społeczeństwa na łamach „Tygodnika Powszechnego”. Można stwierdzić, że prelegenci skoncentrowali się przede wszystkim na ukazaniu tytułowego zagadnienia konferencji, odwołując się do dorobku XX wieku, a przede wszystkim okresu II Rzeczypospolitej.

Trzecia z cyklu toruńskich konferencji pt. *Wychowanie a polityka. Mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX wieku* odbyła się 11 grudnia 1998 roku. I tym razem zaproponowana problematyka została pozytywnie odebrana przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych z całej Polski. Tematem przewodnim spotkania uczyniono fenomen mitu i stereotypu w polskiej myśli społecznej w odniesieniu do edukacji polityki, nauki i religii. Podczas konferencji podjęto takie zagadnienia jak: mit demokracji politycznej a demokratyzacja, stereotyp granic Rzeczypospolitej w myśli politycznej obozu narodowego, kategorię państwa w kształtowaniu koncepcji wychowania państwowego, wizerunek społeczeństwa polskiego w myśli politycznej piłsudczyków. Omówiono również kwestię edukacji w procesie społeczno-kulturowych przeobrażeń wsi i kraju w II Rzeczypospolitej, stereotyp Żyda w publicystyce obozu narodowego, a także proces asymilacji przez wychowanie w koncepcjach Narodowej Demokracji. Prelegenci zwrócili również uwagę na wizerunek działacza kulturalno-oświatowego w poglądach reprezentantów Polskiej Macierzy Szkolnej, problem społeczeństwa a stereotyp w myśli o. Jacka Woronieckiego oraz obraz katolika w „Tygodniu Powszechnym”. Przywołano również mity Polski Rzeczypospolitej Ludowej w świadomości społecznej, stereotypy dotyczące polskości i patriotyzmu oraz sposoby ich przezwyciężania w I poł. XX wieku, a także podjęto wątek wolności nauki w Szkole Lwowsko-Warszawskiej z perspektywy współczesności. Przygotowanie tych trzech konferencji przez toruński ośrodek naukowy było możliwe dzięki dotacji otrzymanej z Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Zagadnienia podjęte podczas konferencji naukowych zorganizowanych przez toruńskich historyków wychowania, zostały opublikowane w trzech pracach naukowych. Pierwsza z nich – *Wychowanie a polityka. Tradycja i współczesność* ukazała się w 1997 roku pod redakcją dr hab. W. Wojdyły

i dr M. Strzeleckiego. Kolejne dwie prace ukazały się pod redakcją dr hab. W. Wojdyły, prof. UMK, a mianowicie *Wychowanie a polityka: między wychowaniem narodowym a państwowym* w 1999 roku, natomiast rok później *Wychowanie a polityka: mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX wieku*. Zaproponowana przez Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej problematyka konferencji z cyklu *Wychowanie a polityka* spotkała się z szerokim zainteresowaniem, ponieważ w obradach uczestniczyli pedagodzy, historycy wychowania, politolodzy, filozofowie, socjolodzy, historycy literatury reprezentujący różne ośrodki naukowe w Polsce, a na pierwszą konferencję przybyło również dwóch prelegentów z zaprzyjaźnionego z UMK Uniwersytetu Carla von Ossietzky'ego w Oldenburgu (RFN). Ta różnorodność badaczy umożliwiła interdyscyplinarne spojrzenie na zagadnienie dotyczące relacji między wychowaniem a polityką, ale również była to okazja do nawiązania współpracy z historykami wychowania z różnych ośrodków akademickich m.in. z Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku. Jedną z uczestniczek tych cyklicznych konferencji – dr Władysława Szulakiewicz – zwróciła uwagę, że wspólnym obszarem oddziaływań pedagogiki i polityki jest człowiek, jego postawa, zachowanie i moralność, zaś różni je to, że „polityka jest sztuką zwycięstwa, bardzo często za wszelką cenę. Ponadto ma potężniejsze środki oddziaływania na społeczeństwo. A wychowanie (ze swego założenia) jest sztuką ludzkiego trwania i przygotowania młodych pokoleń do takiego humanitarnego trwania. Głosowi domagających się władzy towarzyszy przestroga ze strony środowiska pedagogicznego: władza nie nad wszystkimi i nie nad wszystkim!”⁷⁶.

Należy również wspomnieć, że w ramach II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego pt. *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie*, odbywającego się w dniach 31 sierpnia-2 września 1995 rok w Toruniu, obradowali historycy wychowania pod hasłem „Historia wychowania- przesłania dla współczesności”. W tej grupie z Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej referaty wygłosili dr hab. Witold Wojdyło, który przedstawił zagad-

---

⁷⁶ W. Szulakiewicz, *Wychowania a polityka. Toruńskie konferencje naukowe*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1999, nr 1-2, s. 79.

nienie dotyczące funkcji mitu w koncepcjach wychowania narodowego, zaś dr Michał Strzelecki zaprezentował koncepcje wychowawcze legalnej opozycji politycznej w Polsce w latach 1945-1948. W ramach tego wydarzenia naukowego referaty wygłosili historycy wychowania z innych ośrodków naukowych m.in. prof. dr hab. Irena Szybiak (UW), prof. dr hab. Karol Poznański (APS Warszawa), dr Władysława Szulakiewicz (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie), dr Wiesław Jamrożek (UAM), dr Elwira Kryńska (UwB), dr Sławomir Sztobryn (UŁ)⁷⁷. W trakcie obrad przedstawiono dorobek polskiej myśli pedagogicznej, demokratyczne koncepcje oświatowo-wychowawcze, działalność środowisk pedagogicznych w przełomowych momentach w dziejach Polski, a także wskazano potrzebę prowadzenia dalszych badań nad przemianami edukacyjnymi w Polsce po 1945 roku.

Następnie Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej UMK razem z Zakładem Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych WSP w Bydgoszczy zorganizowali w dniach 22-23 maja 2000 roku sympozjum naukowe pt. *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej. Poglądy-Postawy-Idee* w Lubostroniu. Celem konferencji było podjęcie dyskusji nad kierunkami kształtowania się polskiej myśli pedagogicznej w okresie II Rzeczypospolitej oraz ukazanie rozwoju polskiej historiografii w zakresie wychowania na tle sytuacji politycznej i pojawiających się problemów pedagogicznych. Tematyka wystąpień dotyczyła takich zagadnień jak: kształtowanie się zrębów polskiej szkoły metodologicznej historii wychowania w II Rzeczypospolitej (prof. dr hab. Jan Hellwig), badań nad dziejami edukacji staropolskiej w dwudziestolecie międzywojennym (prof. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk), motywów zainteresowań twórczych historyków wychowania II Rzeczypospolitej (dr Władysława Szulakiewicz). Zaprezentowano także życie i twórczość zasłużonych historyków wychowania oraz pedagogów, interesujących się tą subdyscypliną pedagogiczną, z okresu dwudziestolecia międzywojennego m.in. osiągnięcia Franciszka Majchrowicza (prof. dr hab. Andrzej Meissner), zainteresowania historią wychowania Heleny Radlińskiej (dr hab. Wiesław Jamrożek, prof. UMK), działalność Stanisława Kota i Jana Hulewicza w kontekście uwarunkowań politycznych (prof. dr hab. Julian Dybiec), a także pośmiertne wspomnienia o Mirosławie Chamcównie (dr Jolanta Szablicka-Żak), działal-

⁷⁷ M. Strzelecki, *Sprawozdanie z obrad grupy roboczej C, w: Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie: materiały z II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego*, red. H. Kwiatkowska, Z. Kwieciński, Toruń 1996, s. 570-571.

ność śląskiego pedagoga i historyka oświaty- Józefa Madeja (prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak). W trakcie konferencji podjęto również zagadnienie dotyczące zakładów kształcenia nauczycieli- historycy wychowania w latach międzywojennych (prof. dr hab. Tadeusz Jałmużna), a także obecność historyków wychowania II Rzeczypospolitej w okresie stalinowskim (dr Romuald Grzybowski)⁷⁸.

Działalność dydaktyczna

Działalność dydaktyczna prowadzona przez pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej związana była z programem studiów realizowanych w Instytucie Pedagogiki. Obowiązkowo w toku ogólnym odbywały się zajęcia z przedmiotu „Historia wychowania”. W okresie 5-letnich jednolitych studiów magisterskich na ich realizację przeznaczono 30 godzin wykładu oraz 60 godzin ćwiczeń na II roku. Z kolei na trzyletnich, stacjonarnych studiach zawodowych te zajęcia odbywały się w wymiarze 15 godzin wykładu na I roku, zaś na 5-letnich i 3-letnich (dla absolwentów Studium Nauczycielskiego) studiach zaocznych 20 godzin wykładu i 20 godzin ćwiczeń. Tematyka wykładów z „Historii wychowania” została poświęcona omówieniu zagadnień z przełomu XIX i XX wieku oraz dwudziestolecia międzywojennego, ze szczególnym uwzględnieniem następujących kwestii:

1. Przemiany oświatowe na tle wydarzeń społeczno-politycznych: repolonizacja, walka z analfabetyzmem, reformy szkolne, struktura szkolnictwa- szkoły podstawowe, średnie i wyższe, ośrodki naukowe, kształcenie nauczycieli, działalność towarzystw naukowych, kół oświatowych, czytelników ludowych, tworzenie organizacji młodzieżowych (Ruch Skautingowy, Związek Harcerstwa Polskiego)
2. Koncepcje wychowawcze: wychowanie narodowe, państwowe, wyznaniowe
3. Polska myśl pedagogiczna: Stanisław Prusa-Szczepanowski, Zygmunt Balicki, Wincenty Lutosławski, ks. Bronisław Markiewicz, Helena Radlińska, Zygmunt Mysłakowski, Florian Witold Znaniecki, Jan Stanisław Bystroń, Józef Chałasiński, Lucjan Zarzecki, Bogdan

⁷⁸ K. Kalinowska, *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej. Poglądy-Postawy-Idee (Sprawozdanie z konferencji naukowej. Lubostroń 22-23 V 2000 r.)*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 2000, nr 15, s. 264-266. Zagadnienia zaprezentowane podczas konferencji zostały opublikowane w pracy: *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, red. W. Szulakiewicz, Warszawa 2000.

Nawroczyński, Sergiusz Hessen, Kazimierz Sośnicki.

W prezentowanych podczas wykładu zagadnieniach odwoływano się do podręczników autorstwa Stanisława Kota (*Historia wychowania*, t. I-II, Lwów 1934), Józefa Miąso (*Historia wychowania wiek XX*, t. I-II, Warszawa 1980), Stefana Wołoszyna (*Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, Warszawa 1964), a także przygotowanych przez niego trzytomowych źródeł (*Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. 1-3, Warszawa 1965-1966, Kielce 1998). Uczestnikom wykładu zaproponowano również zapoznanie się z treścią lektur dodatkowych m.in. Jana Hellwiga (*Historia wychowania*, Poznań 1994), Feliksa Araszkiewicza (*Ideaty wychowawcze II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978; *Teleologia wychowania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Słupsk 1986), Bogdana Suchodolskiego (*Komisja Edukacji Narodowej na tle roli oświaty w dziejowym rozwoju Polski*, Warszawa 1972), Danuty Dryndy (*Studia z dziejów polskiej pedagogiki. Koncepcje pedagogiczne w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 1993), Jadwigi Jabłońskiej (*Autorytet wychowawcy w koncepcjach pedagogicznych Heleny Radlińskiej i o. Jacka Woronieckiego*, „Kultura i Edukacja” 1996, nr 4).

Natomiast podczas ćwiczeń z „Historii wychowania” zapoznawano studentów z problematyką oświaty, wychowania i myśli pedagogicznej w poszczególnych epokach historycznych, począwszy od starożytności, aż po początek XX wieku.

1. Modele wychowania w starożytnej Grecji.
2. Grecka myśl pedagogiczna.
3. Wychowanie hellenistyczne.
4. Wychowanie, oświata, myśl pedagogiczna w starożytnym Rzymie.
5. Ideaty wychowawcze wczesnego średniowiecza.
6. Rozwój oświaty i wychowania od IX do XV wieku.
7. Powstanie, organizacja i funkcjonowanie uniwersytetów w Europie średniowiecznej.
8. Wychowanie, szkolnictwo w Polsce i oświata na Rusi Zachodniej.
9. Wpływ idei odrodzenia na rozwój prądów wychowawczych w Europie.
10. Wychowanie i oświata w okresie reformacji i kontrreformacji.
11. Koncepcje wychowawczo-oświatowe w Polsce renesansowej.

12. Kierunki rozwoju pedagogiki nowożytnej.
13. Oświata w XVIII wieku.
14. Szkolnictwo polskie w I poł. XVIII wieku.
15. Komisja Edukacji Narodowej.
16. Kształtowanie się europejskich systemów i koncepcji szkolnych.
17. Główne kierunki myśli pedagogicznej w XIX wieku w Europie.
18. Szkolnictwo polskie pod zaborami.
19. Polska myśl pedagogiczna w XIX wieku.
20. Nowe kierunki w pedagogice na przełomie XIX i XX wieku.
21. Szkoła aktywa- Nowe Wychowanie.

Podczas realizacji zajęć dydaktycznych korzystano z akademickich podręczników autorstwa Stanisława Kota (*Historia wychowania*, t. I-II, Lwów 1934), Józefa Miąso (*Historia wychowania wiek XX*, t. I-II, Warszawa 1980), Stefana Wołoszyna (*Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, Warszawa 1964), a także opracowanych przez niego trzytomowych źródeł (*Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. 1-3, Warszawa 1965-1966, Kielce 1998). Z kolei wśród literatury uzupełniającej proponowano prace m.in. Jana Hellwiga (*Historia wychowania*, Poznań 1994), Bogdana Nawroczyńskiego (*Polska myśl pedagogiczna: jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne*, Lwów-Warszawa 1938), Bogdana Suchodolskiego (*Komisja Edukacji Narodowej na tle roli oświaty w dziejowym rozwoju Polski*, Warszawa 1972), Feliksa Araszkiewicza (*Ideale wychowawcze II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978), Zofii Skubały-Tokarskiej, Zbigniewa Tokarskiego (*Uniwersytety w Polsce: rys historyczny*, Warszawa 1972), Henri-Irénée Marrou (*Historia wychowania w starożytności*, Warszawa 1969). Ponadto pracownicy Zakładu prowadzili seminaria magisterskie, a przygotowane przez studentów prace dotyczyły różnych aspektów polskiej myśli społeczno-edukacyjnej oraz działalności regionalnych placówek edukacyjno-wychowawczych⁷⁹.

Należy również wspomnieć, że w latach 1995-2000 dr hab. W. Wojdyło prowadził w Instytucie Pedagogiki seminarium doktoranckie w trybie niestacjonarnym, dla osób zainteresowanych rozwojem naukowym.

---

⁷⁹ W. Wojdyło, *Toruński ośrodek badań naukowych...*, s. 94; *Pedagogika UMK. Pakiet Informacyjny 2000/2001*, Toruń 2001, s. 51-52; M. Strzelecki, J. Góralski, *Toruński ośrodek badań w dziedzinie historii wychowania (Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej Instytutu Pedagogiki UMK)*, w: *Historia wychowania w XX wieku...*, s. 559-561.

Pod jego kierunkiem przygotowano prace doktorskie, które następnie zostały opublikowane w postaci monografii naukowych. W 1999 roku odbyła się obrona doktorska Grzegorza Radomskiego na podstawie pracy pt. *Narodowa Demokracja wobec problematyki mniejszości narodowych w Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1918-1926*, która ukazała w 2000 roku nakładem Wydawnictwa Adama Marszałka. Z kolei w 2004 roku stopień doktora uzyskała Katarzyna Kalinowska, która przygotowała pracę pt. *Koncepcje społeczno-polityczne o. Jacka Woronieckiego* (opublikowana- *Jacek Woroniecki o społeczeństwie i państwie*, Lublin 2005). W 2007 roku odbyła się obrona rozprawy doktorskiej przygotowanej przez Małgorzatę Strzelecką pt. „*Tygodnik Powszechny*” *wobec ideologizacji oświaty i wychowania w latach 1945-1989* (opublikowana- *Trudne kompromisy: środowisko „Tygodnika Powszechnego” wobec reform systemu oświaty i wychowania w latach 1945-1989*, Toruń 2009). Natomiast pracę doktorską pt. *Działalność edukacyjna Polskiej Macierzy Szkolnej 1918-1939* w 2007 roku obroniła Karina Rusinek-Kotulska.

4. Zakład Historii Edukacji

Z dniem 1 września 2002 roku Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej został przekształcony w Zakład Historii Edukacji, który funkcjonował do momentu przekształcenia Instytutu Pedagogiki w Wydział Nauk Pedagogiczny, czyli do 2007. Jego kierownikiem została dr hab. Władysława Szulakiewicz⁸⁰, a do składu należała mgr Agnieszka Wałęga.

Działalność naukowo-badawcza

Charakteryzując działalność naukową Zakładu Historii Edukacji, należy uwzględnić zakres badań naukowych, jakie jej pracownicy podejmowali, realizowane projekty, a także popularyzację wyników badań. W Zakładzie Historii Edukacji prowadzone były badania w zakresie biografistyki oświatowej, historii historiografii edukacyjnej oraz historii czasopiśmiennictwa. W zakresie biografistyki przygotowano publikacje dotyczące znaczenia badań biograficznych w pedagogice⁸¹, a także prace poświęcone życiu i działalności m.in. Karola Klemensa Poznańskiego, Antoniego Karbowiaka, Wandy Szuman, Witolda Rubczyńskiego, Bronisława Ferdynanda Trentowskiego, Stanisława Staszica⁸². Z kolei w badaniach nad historią historiografii edukacyjnej ukazano środowisko historyków wychowania II Rzeczypospolitej, a także rozwój polskiej historii oświaty i wychowania po II wojnie światowej w latach 1944-1956⁸³.

---

⁸⁰ Na UMK zatrudniona od roku akademickiego 2000/2001 w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej. Habilitację uzyskała w 2001 roku na podstawie pracy *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918-1939. Studium historiograficzne*, Toruń 2000.

⁸¹ W. Szulakiewicz, *Biografistyka w polskiej historiografii edukacyjnej*, w: *Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Jamrożek, K. Kabacińska, K. Ratajczak, W. Szulakiewicz, Poznań 2007.

⁸² W. Szulakiewicz, *Profesor Karol Klemens Poznański-historyk oświaty i wychowania, pedagog: w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, „Kultura i Edukacja” 2006, nr 2/3; tejsze, *Etyczne i religijne uwarunkowania rozwoju duchowego człowieka w myśli Witolda Rubczyńskiego*, w: *Edukacja, kultura, teologia: studia ofiarowane księdzu profesorowi Jerzemu Bagrowiczowi z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. K. Konecki, I. Werbiński, Toruń 2003; tejsze, *Istota i swoistość zawodu nauczyciela domowego: Bronisława Ferdynanda Trentowskiego pedeutologia utylitarna*, w: *Nauczanie domowe dzieci polskich od XVIII do XX wieku: zbiór studiów*, red. K. Jakubiak, A. Winiarz, Bydgoszcz 2004; tejsze, *Stanisław Staszic i jego idee edukacyjne w podręcznikach i wydawnictwach pomocniczych wykorzystywanych w nauczaniu historii wychowania*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2006, nr 2; A. Wałęga, *Początki akademickiej historii wychowania w Polsce: Antoni Karbowiak (1856-1919)*, Toruń 2007; tejsze, *Życie i działalność Wandy Szuman (1890-1994)*, Toruń 2005.

⁸³ W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944-1956*, Kraków 2006; tejsze,

W okresie 2002-2003 dr hab. Władysława Szulakiewicz realizowała indywidualny projekt badawczy w ramach grantu Komitetu Badań Naukowych pt. *Polskie czasopisma historyczno-oświatowe i ich rola w rozwoju historiografii edukacyjnej*. Efektem badań było przygotowanie książki pt. *Rozprawy z Dziejów Oświaty (1958-2003). Studium z historii czasopisma*, która ukazała się w 2004 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Ważnym osiągnięciem Zakładu Historii Edukacji było powołanie w 2002 roku dr hab. Władysławy Szulakiewicz na członka Międzynarodowego Zespołu Badawczego pt. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, realizowanego we współpracy naukowej polsko-ukraińskiej. Jego kierownikiem był prof. dr hab. Jerzy Maternicki, który uzasadniając pomysł zajęcia się tą tematyką podkreślił: „Lwów, jako przedmiot badań historiograficznych, otwiera zupełnie nowe perspektywy badawcze. Wynika to z wielokulturowego charakteru miasta i rozwijającej się w nim historiografii. [...] Lwowskie środowisko historyczne nie było także jednolite pod względem metodologicznym i warsztatowym. Istniały w nim zawsze różne nurty, obok historiografii profesjonalnej i półprofesjonalnej uprawiane było dziejopisarstwo amatorskie, często o charakterze popularyzatorskim lub zgoła publicystycznym. Wszystko to zmieniało się w czasie, głównie pod wpływem bodźców zewnętrznych, a więc przemian społecznych, politycznych i kulturalnych, zachodzących w Galicji i mieście Lwowie, ale także - zmian wewnętrznych w samej historiografii, zarówno powszechnej jak też polskiej, ukraińskiej, niemieckiej, ormiańskiej czy żydowskiej”⁸⁴. We wrześniu 2002 roku zespół liczył 20 badaczy - 17 Polaków i 3 Ukraińców, jednak liczba członków zwiększała się, bo w 2004 roku należało 40 historyków, w tym 15 z Ukrainy (Lwów, Drohobycz, Iwano-Frankowsk). Polacy reprezentowali kilka ośrodków naukowych: Rzeszów, Warszawę, Gdańsk, Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Toruń i Szczecin. W ramach Zespołu dr hab. Szulakiewicz realizowała indywidualny temat badawczy pt. *Lwowskie środowisko historyków wychowania*. Wyniki badań prezentowała podczas konferencji naukowych, a także

---

Historia wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, Warszawa 2007; teŹe, *Motywy zainteresowań badawczych historyków wychowania II Rzeczypospolitej*, w: *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej: praca zbiorowa*, red. W. Szulakiewicz, Warszawa 2000; teŹe, *Historia wychowania 1995-2004: środowisko - kierunki badań - perspektywy rozwoju*, „Rocznik Pedagogiczny” 2004, t. 27.

⁸⁴ J. Maternicki, *Wstęp*, w: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, red. J. Maternicki, t. I, Rzeszów 2004, s. 9.

w postaci artykułów w monografiach naukowych pokonferencyjnych. Należy również nadmienić, że w roku 2007 prof. dr hab. Szulakiewicz była kierownikiem projektu badawczego UMK pt. *Lwowska historia oświaty. Uczeni-kierunki badań- powojenne kontynuacje*.

Konferencje, sympozja i zjazdy naukowe

Dbając o rozwój naukowy oraz promocję prowadzonych badań pracownicy Zakładu Historii Edukacji uczestniczyli w konferencjach, sympozjach, zjazdach naukowych o charakterze międzynarodowym i krajowym. Warto przypomnieć, że w dniach 28-30 listopada 2004 roku Zakład Historii Edukacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu współorganizował razem z Zakładem Historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Collegium Europeaum Gnesense, Łużycką Wyższą Szkołą Humanistyczną konferencję naukową nt. *Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*⁸⁵, która odbyła się w Gnieźnie. Była to pierwsza ogólnopolska konferencja poświęcona tej problematyce, a uczestnicy reprezentowali 18 ośrodków akademickich. Problematyka konferencji dotyczyła szeroko rozumianego znaczenia rodziny w powstawaniu koncepcji, ideałów i ideologii wychowawczych, takich jak: wychowanie patriotyczne, obywatelskie, społeczno-moralne czy religijne oraz roli jaką uwarunkowania rodzinne odegrały w życiu i działalności twórców, przedstawicieli różnych subdyscyplin pedagogicznych. Prelegenci ukazali instytucję rodziny, jak również zakres udzielanego przez nią wsparcia w działalności edukacyjnej i pracy naukowej w tym obszarze. Zakres chronologiczny tematyki podjętej w wygłoszonych referatach obejmował okres od XIV do XX wieku. Zaprezentowano 27 referatów podczas obrad plenarnych, a także w dwóch sekcjach. Obrady zakończyła dyskusja, w której uczestnicy podkreślili znaczenie badań biograficznych dla historii edukacji, doceniając też rolę, jaką w badaniach historyczno-oświatowych pełnią poświęcone temu tematowi publikacje, istotne zwłaszcza dla praktyki edukacyjnej.

Ponadto pracownicy Zakładu Historii Edukacji uczestniczyli w konferencjach naukowych organizowanych przez różne ośrodki naukowe

---

⁸⁵ K. Buczek, J. Dąbrowska, *Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. „Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej”*, „Kultura i Edukacja” 2005, nr 1, s. 148-150; A. Wałęga, *Sprawozdanie z konferencji naukowej nt. Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, „Kultura i Edukacja” 2005, nr 3, s. 129-131.

w Polsce i za granicą. W ramach wspomnianego Międzynarodowego Zespołu Badawczego pt. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, w okresie 2002-2006 wzięto udział w 5 cyklicznych międzynarodowych konferencji naukowych pt. *Wielokulturowość środowiska historycznego Lwowa w XIX i XX wieku*, które zorganizował Uniwersytet Rzeszowski wraz z Lwowskim Uniwersytetem Narodowym im. I. Franki⁸⁶. Poza tym uczestniczono w takich konferencjach jak: *Historia wychowania w kształceniu nauczycieli- tradycje i współczesność- teoria i praktyka* (Kielce, 7-8 kwietnia 2003)⁸⁷, *Nauczanie domowe dzieci na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku. Zapatrywania teoretyczne i praktyka* (Pieczęyska, 18-19 września 2003)⁸⁸ oraz *Szkolnictwo i oświata polska na zachodzie w czasach II wojny światowej* (Białystok, 2003). Wzięto udział w sympozjum, zorganizowanym przez Instytut Pedagogiki UMK w Toruniu w 2003 roku, poświęconemu życiu, działalności, twórczości pedagoga, lekarza, publicysty Janusza Korczaka, zaś rok później tematem obrad uczyniono działalność naukowo-badawczą Ludwika Bandury, który w okresie 1960-1965 był kierownikiem Katedry Pedagogiki UMK.

Uczestniczono również w Ogólnopolskich Zjazdach Pedagogicznych, będących ważnym forum wymiany myśli, rozwijania wiedzy o edukacji i wzmacniania praktyki pedagogicznej oraz współdziałania ludzi nauki i oświaty. Referaty wygłoszono podczas IV Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego

---

⁸⁶ E. Cesarz-Maternicka, *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. I Międzynarodowa konferencja naukowa, Rzeszów 10-11 XII 2002*, „Polska i Jej Wschodni Sąsiedzi” 2005, t. 5, s. 453-463; W. Szulakiewicz, *II Międzynarodowa konferencja naukowa „Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.”*, Uniwersytet Rzeszowski, 2-3 października 2003, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 1-2, s. 159-160. I międzynarodowa konferencja naukowa odbyła się w Rzeszowie w dniach 10-11.12.2002; II międzynarodowa konferencja naukowa miała miejsce w Rzeszowie w dniach 2-3.10.2003; III międzynarodową konferencję naukową zorganizowano w Rzeszowie w dniach 28-29.09.2004; IV międzynarodowa konferencja naukowa odbyła się we Lwowie w dniach 29.09-1.10.2005; V międzynarodowa konferencja naukowa odbyła się w Rzeszowie w dniach 28-29.09.2006 roku.

⁸⁷ J. Kowalska-Matelska, R. Jankowiak, *Międzynarodowa Konferencja naukowa „Historia w kształceniu nauczycieli, tradycje i współczesność- teoria i praktyka”*, Kielce, 7-8 kwietnia 2003 r., „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 1-2, s. 146-147. Konferencja zorganizowana przez Międzywydziałowe Studium Pedagogiczne oraz Zakład Historii Wychowania i Organizacji Szkolnictwa Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Podczas konferencji dyskutowano nad zagadnieniami dotyczącymi współczesnych koncepcji historii wychowania jako nauki, podręczników i edycji źródeł do historii wychowania, miejsca historii wychowania w programach kształcenia nauczycieli.

⁸⁸ G. Karłowska, *Konferencja „Nauczanie domowe dzieci na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku. Zapatrywania teoretyczne i praktyka”*, Pieczęyska 18-19 września 2003, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 1-2, s. 155-156. Organizatorem konferencji był Zakład Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych Akademii Bydgoskiej, a konferencję zorganizowano w ramach realizacji projektu badawczego Komitetu Badań Naukowych.

pt. *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie* (Olsztyn, 20-22 września 2001) w Sekcji XIV „Dzieje Europy i dzieje edukacji dla wspólnego świata”⁸⁹, a trzy lata później podczas V Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego pt. *Przetrwanie-Rozwój-Transgresja. Powinności pedagogiki i edukacji* (Wrocław, 23-25 września 2004) w ramach Sekcji „Teraźniejszość w dialogu z edukacyjną przeszłością”.

Wyniki prowadzonych badań pracownicy Zakładu prezentowali również podczas konferencji naukowych takich jak: *Europa wspólnotą narodów. Edukacja międzykulturowa na przestrzeni wieków XIX-XXI* (Wrocław, 1-2 grudnia 2004), *Historia nauki i edukacji w Polsce w II połowie XX wieku* (Warszawa, 28 kwietnia 2005), *Pedagogiczne i oświatowe idee Stanisława Staszica: stan badań i perspektywy badawcze* (Warszawa, 24 października 2005)⁹⁰, *Pokój jako przedmiot badań społecznych i pedagogicznych* (Łódź 15-16, maja 2006), *System oświaty w Galicji 1772-1918 i jego rola w przemianach cywilizacyjnych* (Iwonicz Zdrój, 29-31 maja 2006)⁹¹, *Szkoła i nauczyciel w zmieniającym się społeczeństwie* (Kraków, 12-13 czerwca 2006)⁹², a także *Być dzieckiem w XVIII-XX wieku* (Kielce, 25-26 września 2006)⁹³ i *Kultura współczesna w poszukiwaniu wolności. Filozofia, polityka i religia w trosce o wolność* (Toruń-Ciechocinek, 1-3 czerwca 2006)⁹⁴.

⁸⁹ E. Głowacka-Sobiech, *IV Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny w Olsztynie - Sekcja XIV: „Dzieje Europy i dzieje edukacji dla wspólnego świata”*, *Biuletyn Historii Wychowania* 2002, nr 1-2, s. 156-159.

⁹⁰ Seminarium z okazji Roku Staszicowskiego pt. *Pedagogiczne i oświatowe idee Stanisława Staszica: stan badań i perspektywy badawcze* zostało zorganizowane przez Uniwersytet Warszawski i Towarzystwo Historii Edukacji w Warszawie w dniu 24.10.2005.

⁹¹ E. Barnaś-Baran, *Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej pt. „System oświaty w Galicji 1772-1918 i jego rola w przemianach cywilizacyjnych”*, *„Biuletyn Historii Wychowania”* 2005/2006, nr 1-2, s. 248-249. Międzynarodowa konferencja naukowa pt. *System oświaty w Galicji 1772-1918 i jego rola w przemianach cywilizacyjnych* (Iwonicz Zdrój, 29-31.05.2006) zorganizowana z inicjatywy Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Zakładu Historii Oświaty i Kultury UJ.

⁹² Międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Szkoła i nauczyciel w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 12-13.06.2006 zorganizowana przez Akademię Pedagogiczną im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

⁹³ K. Juchcińska-Gilka, M. Nawrot-Borowska, *Pierwsze Biennale Historyków Edukacji „Być dzieckiem w XVIII-XX wieku”*, *Kielce-Święta Katarzyna, 25-26 września 2006*, *„Biuletyn Historii Wychowania”* 2005/2006, nr 1-2, s. 253-257. Organizatorami Biennale byli: Towarzystwo Historii Edukacji w Warszawie, Zakład Historii Wychowania i Organizacji Szkolnictwa Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, Instytut Historii Nauki PAN w Warszawie.

⁹⁴ Zagadnienia zaprezentowane podczas V Interdyscyplinarnej Konferencji pt. *Kultura współczesna w poszukiwaniu wolności. Filozofia, polityka i religia w trosce o wolność* opublikowane w pracy: *Wolność w epoce poszukiwań*, red. M. Szulakiewicz, Z. Karpus, Toruń 2007.

Charakteryzując działalność naukowo-badawczą Zakładu Historii Edukacji, trzeba również docenić rozwój zawodowy pracowników w niej zatrudnionych. Otóż 1 maja 2003 roku dr hab. Władysława Szulakiewicz otrzymała nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego UMK, zaś w 2005 roku mgr Agnieszka Wałęga otrzymała stopień doktora.

Działalność w towarzystwach i organizacjach naukowych

Toruńscy historycy wychowania z Zakładu Historii Edukacji również włączali się w prace towarzystw, instytucji, organizacji naukowych. W latach 2003-2006 dr hab. Szulakiewicz, prof. UMK była przewodniczącą Zespołu Historii Wychowania w Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Należy również docenić fakt, że Kierownik Zakładu Historii Edukacji w 2004 roku została powołana w skład Rady Naukowej Jubileuszowego Konkursu Wiedzy o Uniwersytecie Jagiellońskim⁹⁵. Natomiast rok później została powołana na członka Zarządu Głównego Towarzystwa Historii Edukacji. Towarzystwo powstało w 2000 z inicjatywy prof. dr hab. Józefa Miąso, który w lutym 2000 roku podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej pt. *Atlas historyczny szkolnictwa polskiego*, odbywającej się w Puławach, zaproponował powołanie ogólnopolskiej organizacji historyków wychowania. Wówczas stwierdził: „tylko dzięki własnej organizacji historycy wychowania mogą utworzyć silne środowisko ogólnopolskie, występować w imię wspólnych interesów dyscypliny, wpływać na upowszechnienie jej naukowego i dydaktycznego dorobku, nawiązywać organizacyjne kontakty z innymi ośrodkami humanistycznymi w Polsce i za granicą. Równie ważne jest, by ogólnopolska organizacja historyków wychowania stała się oparciem dla młodych adeptów dyscypliny”⁹⁶. Jego pomysł został poparty przez historyków wychowania z różnych ośrodków

⁹⁵ Kronika Historii Myśli Pedagogicznej. Powołanie i zaproszenie na posiedzenie Jury Konkursu Wiedzy o Uniwersytecie Jagiellońskim.

⁹⁶ I. Szybiak, *Towarzystwo Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2002, nr 1-2, s. 164. I Walne Zebranie Członków THE odbyło się 26.06.2001 roku w budynku Wydziału Pedagogicznego UW, w którym uczestniczyło 31 osób. Profesor Józef Miąso w referacie wprowadzającym przedstawił cele THE, podkreślił wagę integracji środowiska historyków oświaty w Polsce oraz „dbałość o jakość” tej dziedziny naukowej. Dokonano wyboru władz. Funkcję prezesa objęła prof. Irena Szybiak, a wiceprezesami zostali: prof. Dorota Żołądz-Strzelczyk, prof. Julian Dybiec. Do Zarządu Głównego weszli: prof. Krzysztof Jakubik (skarbnik), dr Adam Fijałkowski (sekretarz) oraz jako członkowie prof. Kalina Bartnicka i prof. Andrzej Meissner. W Komisji Rewizyjnej przewodniczącym był prof. Lech Mokrzecki, a w Sądzie Koleżeńskim prof. Stanisław Litak. Szerzej: W. Jamrożek, *Pierwsze Walne Zgromadzenie Towarzystwa Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2001, nr 1-2, s. 105.

akademickich na terenie Polski. Podczas I Walnego Zebrania Członków THE podkreślono, że celem tego towarzystwa będzie „inspirowanie, organizowanie i popieranie badań nad dziejami edukacji oraz upowszechnianie ich wyników w społeczeństwie w celu podniesienia jego kultury historycznej i pedagogicznej”⁹⁷. Organem prasowym towarzystwa od 2002 roku jest „Biuletyn Historii Wychowania”, na łamach którego toruńscy historycy wychowania publikują wyniki prowadzonych badań.

Działalność dydaktyczna

Poza działalnością naukowo-badawczą, należy również przybliżyć działalność dydaktyczną prowadzoną przez pracowników Zakładu Historii Edukacji. W ramach 5- letnich studiów pedagogicznych realizowano takie zajęcia jak: wykłady i ćwiczenia z przedmiotu „Historia wychowania” (studia dzienne i zaoczne), „Wybrane zagadnienia z historii wychowania” (studia 2-letnie uzupełniające dzienne), seminarium magisterskie, a także na studiach doktoranckich wykład- „Historia myśli pedagogicznej” oraz seminarium doktorskie⁹⁸.

Studenci pedagogiki na I roku uczestniczyli w wykładzie z „Historii wychowania” w wymiarze 30 godzin na 5- letnich studiach dziennych i 30 godzin na 5- letnich studiach zaocznych. Celem zajęć było zapoznanie uczestników z podstawowymi zagadnieniami wchodzącymi w zakres przedmiotu badań tj. wiedzą o potrzebach, możliwościach i skutkach wychowania i edukacji człowieka w różnych okresach historycznych. Przybliżono główne czynniki (społeczne, kulturowe i polityczne) decydujące o przemianach w obrębie ideałów wychowania, instytucji edukacyjnych i myśli pedagogicznej na przestrzeni dziejów. Podczas wykładu realizowano następujące tematy:

1. Historia wychowania jako dyscyplina naukowa. Powszechna i polska historia oświaty i wychowania.
2. Uniwersytety - dzieje powstania i rozwoju. Tradycja uniwersytecka.
3. Ideały wychowawcze i koncepcje edukacyjne epoki Odrodzenia.
4. Pansoficzna idea wychowania w myśli pedagogicznej J.A. Komeńskiego.
5. Filozofia wychowania epoki Oświecenia - J. J. Rousseau i I. Kant.

---

⁹⁷ Więcej: <http://the.amu.edu.pl/>, [dostęp: 8.02.2018].

⁹⁸ Opisano na podstawie materiałów udostępnionych przez prof. dr hab. Władysława Szulakiewicza, która w okresie działalności Zakładu Historii Edukacji prowadziła wymienione zajęcia.

6. Rola jezuitów w rozwoju oświaty i kultury polskiej.
7. Rola Stanisława Konarskiego i Stanisława Staszica w kształtowaniu ideologii polskiego Oświecenia.
8. Komisja Edukacji Narodowej i jej dzieło wychowania obywatelskiego.
9. Nowe kierunki w pedagogice przełomu XVIII i XIX wieku i ich najwybitniejsi przedstawiciele.
10. Na drodze do unaukowania teorii pedagogicznej. Herbartyzm i herbarystyki.
11. Polska myśl pedagogiczna pod zaborami. Perspektywa obcej dominacji czy zbliżenia z kulturą Zachodu?
12. Galicja ośrodkiem nauki i kultury.
13. „Mistrz – nauczyciel”. Refleksja na zawodem nauczyciela w ciągu dziejów.
14. Wybrane koncepcje pedagogiki naukowej XX wieku.
15. „Nowe Wychowanie” jako odkrycie dziecka.
16. Wartość i powinność w pedagogice kultury. Wychowanie jako obrona wartości kultury.
17. Rola Uniwersytetu Jagiellońskiego w rozwoju kultury i nauki polskiej na przestrzeni dziejów.

Omawiane podczas wykładów zagadnienia wzbogacane były poprzez odwoływanie się do tekstów źródłowych oraz prezentowanie fotografii archiwalnych. Uczestnikom zajęć zaproponowano zapoznanie się z literaturą obowiązkową, głównie pracami autorstwa m.in. Łukasza Kurdybachy (*Historia wychowania*, t. I-II, Warszawa 1967), Stanisława Kota (*Historia wychowania*, t. I-II, Lwów 1934), Józefa Miąso (*Historia wychowania wiek XX*, t. I-II, Warszawa 1980), Stefana Możdżenia (*Zarys historii wychowania*, Kielce 1993-1995; *Historia wychowania 1795-1918*, Kielce 2000; *Historia wychowania 1918-1939*, Kielce 2000), Kaliny Bartnickiej, Ireny Szybiak (*Zarys historii wychowania*, Warszawa 2001), Stefana Wołoszyna (*Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, Warszawa 1964) oraz opracowanych przez niego trzypięciotomowych źródeł (*Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. 1-3, Warszawa 1965-1966, Kielce 1998), a także bardzo bogatą literaturę do wyboru. Studenci studiów zaocznych ocenę otrzymywali na podstawie egzaminu pisemnego, obejmującego treści wykładów i znajomość 2 lektur, natomiast na studiach dziennych egzamin miał formę ustną

i obejmował treści wykładów, ćwiczeń i lektur obowiązkowych takich autorów jak: Andrzej Banach (*Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/61-1917/18*, Kraków 1970), Henryk Barycz (*Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*, Kraków 1964), Jan Draus (*Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007), Julian Dybiec (*Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000), Stanisław Gawęda (*Uniwersytet Jagielloński w latach II wojny światowej*, Kraków 1986), Bronisław Natoński (*Jezuici a Uniwersytet Krakowski w XVI wieku*, Kraków 2002), Urszula Perkowska (*Jubileusze Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000; *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939: w stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*, Kraków 1994; *Studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1945-1948/49*, Kraków 2001; *Uniwersytet Jagielloński w latach I wojny światowej*, Kraków 1990), Zofia Skubała-Tokarska, Zbigniew Tokarski (*Uniwersytety w Polsce: rys historyczny*, Kraków 1970).

W ramach studiów 2-letnich uzupełniających dziennych, w semestrze zimowym toku ogólnego odbywały się zajęcia z przedmiotu „Wybrane zagadnienia z historii wychowania”, podczas których realizowano następującą tematykę:

1. Powszechna i polska historia oświaty i wychowania.
2. Koncepcje edukacyjne epoki Odrodzenia. M. Montaigne o wychowaniu człowieka.
3. J. A. Komeńskiego wkład w rozwój teorii wychowania.
4. Filozofia wychowania epoki Oświecenia - J. J. Rousseau i I. Kant.
5. Nowe kierunki w pedagogice przełomu XVIII i XIX wieku i ich najwybitniejsi przedstawiciele.
6. Na drodze do unaukowania teorii pedagogicznej.
7. Polska myśl pedagogiczna pod zaborami. Perspektywa obecnej dominacji czy zbliżenia z kulturą Zachodu?
8. Galicja ośrodkiem nauki i kultury.
9. Idee wychowania narodowego w XIX-wiecznej myśli pedagogicznej.
10. „Mistrz-nauczyciel”. Refleksja na zawodem nauczyciela w ciągu dziejów.
11. Wybrane koncepcje pedagogiki naukowej XX wieku.
12. Henryk Rowid jako przedstawiciel „Nowego Wychowania”.

13. Wartość i powinność w pedagogice kultury. Wychowanie jako obrona wartości kultury.
14. Rola Uniwersytetu Jagiellońskiego w rozwoju kultury i nauki polskiej na przestrzeni dziejów.
15. Pedagogika dialogu.

Omawiane treści na zajęciach oparte były o bogatą podstawę źródłową m.in. prace Zbigniewa Herbarta (*Wykłady pedagogiczne w zarysie*, Warszawa 1937), Michała Monataigne (*Próby*, Warszawa 1986), Zygmunta Mysłakowskiego (*Pisma wybrane*, Warszawa 1971), Bogdana Nawroczyńskiego (*Dzieła wybrane*, t. I-II, Warszawa 1987), Bronisława Trentowskiego, *Chowanna*, Warszawa 1970), Stefana Możdżenia (opracowane przez niego *Teksty źródłowe do dziejów wychowania*, t. 1-7, Kielce 1992-1993), Stefana Wołoszyna (opracowane przez niego *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. I-III, Kielce 1996-1998), a także opracowania naukowe autorstwa m.in. Karola Poznańskiego (*Reforma szkolna w Królestwie Polskim w 1862 roku*, Wrocław 1986), Jana Drausa (*Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007), Stanisława Mauersberga (*Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej? Społeczne uwarunkowania dostępu do oświaty*, Wrocław 1968), Danuty Koźmian (*Janusz Jędrzejewicz- polityk i pedagog (1885-1951)*, Szczecin 2004). Warunkiem uzyskania zaliczenia z oceną była znajomość zagadnień omawianych na konwersatorium i znajomość treści 2 wybranych lektur.

Poza realizacją przedmiotów: „Historia wychowania” i „Wybrane zagadnienia z historii wychowania” prowadzono również seminaria magisterskie na studiach dziennych i zaocznych, w ramach których studenci przygotowywali prace dyplomowe z zakresu historii oświaty i wychowania oraz polskiej myśli pedagogicznej. Ich tematyka poświęcona była takim zagadnieniom jak: życie i działalności historyków wychowania Kamilli Mrozowskiej, Stefana Wołoszyna, Jana Hellwiga, Ludwika Chmaja, Jadwigi Lechickiej, Kazimierza Kubika, a także określonym koncepcjom i poglądom pedagogicznym m.in. Henryka Rowida, Kazimierza Twardowskiego, Bogdana Suchodolskiego, Kazimierza Sońnickiego, Edmunda Bojanowskiego, Witolda Rubczyńskiego, Jana Stanisława Bystronia, Jana Amosa Komeńskiego, Bronisława Nadolskiego, ks. Ludwika Piechnika, Klemensa Trzebiatowskiego. Seminarzyści przygotowywali również prace dotyczące monografii czasopism historyczno-

-oświatowych oraz wybranych zagadnień prezentowanych na łamach takich periodyków jak: „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Ruch Pedagogiczny”, „Chowanna”, „Szkoła”, „Nowa Szkoła”, „Kultura i Edukacja”. Problematyka prac magisterskich dotyczyła również działalności pedagogów polskiego Odrodzenia wobec problemów edukacji, analizy porównawczej systemu wychowawczego jezuitów i pijarów, polskich podręczników do historii wychowania, koncepcji szkolnictwa elementarnego w Niemczech pod koniec XVIII i na początku XIX wieku i jej wpływie na polską edukację, a także sytuacji oświaty w czasie II wojny światowej w powiecie rypińskim.

Trzeba wspomnieć, że prowadzono też wykład pt. „Historia myśli pedagogicznej” w wymiarze 30 godzin na I roku studiów doktoranckich. Celem tego przedmiotu było zapoznanie uczestników z podstawowymi zagadnieniami wchodzącymi w zakres przedmiotu badań historiografii oświatowo-wychowawczej, ponieważ nieodłącznym elementem realizowanego programu są dzieje pedagogiki jako nauki. Uczestnicy zajęć, dzięki wykorzystaniu głównie metod historycznych i pedagogicznych, pozyskali wiedzę na temat głównych czynników (społecznych, kulturowych i politycznych) decydujących o przemianach w obrębie ideałów wychowania i myśli pedagogicznej na przestrzeni dziejów. W ramach wykładów były prezentowane następujące zagadnienia:

1. Historia oświaty i wychowania jako dyscyplina naukowa i jej twórcy.
2. Powszechna i polska historia myśli pedagogicznej.
3. Ideały wychowawcze i koncepcje edukacyjne epoki Odrodzenia.
4. Pansoficzna idea w myśli pedagogicznej J. A. Komeńskiego.
5. Filozofia wychowania epoki Oświecenia - J. J. Rousseau i I. Kant.
6. Rola S. Konarskiego i S. Staszica w kształtowaniu ideologii polskiego Oświecenia.
7. Nowe kierunki w pedagogice przełomu XVIII i XIX wieku i ich najwybitniejsi przedstawiciele.
8. Na drodze do unaukowania teorii pedagogicznej. Herbartyzm i herbartyści.
9. Polska myśl pedagogiczna pod zaborami. Perspektywa obcej dominacji czy zbliżenia z kulturą Zachodu?
10. „Mistrz – nauczyciel”. Polska i powszechna refleksja pedeutologiczna.
11. Wybrane koncepcje pedagogiki naukowej XX wieku.

12. „Nowe Wychowanie” jako odkrycie dziecka.
13. Wartość i powinność w pedagogice kultury. Wychowanie jako obrona wartości kultury.
14. Pedagogika narodowa i wychowanie narodu.
15. Pedagogika dialogu.

Zajęcia wzbogacane były o teksty źródłowe, fotografie oraz kopie dokumentów archiwalnych. Po zrealizowaniu treści wykładów studenci przystępowali do egzaminu ustnego, obejmującego treści wykładów oraz lektur. Wśród literatury obowiązkowej zaproponowano monografie naukowe m.in. *Biografie pedagogiczne. Szkic do portretu galicyjskiej pedagogii* pod redakcją Czesława Majorka i Jerzego Potoczego (Rzeszów 1997), *Myśl edukacyjna w Galicji 1772-1918: ciągłość i zmiana* pod redakcją Czesława Majorka i Andrzeja Meissner (Rzeszów 1996), *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku* Ludwika Chmaja (Warszawa 1962), *Rozwój pedagogiki zachodniej na przełomie XIX i XX wieku* Kazimierza Sośnickiego (Warszawa 1960), „*Nowe wychowanie*” w polskiej pedagogice okresu Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939) Jędrzeja Sobczaka (Bydgoszcz 1998), a także prace Antoniego Smołalskiego (*Ideale wychowawcze w polskiej myśli pedagogicznej od XVI w. do końca II Rzeczypospolitej*, Opole 1994; *Pedeutologia historyczna*, Wrocław 2006). Doktoranci mogli również korzystać z wydawnictw źródłowych takich jak: *Humanizm i edukacja humanistyczna*, red. B. Suchodolski, I. Wojnar, Warszawa 1988; *Teksty źródłowe do dziejów wychowania*, t. 1-7, red. S. Możdżeń, Kielce 1992-1993; *Utopiści XVI i XVII wieku o wychowaniu i szkole*, oprac. W. Voise, Wrocław 1972; *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, oprac. S. Wołoszyn, t. I-III, Kielce 1996-1998; *Źródła do historii wychowania*, red. S. Kot, Warszawa 1929-1930. Egzamin miał formę ustną i obowiązywała znajomość treści wykładów i wybranych lektur.

Należy również wspomnieć, że seminarium doktorskie w Zakładzie Historii Edukacji ukończyła Agnieszka Wałęga. Publiczna obrona rozprawy doktorskiej pt. *Antoni Karbowski (1856-1919) – współtwórca polskiej historii wychowania jako dyscypliny naukowej* odbyła się w 2005 roku. Praca została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Władysławy Szulakiewicz, prof. UMK, zaś recenzentami w przewodzie doktorskim byli prof. dr hab. W. Wojdyło i dr hab. Wiesław Jamrozek, prof. UAM.

Część druga

Historia Wychowania i Myśli Pedagogicznej w strukturze Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK

1. Od Pracowni Historii Wychowania do Katedry Historii Myśli Pedagogicznej - przemiany instytucjonalne

Inny nieco kierunek badań, a także zakres działalności dydaktycznej rozpoczął się po wejściu historyków wychowania w strukturę Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK⁹⁹. Ze względu na znaczący rozwój kadry naukowo-dydaktycznej Instytutu Pedagogiki, Senat UMK w dniu 28 listopada 2006 roku przyjął uchwałę o powołaniu nowego, piętnastego wydziału- Wydziału Nauk Pedagogicznych. Funkcjonujący dotychczas Instytut Pedagogiki w ramach Wydziału Humanistycznego UMK z dniem 1 września 2007 roku został przekształcony w samodzielną jednostkę UMK, którą tworzyło 64 pracowników naukowych, w tym 25 samodzielnych. W ramach Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK pojawiła się nowa struktura, a mianowicie utworzono katedry. Toruńscy historycy wychowania weszli w skład Katedry Pedagogiki, którą kierowała prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz. Katedra ta skupiała reprezentantów kilku subdyscyplin pedagogicznych m.in. historii wychowania, pedagogiki ogólnej, pedagogiki filozoficzno-chrześcijańskiej, teorii wychowania, metodologii pedagogiki. W ramach Katedry Pedagogiki funkcjonowały cztery pracownie: Pracownia Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań, Pracownia Teorii Wychowania, Pracownia Pedagogiki Filozoficznej i Chrześcijańskiej oraz Pracownia Historii Wychowania¹⁰⁰.

Następnie z dniem 1 lipca 2012 roku Katedra Pedagogiki została przekształcona w Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, a w jej skład wchodziły trzy pracownie: Pracownia Historii Wychowania, Pracownia Pedagogiki Ogólnej oraz Pracownia Metodologii Badań¹⁰¹. Usamodzielnie-

---

⁹⁹ Częściowo sprawy te omawia: J. Falkowska, *Historia wychowania w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w latach 2000-2015. Instytucjonalizacja-badanie-nauczanie*, w: *Historia wychowania na przełomie XX i XXI wieku*, red. T. Gumuła, Kielce 2017, s. 51-66.

¹⁰⁰ Skład Pracowni Historii Wychowania w 2007 roku prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz, dr Agnieszka Wałęga, mgr Joanna Falkowska.

¹⁰¹ Zarządzenie nr 85, Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 19 czerwca 2012 roku w sprawie przekształcenia Katedry Pedagogiki w Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania na Wydziale Nauk Pedagogicznych. W skład Pracowni Historii Wychowania w roku akademickim 2012/2013 wchodziło: prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz, dr hab.

nie się toruńskich historyków nastąpiło dopiero 1 września 2013 roku, ponieważ wówczas została utworzona Katedra Historii Myśli Pedagogicznej¹⁰² pod kierownictwem prof. dr hab. Władysława Szulakiewicza, a jej skład osobowy tworzyli: dr hab. Agnieszka Wałęga (do 2015 roku)¹⁰³, dr Joanna Falkowska, dr Dorota Grabowska-Pieńkosz (od 2016 roku).

Agnieszka Wałęga, dr Joanna Falkowska, dr Jan Lachowicz, mgr Dorota Grabowska.

¹⁰² Zarządzenie nr 92 Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 18 czerwca 2013 roku w sprawie zmian organizacyjnych na Wydziale Nauk Pedagogicznych. Skład Katedry Historii Myśli Pedagogicznej w 2013 roku prof. dr hab. Władysława Szulakiewicza, dr hab. Agnieszka Wałęga, dr Joanna Falkowska, dr Jan Lachowicz, mgr Dorota Grabowska.

¹⁰³ Od 2015 roku w Katedrze Teorii Wychowania WNP UMK.

2. Działalność naukowa - kierunki badań naukowych, konferencje i wydawnictwa

Charakteryzując działalność naukowo-badawczą podejmowaną przez toruńskich historyków wychowania, należy uwzględnić zakres zainteresowań badawczych, realizowane projekty naukowe w Pracowni Historii Wychowania, a następnie w Katerze Historii Myśli Pedagogicznej¹⁰⁴. Wiele miejsca w swoich badaniach poświęcili następującym zagadnieniom: biografistyka pedagogiczna, myśl pedagogiczna, metodologia badań historyczno-pedagogicznych, pedeutologia historyczna.

Dominującym kierunkiem badań naukowych toruńskich historyków wychowania stanowiła biografistyka pedagogiczna. Przygotowano biogramy osób zasłużonych z zakresie dziejów nauki, oświaty, wychowania i kultury. Wśród nich można wymienić: Stanisława Lempickiego¹⁰⁵, Karola Poznańskiego¹⁰⁶, Franciszka Majchrowicza¹⁰⁷, Anastazję Dzieduszycką¹⁰⁸, Wojciecha Dzieduszyckiego¹⁰⁹, Kazimierza Twardowskiego¹¹⁰, Stanisława Pigonia¹¹¹,

¹⁰⁴ Szerzej: J. Falkowska, D. Grabowska-Pieńkosz, *Myśl pedagogiczna w badaniach naukowych toruńskich historyków wychowania*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2017, z. 33.

¹⁰⁵ W. Szulakiewicz, *Stanisław Lempicki (1886-1947): twórca lwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń 2012.

¹⁰⁶ W. Szulakiewicz, *Profesor Karol Klemens Poznański - historyk oświaty i wychowania*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2012, z. 28.

¹⁰⁷ A. Wałęga, *Franciszek Majchrowicz (1858-1928): pedagog i historyk wychowania: kilka uzupełnień do biografii*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2009, nr 25.

¹⁰⁸ J. Falkowska, „Przeciw marzycielstwu”. *Działalność edukacyjna Anastazji z Jelowieckich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, Toruń 2014; teź, *O powinnościach nauczycielek szkół ludowych: poglądy Anastazji z Jelowieckich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2013, nr 3-4; teź, *Kobieta w roli matki: propozycje Anastazji z Jelowieckich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, „Wychowanie w Rodzinie” 2015, t. 12.

¹⁰⁹ W. Szulakiewicz, „Ateńczyk” z Jezupola o wychowaniu: program dobrego wychowania Wojciecha hr. Dzieduszyckiego (1848-1909), w: *Człowiek, idea, dzieło: prace dedykowane profesor Stefanii Walasek*, red. B. Jędrzychowska, Wrocław 2013; teź, *O wyższości wychowania nad kształceniem: Wojciecha Dzieduszyckiego rozważania pedagogiczne*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2013, nr 3-4.

¹¹⁰ W. Szulakiewicz, *Istota i zakres dydaktyki ogólnej w Szkole Kazimierza Twardowskiego (Kazimierz Twardowski-Kazimierz Sośnicki-Bogdan Nawroczyński)*, w: *Inspiracje dla współczesnej edukacji w dydaktyce Drugiej Rzeczypospolitej*, red. D. Drynda, Katowice 2000; teź, *Rodzina w życiu wybitnych uczonych: przykład Kazimierza Twardowskiego (1866-1938)*, w: *Obrazy rodziny w ujęciu pedagogicznym i historycznym*, red. A. Szerląg, S. Walasek, Wrocław 2012; teź, *Nauczyciel w twórczości i działalności pedagogicznej Kazimierza Twardowskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2014, nr 1-2.

¹¹¹ D. Grabowska-Pieńkosz, *Miejsca i osoby w „pamięci” Stanisława Pigonia i ich wpływ na zainteresowania literackie Uczzonego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2014, z. 30;

Antoninę Machczyńską¹¹², Elżbietę Zawacką¹¹³, Bolesława Mańkowskiego¹¹⁴. Poza tym trzeba wspomnieć o przygotowanym *Słowniku biograficznym polskiej historii wychowania* pod redakcją Andrzeja Meissnera i Władysławy Szulakiewicz, który ukazał się pod patronatem Towarzystwa Historii Edukacji w 2008 roku nakładem Wydawnictwa Adam Marszałek. Zawiera on ponad 200 biogramów zasłużonych historyków wychowania (od końca XVIII do XX wieku), prowadzących badania naukowe w dziedzinie historii oświaty i wychowania oraz zajmujących się edytorstwem źródeł historycznych i naukową informacją w tej dziedzinie, a także upowszechnianiem wiedzy o przeszłości oświatowej. Słownik biograficzny porządkuje wiedzę dotyczącą życia, działalności i twórczości historyków wychowania, dlatego stanowi cenne źródło informacji zarówno dla osób prowadzących badania naukowe w tym zakresie, jak i tych, którzy interesują się przeszłością historyczno-oświatową.

Istotnym obszarem badań prowadzonych w Pracowni Historii Wychowania, a następnie w Katedrze Historii Myśli Pedagogicznej była metodologia badań historyczno-pedagogicznych, a w szczególności wykorzystanie przez historyków wychowani różnych źródeł w pracy badawczej. Zaprezentowano wartość źródeł opisowych m.in. biografii, pamiętników, wspomnień, korespondencji, czasopism, a także źródeł aktowych, czyli przede wszystkim dokumentów i akt, które powstały jako dowód czynności prawnej działalności władz centralnych i terytorialnych, w tym instytucji państwowych i społecznych. Uwzględniono również zasady postępowania badawczego w pracy z tego rodzaju źródłami. Publikacje toruńskich historyków wychowania poruszające tą problematykę znajdują się w czasopismach i zbiorowych monogra-

---

J. Falkowska, *Wychowanie narodowe jako wyzwanie dla polskiej edukacji: poglądy Stanisława Pigonia (1885-1968)*, w: *Z dziejów polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2009.

¹¹² J. Falkowska, *Twórczość pedagogiczna jako źródło do biografii Antoniny Machczyńskiej*, w: *Badania biograficzne w pedagogice: studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015; W. Szulakiewicz, *O edukacji pedagogicznej kobiet: Antoniny Machczyńskiej myśl pedeutologiczna*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 1-2.

¹¹³ R. Borowicz, H. Kostyło, W. Szulakiewicz, Elżbieta Zawacka-Zoo. *Portret akademicki*, Toruń 2009; W. Szulakiewicz, *Biografia pedagogiczna Elżbiety Zawackiej (1909-2009)*, w: *Prof. dr hab. gen. bryg. Elżbieta Zawacka (1909-2009): materiały do biografii*, red. K. Minczykowska, Toruń 2010.

¹¹⁴ W. Szulakiewicz, *Między teorią a praktyką edukacyjną: Bolesława Ferdynanda Mańkowskiego (1852-1921) zasługi w rozwoju pedagogiki akademickiej*, w: *Rozwój polskiej i ukraińskiej myśli pedagogicznej na przestrzeni XIX-XX wieku*, red. A. Haratyk, Wrocław 2011; teźże, *O zasłużonych redaktorach czasopisma „Muzeum” (1885-1939)*, w: *Addenda do dziejów oświaty: z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2013.

fiach naukowych¹¹⁵.

Wiele miejsca w twórczości naukowej toruńscy historycy wychowania poświęcili pedeutologii historycznej, która pozwala zrozumieć współczesne uwarunkowania zawodu nauczycielskiego, dzięki odwoływaniu się do sytuacji nauczycieli w przeszłości, co również ma duże znaczenie w kontekście planowania działań edukacyjnych w przyszłości. W szczególności analizie poddali kwestie dotyczące kształcenia pedagogów, realizacji procesu nauczania i wychowania, ich aktywności w szkole i poza szkołą, a także uwzględnili wybrane koncepcje pedeutologiczne powstałe w II połowie XIX i na początku XX wieku¹¹⁶.

Toruńscy historycy wychowania uczestniczą w ogólnopolskich projektach naukowych. Przykładem może być zespołowy projekt naukowy pt. *Komisji Edukacji Narodowej model szkoły i obywatela- koncepcje, doświadczenia i inspiracje*, który został zakwalifikowany do realizacji w ramach

¹¹⁵ W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, nr 16; teźże, *Korespondencja w badaniach historii edukacji i nauki*, w: *Badania historyczne w pedagogice: konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015; A. Wałęga, *Polskie podręczniki i wydawnictwa pomocnicze do historii wychowania okresu zaborów i II Rzeczypospolitej*, Toruń 2011; teźże, *Galiczyjska „Szkoła” jako przykład czasopisma pedagogicznego okresu zaborów*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2013, z. 29; J. Falkowska, *Dzienniki Urzędowe c.k. Rady Szkolnej Krajowej jako źródło do dziejów oświaty w Galicji*, w: *Badania historyczne w pedagogice...*; teźże, „Acta Universitatis Nicolai Copernici Pedagogika” jako przykład działalności wydawnictwa uniwersyteckiego na rzecz nauk o wychowaniu, w: *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XX i pierwszych lat XXI wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016; D. Grabowska, *Wartość literatury pamiątkarskiej w badaniach pedeutologii historycznej*, w: *Badania historyczne w pedagogice...*; teźże, *Czasopisma pedagogiczne w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, w: *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej...*; teźże, „Przegląd Pedagogiczny” okresu II Rzeczypospolitej wobec projektów reform kształcenia nauczycieli, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31.

¹¹⁶ W. Szulakiewicz, *O uczących i uczonych: szkic z pedeutologii historycznej*, Toruń 2014; teźże, *Kształcenie pedagogiczne w seminariach nauczycielskich Krakowa okresu autonomii galicyjskiej*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2016, Vol. 19 no. 3; teźże, „O wychowaniu wychowawcy”: światopogląd pedeutologiczny Józefa Ciembroniewicza (1877-1929), w: *Amico, socio et viro docto: księga ku czci profesora Andrzeja Kazimierza Banacha*, red. T. Pudłocki, K. Stopki, Kraków 2015; D. Grabowska, J. Falkowska, *Pamięć o wybitnych nauczycielach akademickich i jej wpływ na kształtowanie poglądów pedeutologicznych*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2013, z. 29; D. Grabowska-Pieńkosz, *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiątkarskiej*, Toruń 2016; D. Grabowska, *Aktywność patriotyczna nauczycieli z zaboru austriackiego w świetle źródeł pamiątkarskich*, w: *Modernizacja- Polskość- Trwanie. Społeczne, kulturowe i polityczne aspekty aktywności Polaków na przełomie XIX i XX wieku*, red. S. Wierchosławski, Toruń 2015; teźże, *Rola nauczycieli w procesie edukacji młodzieży. Kilka przykładów z literatury pamiątkarskiej*, w: *Uczenie się przez całe życie. Rozwój-kariera- partycypacja społeczna*, red. A. Szostkiewicz, Toruń 2014; teźże, *Obraz nauczyciela okresu PRL w literaturze pamiątkarskiej*, w: *Zaangażowanie? Opór? Gra? Szkice do portretu nauczyciela w latach PRL-u*, red. R. Grzybowski, Toruń 2013.

Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Jego kierownikiem jest prof. dr hab. Kalina Bartnicka, zaś członkami 15 historyków wychowania z różnych ośrodków naukowych w Polsce m.in. Warszawy, Krakowa, Poznania, Rzeszowa, a także Torunia¹¹⁷. Prace historyków wychowania koncentrują się na szerokiej kwerendzie archiwalnej i bibliotecznej, celem pozyskania źródeł związanych z Komisją, które mają być podstawą do analiz, badań i prac edytorskich, szczególnie najważniejszych dokumentów dotyczących jej działalności. Materiały znajdują się w różnych miejscach, głównie w polskich archiwach i bibliotekach (Archiwum Głównym Akt Dawnych, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Narodowej), a także są rozproszone w innych archiwach, bibliotekach i muzeach polskich i zagranicznych. Rezultaty badań prezentowane są na spotkaniach naukowo-sprawozdawczych, seminariach, konferencjach poświęconych Komisji Edukacji Narodowej. Dotychczas jego członkom udało się przygotować ogólnopolskie obchody w 2013 roku z okazji 240 rocznicy powstania KEN na jedynej wyższej uczelni w Polsce noszącej imię KEN, czyli Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Jednym z ważniejszych wydarzeń była konferencja naukowa pt. *Komisja Edukacji Narodowej- ludzie i dzieło w dialogu pokoleń*, która odbyła się w dniach 14-15 października 2013 roku¹¹⁸. Ponadto w 2013 roku w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej przygotowano wystawę popularyzującą najważniejsze wydarzenia z działalności KEN, która towarzyszyła konferencji zorganizowanej przez Komisję Edukacji, Nauki i Sportu wspólnie z Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Towarzystwem Historii Edukacji.

Historycy wychowania z Katedry Historii Myśli Pedagogicznej również włączają się w prace towarzystw, instytucji, organizacji naukowych, m.in. Towarzystwa Historii Edukacji¹¹⁹, Toruńskiego Koła Towarzystwa Historii Edukacji¹²⁰, Zespołu Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicz-

---

¹¹⁷ Szerzej: <http://skarbiec.amu.edu.pl/KEN.html> [dostęp: 7.03.2018]. Ośrodek toruński reprezentowany jest przez prof. dr hab. Władysława Szulakiewicza oraz dr hab. Agnieszkę Walegę, prof. UMK.

¹¹⁸ Szerzej: R. Ślęczka, *Obchody Roku Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, „Rocznik Pedagogiczny” 2014, t. 37. Pokłosiem tego wydarzenia jest praca: *Komisja Edukacji Narodowej: kontekst historyczno-pedagogiczny*, red. K. Dormus, B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, R. Ślęczka, Kraków 2014.

¹¹⁹ Na VI Walnym Zebraniu Towarzystwa Historii Edukacji 14 stycznia 2016 roku wybrano władze Towarzystwa na kadencję 2016-2020. We władzach THE znalazły się: prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz- wiceprezes oraz dr Joanna Falkowska- członek Komisji Rewizyjnej.

¹²⁰ Toruńskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji rozpoczęło działalność w 2015 roku. W dniu

nych Polskiej Akademii Nauk¹²¹. Ponadto prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz w 2016 roku została wybrana na członka Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów.

Prezentując działalność naukowo-badawczą toruńskich historyków wychowania, trzeba też przypomnieć ich rozwój zawodowy oraz otrzymane nagrody i wyróżnienia. 22 października 2007 roku kierownikowi Katedry Historii Myśli Pedagogicznej- Władysławie Szulakiewicz został nadany tytuł profesora zwyczajnego. Nominację odebrała z rąk Prezydenta RP- Lecha Kaczyńskiego, będąc tym samym najmłodszym historykiem wychowania z tytułem profesora. Natomiast Agnieszka Wałęga w dniu 25 czerwca 2012 roku otrzymała tytuł doktora habilitowanego na podstawie pracy pt. *Polskie podręczniki i wydawnictwa pomocnicze do historii wychowania okresu zaborów i II Rzeczypospolitej*. Poza tym pracownikom naukowym Katedry Historii Myśli Pedagogicznej zostały przyznane nagrody przez JM Rektora UMK. W 2015 roku nagrodę indywidualną II stopnia za osiągnięcia w dziedzinie naukowo-badawczej i organizacyjnej otrzymała prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz, natomiast nagrodę indywidualną III stopnia za osiągnięcia w dziedzinie naukowo-badawczej i organizacyjnej przyznano dr Joannie Falkowskiej, zaś w 2016 roku nagrodę indywidualną III stopnia za osiągnięcia w działalności naukowo-badawczej otrzymała dr Dorota Grabowska-Pieńkosz. Ponadto należy wspomnieć o nagrodach przyznanych historykom wychowania w ramach Ogólnopolskiego Konkursu Prac Magisterskich i Doktorskich z Historii Edukacji - Nagroda im. Profesora Majorka, organizowanego przez Towarzystwo Historii Edukacji oraz Katedrę Historii Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie¹²². W 2012 roku wyróżniono pracę doktorską dr Joanny Falkowskiej pt.

---

23 listopada 2015 roku na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK, przy ul. Lwowska 1 odbyło się zebranie Toruńskiego Koła THE, podczas którego wybrano zarząd: przewodniczący- dr Joanna Falkowska, sekretarz- dr Dorota Grabowska-Pieńkosz.

¹²¹ Zarząd Zespołu Historii Wychowania przy KNP PAN: przewodnicząca- prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz, zastępcy przewodniczącej- dr hab. Katarzyna Dormus, prof. UP, prof. dr hab. Wiesław Jamrózek, sekretarz- dr Joanna Falkowska.

¹²² *Ogólnopolski konkurs na prace magisterskie z historii edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2001, nr 1-2, s. 107-108. W styczniu 2002 roku przyznano pierwsze nagrody i wyróżnienia. Później konkurs został rozszerzony o prace doktorskie. Jego celem jest „budzenie zainteresowań przeszłością edukacji, propagowanie inicjatyw badawczych, jak również ożywianie ruchu naukowego wśród studentów i doktorantów przygotowujących prace magisterskie i doktorskie o tematyce historyczno- edukacyjnej. Konkurs ma też wspomagać proces rekrutacji młodej kadry naukowej do pracy w katedrach i zakładach historii edukacji, w tym także kandydatów na studia

Wychowanie narodowe w Galicji w okresie autonomii (1860-1918), natomiast w 2016 roku I nagrodę otrzymała dr Dorota Grabowska za rozprawę doktorską pt. *Nauczyciele szkół galicyjskich w literaturze pamiątkarskiej. Studium z pedeutologii historycznej*. Prace te powstały pod kierunkiem prof. dr hab. Władysławy Szulakiewicz.

Konferencje i seminaria naukowe

Wartą szczególnego podkreślenia i omówienia częścią działalności naukowej toruńskich historyków wychowania jest organizacja i uczestnictwo w konferencjach naukowych zarówno o charakterze międzynarodowym, jak i ogólnopolskim. Są to konferencje, zjazdy i sympozja o tematyce pedagogicznej, historycznej oraz filozoficznej. Te spotkania naukowe stwarzały i nadal stwarzają znakomitą okazję do spotkań z wieloma cenionymi pedagogami, historykami, filozofami. Dają również możliwość poszerzenia horyzontów badawczych.

Pierwszym ze spotkań naukowych, w którym toruńscy historycy wzięli udział, reprezentując Wydział Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu, nie tylko jako uczestnicy, ale też współorganizatorzy (z ramienia Towarzystwa Historii Edukacji) była konferencja naukowa nt. *Treści historyczne w nowej koncepcji studiów pedagogicznych*. Za trud organizacji, poza THE, odpowiedzialni byli pracownicy Zakładu Historii Oświaty i Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieyszтора w Puławach. Spotkanie odbyło się w dniach 25-26 października 2007 roku w Puławach¹²³. Co warto podkreślić, konferencja zgromadziła wielu wybitnych pedagogów i historyków wychowania¹²⁴, a podjęta wówczas dyskusja koncentrowała się na problematyce dotyczącej miejsca i roli treści historycznych we współczesnym kształceniu pedagogicznym¹²⁵.

---

doktoranie". Szerzej: <http://the.amu.edu.pl/konkurs.html> [dostęp: 2.03.2018].

¹²³ *Kronika Towarzystwa Historii Edukacji, Wspólna konferencja historyków wychowania i pedagogów*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2007, nr 23, s. 217-218.

¹²⁴ Środowisko historyków wychowania reprezentowali m.in. Kalina Bartniacka, Julian Dybiec, Krzysztof Jakubiak, Roman Tomaszewski, Irena Szybiak, Stafania Walasek, Władysława Szulakiewicz, Wiesław Jamrożek, Kazimierz Puchowski.

¹²⁵ Efektem spotkania w Puławach jest książka, w której znalazły materiały z tej konferencji naukowej. Publikacja pod redakcją K. Bartnickiej pt. *Treści historyczne w nowej koncepcji studiów pedagogicznych* została wydana w 2009 roku we współpracy z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Kolejnym spotkaniem, które miało miejsce dzięki współpracy toruńskiego środowiska historyków wychowania, było seminarium naukowe nt. *Profesor Elżbieta Zawacka- w stulecie urodzin*. Odbyło się ono w dniu 19 marca 2009 roku w Toruniu, na Wydziale Nauk Pedagogicznych¹²⁶. Inicjatorem spotkania był prof. dr hab. Ryszard Borowicz, ówczesny kierownik Katedry Socjologii Edukacji i Pedagogiki Społecznej Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu. W seminarium udział wzięli pracownicy i studenci WNP, a także zaproszeni goście. Podczas seminarium wygłoszone zostały cztery referaty, w tym *Droga naukowa Elżbiety Zawackiej*, który zaprezentowała prof. dr hab. W. Szulakiewicz¹²⁷. Owocem tego spotkania naukowego było opublikowanie pracy trzech autorów, prof. dr hab. R. Borowicza, prof. dr hab. H. Kostyło i prof. dr hab. W. Szulakiewicz pt. *Elżbieta Zawacka „ZO”- portret akademicki*¹²⁸.

Ważnymi wydarzeniami, które pozwalają na spotkania w gronie historyków wychowania, wymianę poglądów i prezentację wyników badań są Powszechne Zjazdy Historyków Polskich¹²⁹, podczas których obradują sekcje poświęcone historii oświaty i wychowania¹³⁰. Środowisko toruńskie wzięło udział w XVIII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich, który odbył się w Olsztynie w dniach 16-19 czerwca 2009 roku pod hasłem „Powrót do źródeł”. Wybór hasła przewodniego miał na celu przede wszystkim przypomnienie głównych składowych dziejów europejskich oraz roli, którą odgrywała w nich Polska. Zaproponowano wówczas następujące obszary tematyczne do dyskusji: największe reformy oświatowe- koncepcje i ich twórcy, najważniejsze systemy pedagogiczne i idee edukacyjne, przełomowe wydarzenia historyczno-oświatowe i ważne postacie w dziejach oświaty i wychowania, instytucje i towarzystwa pedagogiczne i oświatowe, które wpłynęły znacząco na rzeczy-

¹²⁶ J. Falkowska, *Sprawozdanie z Seminarium naukowego nt. Profesor Elżbieta Zawacka - w stulecie urodzin*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2009, z. 25, s. 231-234.

¹²⁷ Rozważania W. Szulakiewicz dotyczące drogi naukowej E. Zawackiej podsumowała przywołaniem słów Gottfrieda Wilhelma Leibniza: „Nie zna mnie ten kto zna mnie na podstawie tego co napisałem”, które uznała za przesłanie dla takiej formuły przedstawienia Jej drogi naukowej.

¹²⁸ R. Borowicz, H. Kostyło, W. Szulakiewicz, *Elżbieta Zawacka „ZO”- portret akademicki*, Toruń 2009.

¹²⁹ Powszechny Zjazd Historyków Polskich organizowany przez Polskie Towarzystwo Historyczne to wydarzenie o kluczowym znaczeniu dla rozwoju historiografii i integracji historyków. Podczas zjazdu w Olsztynie organizatorzy zaplanowali 17 sympozjów specjalistycznych (w tym Historia edukacji) i 5 sesji tematycznych.

¹³⁰ W. Szulakiewicz, *Z dziejów uczestnictwa historyków wychowania w Zjazdach historycznych*, w: *Z dziejów polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2009.

wistość oświatowo-wychowawczą i kulturę pedagogiczną. Historycy wychowania debatowali 16 września 2009 roku w sekcji nt. *Największych wyzwań edukacyjnych od średniowiecza do współczesności*. Inicjatorami tego sympozjum byli prof. dr hab. W. Szulakiewicz z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz prof. dr hab. Karol Poznański z Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie¹³¹. W ramach obrad wygłoszono 12 referatów, które dotyczyły przede wszystkim dziejów szkolnictwa, historii teorii pedagogicznej oraz historii środowisk edukacyjnych. Autorzy wystąpień reprezentowali następujące uczelnie: Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Akademię Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej oraz Uniwersytet Wrocławski i Dolnośląską Szkołę Wyższą. Obradujący w ramach sympozjum historycy wychowania reprezentowali liczne krajowe ośrodki naukowe, a poruszana przez nich problematyka obejmowała szeroki zakres zarówno tematyczny, jak i chronologiczny. Ożywione dyskusje uczestników obrad świadczyły nie tylko o szerokich horyzontach dalszych badań historyczno-oświatowych, ale także o konieczności inicjowania kolejnych tego typu spotkań¹³². Warto także dodać, że środowisko toruńskich historyków wychowania w ramach XVIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Olsztynie wzięło udział w uroczystości nadania doktoratu honoris causa prof. dr hab. Januszowi Małkowi¹³³.

Ważnymi dla środowiska historyków wychowania są też Zjazdy Pedagogiczne, organizowane przez Polskie Towarzystwo Pedagogiczne¹³⁴. Znakomitą okazją do dyskusji był VII Polski Zjazd Pedagogiczny pt. „*Po życie*

---

¹³¹ Aneks- Pismo do Prezesa PTH- prof. dr hab. Krzysztofa Mikulskiego.

¹³² J. Falkowska, *Sprawozdanie z obrad Sympozjum Historii Edukacji na XVIII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Olsztynie*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2009, z. 25, s. 246-250.

¹³³ Janusz Małek - polski historyk, specjalizujący się w historii powszechnej i Polski od XVI do XVIII wieku. W 1960 roku ukończył studia historyczne na UMK. Rozprawę doktorską pt. *Ustawa o rządzie (Regimentsnottel) Prus Książęcych z r. 1542* obronił w 1965 roku. W 1961 roku podjął pracę jako asystent na UMK. Na podstawie opublikowanej w 1976 pracy *Prusy Książęce a Prusy Królewskie w latach 1525–1548: studium z dziejów polskiej polityki księcia Albrechta Hohenzollerna*, uzyskał stopień doktora habilitowanego. W 1988 roku uzyskał tytuł profesora nauk humanistycznych. W latach 1993–1999 pełnił funkcję dziekana Wydziału Nauk Historycznych UMK, a od 1999 do 2002 roku był prorektorem uczelni. Patrz: *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 442-443.

¹³⁴ I Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny pod hasłem *Ewolucja tożsamości pedagogiki* odbył się w dniach 10–12.02.1993 roku, w Rembertowie pod Warszawą. Do tej pory (2018 rok) odbyło się 9 Ogólnopolskich Zjazdów Pedagogicznych.

sięgać nowe...” *Teoria a praktyka edukacyjna*, który odbył się na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w dniach 20-21 września 2010 roku. Toruńscy historycy wychowania zorganizowali wówczas obrady Sekcji IV nt. *Postmodernizm i tradycja?*, którą poprowadziła prof. dr hab. W. Szulakiewicz. Sekcja poświęcona była związkom teorii i praktyki edukacyjnej z doświadczeniem tradycji i oczekiwaniami współczesnej cywilizacji. Prowadząca sesję zaznaczyła, że równie ważna dla edukacji jest inicjatywa, jak i rozumne odniesienie do tradycji. Referaty prezentowane były w trzech blokach tematycznych, poświęconych pedagogice i edukacji w perspektywie postmodernistycznej, pedagogicznym światopoglądom i projektom oraz edukacyjnym sukcesom i porażkom w przeszłości i czasach współczesnych¹³⁵.

Spotkania naukowe mają także charakter uroczystości jubileuszowych. Tak było w przypadku Jubileuszu z okazji osiemdziesiątych urodzin Profesora Karola Poznańskiego, w którym toruńscy historycy wychowania wzięli czynny udział, także jeśli chodzi o organizację (Zarząd Główny THE oraz Katedra Historii Wychowania APS w Warszawie). Uroczystość miała miejsce 13 maja 2011 roku w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Wzięli w niej udział reprezentanci licznych środowisk naukowych z Gdańska, Katowic, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Torunia, Poznania, Rzeszowa, Słupska, Warszawy oraz Poznania. Laudację na cześć Profesora Karola Poznańskiego wygłosiła prof. dr hab. W. Szulakiewicz, która biografię Jubilata uznała za biografię towarzyszącą rozwojowi polskiej historii wychowania. W imieniu całego środowiska historyków wychowania złożyła w sposób szczególny Jubilatowi podziękowania za Jego „służbę historii wychowania”¹³⁶.

Toruńskie środowisko historyków wychowania ponownie zaznaczyło swoją obecność w ramach XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Szczecinie pt. *Polska- Bałtyk- Europa*. W dniu 17 września 2014 roku odbyło się Sympozjum Historii Edukacji pt. *Polskie reformy oświatowe w nurcie europejskich przemian politycznych, społecznych i kulturowych* zorganizowane przez prof. dr hab. Kalinę Bartnicką, prof. dr hab. W. Szulakiewicz

¹³⁵ <http://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/1649/15--VII-Ogolnopolski-Zjazd-Pedagogiczny--Sajdera.pdf?sequence=1> [dostęp: 31.01.2018].

¹³⁶ Tekst laudacji- W. Szulakiewicz, *Profesor Karol Klemens Poznański- historyk oświaty i wychowania*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2012, z. 28. Z okazji Jubileuszu opublikowano specjalną książkę pamiątkową pt. *W kręgu oświaty, szkolnictwa i nauki. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Karolowi Poznańskiemu*, red. A. Winiarz, Lublin 2011.

oraz prof. dr hab. Wiesława Jamrożka. Warto przypomnieć, że było to kolejne spotkanie historyków wychowania podczas Powszechnych Zjazdów Historyków Polskich¹³⁷. Podczas sympozjum w Szczecinie wygłoszono 28 referatów dotyczących polskich reform oświatowych. Problematykę prezentowano na tle europejskich przemian politycznych, społecznych i kulturowych. Zakres chronologiczny dyskursu obejmował tematykę głównego zagadnienia, począwszy od późnego średniowiecza po XX wiek. W szczególności jednak przedmiotem analiz uczyniono reformy oświatowe okresu zaborów. Prelegenci reprezentowali następujące ośrodki akademickie: Instytut Historii Nauki PAN w Warszawie, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Gdański, Akademię Ignatianum w Krakowie, Akademię Pomorską w Słupsku, Łużycką Wyższą Szkołę Humanistyczną w Żarach, Uniwersytet Wrocławski, Akademię Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim. W ramach obrad odbyła się jedna sesja plenarna oraz dwie sekcje tematyczne. Problematyka referatów dotyczyła ogólnych uwarunkowań polskich reform oświatowych, jak i szczegółowych rozwiązań legislacyjnych w oświacie polskiej. W sumie trzeba zauważyć, że w wielu zjazdowych wystąpieniach znalazły się odniesienia do europejskich dokonań reformatorskich. Analizie poddano działalność reformatorską różnych epok, co pozwoliło ukazać pewną ciągłość podejmowanych działań. Uwzględniono również organizacyjne, prawne, społeczne, kulturowe, polityczne konteksty omawianych reform edukacyjnych¹³⁸.

Kolejną inicjatywą wartą omówienia było zorganizowanie przez Katedrę Historii Myśli Pedagogicznej WNP UMK w Toruniu sympozjum naukowego nt. *Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe*. Sympozjum odbyło się 8 grudnia 2014 roku na Wydziale Nauk Pedagogicznych w Toruniu. W obradach udział wzięli reprezentanci z trzech ośrodków uniwersyteckich:

¹³⁷ Udział historyków wychowania w powszechnych zjazdach historycznych ma swoją długoletnią tradycję. Sięga ona roku 1880. Odbył się wówczas I Zjazd Historyków Polskich w Krakowie. Patrz także: *Pamiętnik Pierwszego Zjazdu Historycznego Polskiego imienia Jana Długosza odbytego w Krakowie w czterechsetną rocznicę jego śmierci*, Kraków 1881.

¹³⁸ J. Falkowska, D. Grabowska, „Polskie reformy oświatowe w nurcie europejskich przemian politycznych, społecznych i kulturowych” (Szczecin, 17.09.2014): *sprawozdanie z Sympozjum Historii Edukacji*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 2014, z. 30, s. 173-175.

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Łódzkiego oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Wygłoszone podczas spotkania referaty dotyczyły specyfiki pracy ze źródłami historycznymi. Zaprezentowano m.in. takie źródła jak czasopisma, kroniki szkolne, literaturę pamiętnikarską, dzienniki urzędowe czy materiały wytworzone w okresie PRL-u. Refleksji teoretycznej towarzyszyła prezentacja najnowszych publikacji uczestników sympozjum. Zostały one przekazane Katedrze Historii Myśli Pedagogicznej.

W dniu 11 maja 2015 roku na Wydziale Nauk Pedagogicznych odbyła się konferencja naukowa nt. *Biografie pedagogiczne- konteksty źródłowe*, zorganizowana przez Katedrę Historii Myśli Pedagogicznej pod patronatem Towarzystwa Historii Edukacji¹³⁹. W obradach udział wzięli przedstawiciele z dziewięciu ośrodków uniwersyteckich. Zaproszeni goście reprezentowali: Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Akademię Ignatianum w Krakowie, Università Pontificia Salesiana w Rzymie oraz Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. W ramach obrad zaplanowana została sesja plenarna, oraz dwie sekcje tematyczne pt. *Portrety zbiorowe uczonych i nauczycieli* i *Biografie jednostkowe nauczycieli i wychowawców*. Wygłoszone podczas spotkania referaty dotyczyły kontekstów źródłowych w badaniach biograficznych, stąd wiele miejsca w obradach poświęcono różnym rodzajom źródeł pomocnych do zaprezentowania portretów zbiorowych, jak i biografii poszczególnych uczonych, nauczycieli i wychowawców. Były to m.in. źródła archiwalne, pamiętniki i wspomnienia, korespondencja, twórczość pedagogiczna oraz czasopisma.

Członkowie Katedry Historii Myśli Pedagogicznej i Katedry Teorii Wychowania Wydziału Nauk Pedagogicznych w dniach 1-2 marca 2016 roku zorganizowali w Toruniu konferencję pt. *Pamięć w pedagogice*. Zaproszenie do udziału w spotkaniu przyjęli reprezentanci 18 ośrodków naukowych w kraju i jednego uniwersytetu zagranicznego, tj. Papieskiego Uniwersytetu Salesjańskiego w Rzymie. Patronat honorowy objął Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, Towarzystwo Naukowe w Toruniu i Toruńskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji. Obradowano w dwóch sesjach plenar-

¹³⁹ J. Falkowska, *Sprawozdanie z Konferencji naukowej nt. Biografie pedagogiczne – konteksty źródłowe, Wydział Nauk Pedagogicznych UMK Toruń 11.05.2015*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31, s. 213-215.

nich oraz trzech sekcjach tematycznych. Gospodarze, przedstawiciele dwóch katedr, zaproponowali do dyskusji pedagogom oraz historykom oświaty i wychowania zagadnienie pamięci w pedagogice pojmowanej jako źródło tradycji. Punktem wyjścia do debaty były takie problemy jak: pamięć jako źródło wiedzy o swojej tożsamości, pamięć, miejsce i czas jako kategorie pedagogiczne, pedagogika wobec pytań o swoje dziedzictwo, pamięć o polskich pedagogach, edukacja dla podtrzymania tradycji i ochrony dziedzictwa kulturowego, edukacja regionalna, międzykulturowa i obywatelska wobec pamięci, postpamięci i tożsamości nostalgicznej, świadomość historyczna jako element współczesnej tożsamości, budowanie poczucia wspólnoty pamięci, pamięć jako źródło kapitału kulturowego rodziny i społeczności lokalnej. Wspólne poszukiwanie nowych horyzontów poznawczych, jak również obszarów badawczych dla relacji między pamięcią, tradycją, tożsamością a pedagogiką stało się osią tej dyskusji¹⁴⁰.

Z inicjatywy Katedry Historii Oświaty i Wychowania Akademii Ignatianum w Krakowie oraz Katedry Myśli Pedagogicznej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, we współpracy z Zespołem Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN w dniach 1-2 kwietnia 2016 roku w Akademii Ignatianum w Krakowie odbyła się konferencja naukowa nt. *Instytucje edukacyjne w Krakowie i na ziemiach polskich w XIX wieku i początkach XX wieku*¹⁴¹. Była to pierwsza konferencja z planowanego cyklu: *Między historią a pedagogiką*. W konferencji wzięli udział reprezentanci różnych ośrodków akademickich: Szczecina, Słupska, Gdańska, Olsztyna, Torunia, Warszawy, Łodzi, Poznania, Piotrkowa Trybunalskiego, Kalisza, Kielc, Lublina, Wrocławia, Opola, Krakowa i Przemyśla. Celem konferencji było podjęcie dyskusji o znaczeniu, roli i miejscu szeroko rozumianych instytucji edukacyjnych funkcjonujących w Krakowie i na ziemiach polskich w XIX i początkach XX wieku. W tym okresie powstawały liczne placówki zajmujące się kształceniem, doksztalcaniem, adaptacją społeczną, resocjalizacją, opieką oraz wychowaniem zarówno dzieci i młodzieży, jak i dorosłych. Dynamicz-

¹⁴⁰ J. Cukras-Stelągowska, *Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. Pamięć w pedagogice, Toruń 1–2.03.2016*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2016, z. 32, s. 231-235; D. Grabowska-Pieńkosz, *Sprawozdanie z konferencji naukowej „Pamięć w pedagogice” (1-2 marca 2016, Toruń)*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2016, nr 34, s. 221-225.

¹⁴¹ A. P. Bieś, A. Królikowska, B. Topij-Stempińska, *Sprawozdanie z konferencji Naukowej Instytucje edukacyjne w Krakowie i na ziemiach polskich w XIX wieku i początkach XX wieku, Kraków, 1-2 kwietnia 2016 roku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2016, nr 1-2, s. 235-242.

ny rozwój tego typu instytucji edukacyjnych możliwy był dzięki inicjatywie i zaangażowaniu ich twórców, ale także wsparciu społecznemu. Powstające w Krakowie i na ziemiach polskich instytucje realizujące swoje podstawowe funkcje odgrywały także istotną rolę w wychowaniu i odrodzeniu narodowym. Obrady odbywały się w czterech sesjach plenarnych. Spotkanie było także okazją do przypomnienia, że członkowie Katedry Historii Oświaty i Wychowania Akademii Ignatianum w Krakowie oraz Katedry Myśli Pedagogicznej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu współpracują już 10 lat.

W dniu 6 grudnia 2016 roku na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK odbyło się sympozjum pt. *Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku i początków XXI wieku. Stan badań-kierunki poszukiwań-projekty badawcze*, zorganizowane przez Zespół Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, Katedrę Historii Myśli Pedagogicznej i Toruńskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji. Zaproszeni goście reprezentowali 15 polskich ośrodków uniwersyteckich i jeden uniwersytet zagraniczny, tj. Papieski Uniwersytet Salesjański w Rzymie. Podczas spotkania zaprezentowano główne kierunki badań nad polską myślą pedagogiczną prowadzone w różnych ośrodkach akademickich w II połowie XX i na początku XXI wieku. Przypomniano zasługi założycieli i ich kontynuatorów w zakresie historii oświaty i wychowania. Ponadto przedstawiono projekty badawcze podejmowane przez współczesnych historyków wychowania w ośrodkach uniwersyteckich. Wprowadzeniem do obrad było wystąpienie na temat idei badań nad myślą pedagogiczną, które wygłosiła prof. dr hab. W. Szulakiewicz. W swym wystąpieniu przypomniła m.in. projekt badań nad myślą pedagogiczną Bogdana Nawroczyńskiego, jednego z uczniów wybitnego filozofa Kazimierza Twardowskiego. W szczególności przywołała poglądy pedagogiczne Nawroczyńskiego, nawiązując do jego pracy pt. *Polska myśl pedagogiczna: jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne*, genezy jej powstania i głównych idei, a także publikacji pt. *Dlaczego powinniśmy uprawiać pedagogikę naukową?* Zgodnie z programem sympozjum obrady zostały podzielone na dwie części: sesję plenarną i panel, który był dopełnieniem rozważań nad myślą przewodnią spotkania¹⁴².

¹⁴² J. Falkowska, D. Grabowska-Pieńkosz, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku i początków XXI wieku. Stan badań – kierunki poszukiwań – projekty badawcze”*, Toruń, 6 grudnia 2016, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2017, nr 1-2, s. 231-234.

Podsumowując można powiedzieć, że organizacja i uczestnictwo w konferencjach naukowych zarówno o charakterze międzynarodowym, jak i ogólnopolskim toruńskich historyków wychowania jest dowodem na ich wieloletnią współpracę ze środowiskiem historyków wychowania w Polsce. Podejmowanie problematyki historycznej, pedagogicznej oraz filozoficznej dało możliwość szerszej dyskusji, jak również stworzyło możliwość spotkań z wieloma cenionymi pedagogami, historykami, filozofami reprezentującymi różne ośrodki naukowe w Polsce i na świecie.

Wydawnictwa z zakresu nauk o wychowaniu

Toruńscy historycy wychowania są inicjatorami wydawnictw z zakresu historii wychowania. Są to: Biblioteka Historii Edukacji, Pedagogika Toruńska oraz czasopismo „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”.

Biblioteka Historii Edukacji

Wartą zaprezentowania i, choćby krótkiego, omówienia inicjatywą wydawniczą, ukazującą się w dużej mierze dzięki zaangażowania toruńskich historyków wychowania jest seria pt. „Biblioteka Historii Edukacji”. Jest to seria z zakresu nauk o wychowaniu, która powstała w 2011 roku i jest wydawana przez Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu. Seria ta, ukazuje się pod patronatem Towarzystwa Historii Edukacji, a jej komitet redakcyjny tworzą: W. Szulakiewicz, Grzegorz Michalski i Krzysztof Jakubiak. Radę naukową serii również tworzą doświadczeni historycy wychowania, reprezentanci polskich ośrodków naukowych w osobach: Kaliny Bartnickiej, Ireny Szybiak, Doroty Żołądz-Strzelczyk, Eleonory Sapii-Drewniak, Stefanii Walasek, Hanny Markiewicz, Karola Poznańskiego, Józefa Miąso, Wiesława Jamrożka, Jana Krukowskiego i Adama Winiarza. Pomysłodawcy serii zaplanowali publikacje zarówno opracowań (w tym prac autorskich i zbiorowych), jak również źródeł do dziejów oświaty¹⁴³. Dotychczas ukazały się trzy tomy w serii „Biblioteka Historii Edukacji”¹⁴⁴.

¹⁴³ Dotyczących pedagogów, działaczy oświatowych, instytucji wychowawczych i edukacyjnych.

¹⁴⁴ *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2001; A. Wałęga, *Polskie podręczniki i wydawnictwa pomocnicze do historii wychowania okresu zaborów i II Rzeczypospolitej*, Toruń 2011; J. Falkowska, *Myśl wychowania narodowego w Galicji okresu autonomii. Twórcy i idee*, Toruń 2013.

Pedagogika Toruńska

Seria naukowa pt. *Pedagogika Toruńska* jest wydawnictwem poświęconym przede wszystkim toruńskiemu środowisku pedagogicznemu¹⁴⁵. Prezentowane w ramach serii publikacje dotyczą subdyscyplin pedagogicznych. Redaktorem naczelnym pierwszego tomu (2009 rok) był prof. dr hab. Aleksander Nalaskowski, natomiast Radę Redakcyjną tworzyli: ks. prof. dr hab. Jerzy Bagrowicz, prof. dr hab. Augustyn Bańka, prof. dr hab. Ryszard Borowicz, prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński, prof. dr hab. Ryszard Łukaszewicz, prof. dr hab. Bronisława Siemieniecki i prof. dr hab. W. Szulakiewicz.

Pierwszy tom z serii pt. *Pedagogika Toruńska. Od katedry do wydziału* ukazał się w 2009 roku i zaprezentowano w nim historię toruńskiej pedagogiki, począwszy od powstałej w 1945 roku Katedry Pedagogiki, która funkcjonowała w strukturach Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, aż po powstanie Wydziału Nauk Pedagogicznych, czyli 1 września 2007 roku.

W kolejnych tomach serii wśród autorów publikujących znaleźli się też toruńscy historycy wychowania, którzy podejmowali m.in. tematykę badań historycznych i biograficznych (prof. dr hab. W. Szulakiewicz), polskiego dziedzictwa pedagogicznego (prof. dr hab. W. Szulakiewicz, dr J. Falkowska), zagadnienia pedeutologiczne (dr D. Grabowska-Pieńkosz). Redaktorzy serii są otwarci na współpracę z reprezentantami różnych dziedzin, czego przykładem są prace z zakresu pedagogiki korekcyjno-kompensacyjnej czy resocjalizacji.

Obecny skład Rady Redakcyjnej (2018 rok) tworzą: prof. dr hab. W. Szulakiewicz (redaktor naczelna), prof. dr hab. A. Nalaskowski (zastępca redaktor naczelnej), dr hab. Tomasz Biernat, dr J. Falkowska (sekretarz), prof. dr hab. Z. Kwieciński, dr hab. Małgorzata H. Kowalczyk, prof. UMK,

¹⁴⁵ Dotychczas w serii ukazały się następujące prace: W. Szulakiewicz, S. Nalaskowski, *Pedagogika toruńska. Od katedry do wydziału*, Toruń 2009; R. Borowicz, H. Kostyło, W. Szulakiewicz, *Elżbieta Zawacka „ZO”. Portret akademicki*, Toruń 2009; D. Baczala, J. Jastrząb, *Wybrane zagadnienia z pedagogiki korekcyjno-kompensacyjnej. Wzorzec terapeuty*, Toruń 2011; J. Falkowska, *„Przeciw marzycielstwu” działalność edukacyjna Anastazji z Jelowickich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, Toruń 2014; *Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015; *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015; *Polskie dziedzictwo pedagogiczne. Rozważania o ideach i instytucjach*, red. J. Falkowskiej, Toruń 2016; *Umieszczeni w przeszłości. Pamięć w naukach pedagogicznych*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2016; *Pamiętanie i zapominanie. Wspólnoty-wartości- wychowanie*, red. J. Cukras-Stelągowskiej, Toruń 2016; D. Grabowska-Pieńkosz, *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, Toruń 2016; *Uwarunkowania i wielopłaszczyznowość badań nad resocjalizacją. Podstawy teoretyczne i metodologiczne*, red. M. Kowalczyk, M. Fopka-Kowalczyk, K. Rubacha, Toruń 2017.

dr hab. Piotr Krakowiak, prof. UMK, dr hab. Piotr Petrykowski prof. UMK, prof. dr hab. Ewa Przybylska, dr hab. Marta Urlińska, prof. UMK.

„Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”

„Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” to pismo o prawie pięćdziesięcioletniej historii, od początku wydawane przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jego redaktorzy naukowcy to cenieni specjaliści w zakresie nauk o wychowaniu, a autorzy publikujący na jego łamach to zarówno doświadczeni badacze, jak i młodzi adepci nauk humanistycznych i społecznych. Początki tego pisma sięgają roku 1971, kiedy to ukazał się pierwszy zeszyt w ramach serii „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Pedagogika”. Ważnym punktem, jeśli chodzi o prace czasopisma, było utworzenie Wydziału Nauk Pedagogicznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w 2007 roku. Właśnie wtedy do ważnych zadań stojących przed nową jednostką naukową zaliczono powołanie do życia pisma związanego z profilem tego Wydziału. Tym samym nawiązano do tradycji periodyku wydawanego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, poświęconego popularyzacji tematyki pedagogicznej. Wówczas to została podjęta decyzja o wznowieniu wydawnictwa pod nazwą „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”¹⁴⁶. Redaktorzy czasopisma przeznaczają jego łamy dla wszystkich przedstawicieli subdyscyplin pedagogicznych. Co ważne, wśród autorów drukowanych tekstów znajdują się nie tylko doświadczeni specjaliści, ale także młodszy pracownicy nauki, których osiągnięcia badawcze, w opinii redakcji, zasługują na rozpoznanie. Czytelnik znajdzie tam oprócz artykułów, także raporty z badań zarówno młodej, jak i doświadczonej kadry. Zatem wydawnictwo to, zgodnie z zamysłem redakcji, spełnia nie tylko funkcję informacyjną i oceniająco-krytyczną, ale również anonsującą. Wśród redaktorów naukowych i sekretarzy czasopisma odnajdujemy osoby związane początkowo z Katedrą Pedagogiki, Katedrą Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, a następnie Katedrą Historii Myśli Pedagogicznej. Funkcję redaktor pisma pełniła prof. dr hab.

---

¹⁴⁶ Warto zaznaczyć, że wśród redaktorów naukowych czasopisma odnajdujemy osoby początkowo związane z Katedrą Pedagogiki (w latach 1945-1976), następnie z Instytutem Pedagogiki i Psychologii (w latach 1976/1977-1990), Instytutem Pedagogiki (w latach 1991-2007), i wreszcie z Wydziałem Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu (od 2007 roku do chwili obecnej).

W. Szulakiewicz (redaktor siedmiu zeszytów, które ukazały się w latach 2004 i 2008, 2017)¹⁴⁷. Natomiast funkcje sekretarzy pisma pełnią: dr J. Falkowska (od 2012-) oraz dr D. Grabowska-Pieńkosz (od 2016-).

---

¹⁴⁷ Aneks- Pismo do Dziekana WNP UMK prof. dr hab. Aleksandra Nalaskowskiego dotyczące powołania prof. dr hab. W. Szulakiewicz na Redaktor naczelną czasopisma „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”.

3. Działalność w organizacjach i towarzystwach naukowych

Prezentując zakres działań naukowych podejmowanych przez toruńskich historyków wychowania należy również wspomnieć o ich zaangażowaniu w prace takich organizacji i towarzystw naukowych jak: Zespół Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, Toruńskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji, a także Sekcję Historii Wychowania Studenckiego Koła Naukowego Pedagogów.

Zespół Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN

Ważnym elementem działalności naukowej nie tylko toruńskich historyków wychowania, ale też historyków wychowania w ogóle jest funkcjonowanie Zespołu Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Inicjatywy naukowe oraz organizacyjno-naukowe Zespołu Historii Wychowania są tożsame z celami i kierunkami działalności Towarzystwa Historii Edukacji¹⁴⁸. Wynika to z faktu, iż niemalże wszyscy członkowie Zespołu są jednocześnie członkami THE. Do inicjatyw tych należy zaliczyć: organizację konferencji i seminariów naukowych, działalność na rzecz popularyzacji wyników badań naukowych z zakresu historii wychowania, promocję osiągnięć badawczych młodych adeptów historii wychowania, projekty badawcze (w tym granty). Zespół Historii Wychowania, oprócz samodzielnych pracowników nauki, skupia także historyków wychowania ze stopniem doktora, którzy są zaawansowani w pracy badawczej, mającej na celu uzyskanie dalszego awansu naukowego. Dlatego najważniejszym celem działalności Zespołu jest „wspieranie” młodych adeptów historii wychowania w ich dalszym rozwoju naukowym¹⁴⁹.

Toruńskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji

W dniu 11 listopada 2015 roku na zebraniu Zarządu Towarzystwa Historii Edukacji zostało powołane Toruńskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji. Toruńskie Koło THE oficjalnie rozpoczęło swoją działalność w dniu 23 listopada 2015 roku na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu. Wówczas przy ul. Lwowskiej 1 odbyło się pierwsze zebranie Koła, podczas którego wybrano zarząd Toruńskiego Koła Towarzystwa Historii Edukacji.

¹⁴⁸ <http://the.amu.edu.pl> [dostęp: 1.02.2018].

¹⁴⁹ <http://www.home.umk.pl/~khmpwnp> [dostęp: 31.01.2018].

Jego przewodniczącą została wybrana dr Joanna Falkowska, natomiast sekretarzem dr Dorota Grabowska-Pieńkosz. Następnie ustalono i przyjęto plan działania Toruńskiego Koła THE zarówno na rok akademicki 2015/2016, jak i następne lata. W planie tym uwzględniono organizację konferencji naukowej pt. *Pamięć w pedagogice*, zaplanowano cykl spotkań z serii *Dzieje pedagogiki toruńskiej*, której celem jest prezentacja wydawnictw ukazujących się w Toruniu, serii naukowych, czasopism, których redaktorami są osoby związane z Wydziałem Nauk Pedagogicznych UMK. Ustalono również, że członkowie Koła zajmą się gromadzeniem materiałów, a w dalszej perspektywie opracowaniem dziejów instytucjonalizacji toruńskiej historii wychowania¹⁵⁰.

Sekcja Historii Wychowania Studenckiego Koła Naukowego Pedagogów¹⁵¹

Sekcja Historii Wychowania (SHW) powstała w listopadzie 2011 roku z inicjatywy mgr Doroty Grabowskiej, pełniącej funkcję opiekuna¹⁵². Pierwsze spotkanie organizacyjne odbyło się 7 grudnia 2011 roku. Celem Sekcji jest poszerzanie wiedzy z zakresu historii oświaty i polskiej myśli pedagogicznej wśród społeczności akademickiej oraz dzieci i młodzieży. Członkowie SHW podejmują działania w kilku kierunkach: projekty badawcze, warsztaty edukacyjne, wykłady tematyczne, wystawy tematyczne, wyjazdy naukowe, a także organizacja bądź współorganizacja konferencji naukowych oraz zjazdów absolwentów UMK.

Członkowie SHW zrealizowali na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu projekt badawczy pt. *Kształci, wychowuje, wspiera- obszary pedagogicznej aktywności kobiet* w okresie marzec 2013- czerwiec 2014 roku. Celem tej inicjatywy było ukazanie różnych aspektów pedagogicznej aktywności kobiet na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Wyniki badań przedstawiono podczas Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego nt. *Ścieżek edukacyjnych i zawodowych kobiet*, które odbyło się 14 czerwca 2014 roku. Z kolei podczas seminarium pt. *Szkoła wyższa-kompetencje*

¹⁵⁰ Protokół z zebrania Toruńskiego Koła Towarzystwa Historii Edukacji w dniu 23.11.2015 roku. Projekt dotyczący powstania publikacji na temat toruńskiej historii wychowania zrodził się w 2016 roku.

¹⁵¹ Na podstawie sprawozdań za lata 2011-2016 przygotowywanych przez dr Dorotę Grabowską-Pieńkosz.

¹⁵² Funkcję przewodniczących pełnili studenci kierunku pedagogika: w latach 2011/2012-2013/2014- Krzysztof Zieliński, w roku akademickim 2014/2015- Karolina Jeszke-Głowacka, w 2015/2016- Alicja Żuchowska, od 2016/2017 Marta Siekierska.

społeczne-rynek pracy odbywającego się na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK 15 listopada 2012 roku zaprezentowano poster pt. *Kompetencje historyka- oczekiwania a perspektywy*, w którym ukazano ścieżki rozwoju zawodowego historyków.

Ważnym obszarem prac podejmowanych przez członków SHW jest organizacja warsztatów edukacyjnych. Tego rodzaju zajęcia odbywają się m.in. w ramach Toruńskiego Festiwalu Nauki i Sztuki. Przeprowadzono następujące warsztaty: *Drewniane, nakręcane, blaszane- w świecie dawnych zabawek* (2013), *Bajkowe oblicza współczesnego Torunia, czyli w kręgu legend grodu Kopernika* (2014), *Doktor BAJKA* (2015), *Mączne, gryczane, jaglane: między kuchnią a sztuką* (2016), *Zabawki z minionych lat- odkryjmy je na nowo* (2016). Tematyka warsztatów była kontynuowana w różnych placówkach edukacyjno-oświatowych w Toruniu. W tym zakresie niezwykle ważna była realizacja projektu pt. *Warsztaty edukacyjne „Legendarne opowieści o dziedzictwie kulturowym Torunia”* w okresie 1 kwietnia-31 maja 2016 w ramach „Inicjuj z FIO”, a jego opiekunem było Stowarzyszenie Absolwentów UMK. Projekt realizowały dr Dorota Grabowska-Pieńkosz (trener), mgr Alicja Żuchowska (koordynator) oraz wolontariusze mgr Katarzyna Myszkorowska i mgr Karolina Jeszke-Głowacka, natomiast wzięło w nim udział 203 dzieci z dwóch toruńskich szkół: Szkoły Podstawowej nr 7 przy ul. Bema 66 oraz Szkoły Podstawowej nr 31 przy ul. Dziewulskiego 41 B. Ponadto w okresie styczeń-maj 2015 roku przeprowadzono również warsztaty poświęcone legendom toruńskim w Szkole Podstawowej nr 31 w Toruniu oraz na Uniwersytecie Dziecięcym UMK. Z kolei zajęcia na temat dawnych zabawek przeprowadzono również w maju 2013 roku w Szkole Laboratorium w Toruniu, założonej i kierowanej przez prof. dr hab. Aleksandra Nałaskowskiego, a także w Szkole Podstawowej nr 31 w Toruniu w okresie luty-kwiecień 2016 roku.

Kolejnym obszarem aktywności członków SWH jest organizacja wykładów tematycznych. W dniu 6 marca 2012 roku prof. dr hab. Andrzej Tomczak przedstawił zagadnienie pt. *Tajne nauczanie w czasie II wojny światowej*. Następnie dwukrotnie zaproszono prof. dr hab. Wojciecha Polaka, który przybliżył kwestię pt. *Raport z oblężonego Państwa- rocznica 13 grudnia* (18 grudnia 2012) oraz *Stan Wojenny na UMK* (10 grudnia 2013). Z kolei 12 grudnia 2013 roku dr Cecylia Iwaniszewska przedstawiła swoje wspomnienia z okresu studiów i pracy zawodowej na UMK.

Warto też nadmienić, że członkowie Sekcji przygotowali dwie wystawy tematyczne prezentowane na Wydziale Nauk Pedagogicznych i na Wydziale Nauk Historycznych UMK. Pierwsza z nich pt. *Wspomnienia nauczycieli o tajnym nauczaniu w okresie okupacji hitlerowskiej* była poświęcona sytuacji oświaty w okresie II wojny światowej i wystawiono ją w okresie 18-19 kwietnia 2012. Natomiast drugą wystawę pt. *To już 240 lat ... Komisji Edukacji Narodowej* przygotowano na 14 października 2013 roku, upamiętniając tym samym 240 lat od momentu powołania pierwszej w Polsce i w Europie państwowej instytucji oświatowej, której celem było przeprowadzenie ogólnonarodowych reform oświaty, związanych z modernizacją Rzeczypospolitej.

Członkowie SHW zorganizowali również dwa wyjazdy naukowe. Pierwszy odbył się 23 listopada 2012 roku, a celem wyprawy było zwiedzanie Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie, Muzeum Romantyzmu w Opinogórze i Muzeum Pozytywizmu w Gołotczyźnie. Kolejnym miejscem odwiedzionym przez studentów była Galeria Starych Zabawek w Gdańsku w dniu 6 kwietnia 2013 roku.

Wśród wymienionych form aktywności należy również wspomnieć o zaangażowaniu członków SHW w organizację konferencji naukowych, odbywających się na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK. Współorganizowali oni VII Toruńską Pedagogiczną Konferencję Studencką pt. *Pedagog kompetentny- na drodze do mistrzostwa* (24 maja 2013) oraz Ogólnopolską Interdyscyplinarną Konferencję Naukową pt. *Dziedzictwo kulturowe w świadomości współczesnego człowieka* (7-8 kwietnia 2014), a także od 2013 roku pomagają przy organizacji Zjazdów Absolwentów UMK pt. „Jesienne Powroty”¹⁵³.

---

¹⁵³ Zjazdy Absolwentów UMK pt. „Jesienne Powroty” organizowane są przez Stowarzyszenie Absolwentów UMK w Toruniu corocznie we wrześniu i skierowane są do osób, które ukończyły 50 oraz 25 lat temu studia na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Jubilaci otrzymują specjalne listy gratulacyjne, będące swego rodzaju „odnowionym” dyplomem ukończenia studiów.

4. Działalność dydaktyczna

Od początku funkcjonowania w strukturach Wydziału Nauk Pedagogicznych, początkowo w Katedrze Pedagogiki, następnie w Katedrze Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, i wreszcie w Katedrze Historii Myśli Pedagogicznej toruńscy historycy wychowania prowadzą zajęcia dydaktyczne (wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, projekty oraz seminaria licencjackie, magisterskie) na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych na kierunku Pedagogika, na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych na kierunku Pedagogika specjalna, a także na studiach trzeciego stopnia (doktoranckich). Były to również wykłady tzw. ogólnouniwersyteckie, dla studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika¹⁵⁴.

Na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych na kierunku Pedagogika w największym wymiarze godzin realizowane są, także aktualnie, zajęcia (wykłady i ćwiczenia) z przedmiotu „Historia wychowania”. Przedmiot ten realizowany jest na studiach I stopnia, I roku. Wykład w wymiarze 30 godzin ma za zadanie przybliżyć studentom główne prądy i koncepcje przemian oświatowych, występujące na przestrzeni wieków w Polsce i na świecie oraz przedstawicieli myśli pedagogicznej (polskiej i europejskiej) i założenia przełomowych dla oświaty polskiej reform edukacyjnych. Ćwiczenia natomiast (także 30 godzin) poświęcone są szczegółowym analizom i interpretacjom wybranych systemów oświatowych i koncepcji pedagogicznych na przestrzeni wieków- w Polsce i na świecie¹⁵⁵.

---

¹⁵⁴ W ofercie zajęć tzw. ogólnouniwersyteckich także znalazły się propozycje historyków wychowania, nawiązujące do ich zainteresowań badawczych i realizowanych tematów w Katedrze.

¹⁵⁵ Materiały źródłowe: *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. I-III, red. S. Wołoszyn, Warszawa 1965, II wyd. Kielce 1995; *Historia wychowania. Wybór źródeł*, S. Możdżeń, t. I-VII, Kielce 1993-1998; *Materiały do ćwiczeń z historii wychowania*, cz. I-III, Warszawa 1995. Lektury z zakresu wiedzy o uniwersytetach: A. K. Banach, *Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860-1917/18*, Kraków 1997; H. Barycz, *Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*, Kraków 1964; J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000; S. Gawęda, *Uniwersytet Jagielloński w latach II wojny światowej*, Kraków 1986; B. Natoński, *Jezuici a Uniwersytet Krakowski w XVI wieku*, Kraków 2002; U. Perkowska, *Jubileusze Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000; tejsze, *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939. W stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*, Kraków 1994; tejsze, *Studenti Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1945-1948/49*, Kraków 2001; tejsze, *Uniwersytet Jagielloński w latach I wojny światowej*, Kraków 1990; Z. Skubała-Tokarska, Z. Tokarski, *Uniwersytety w Polsce*, Kraków 1970; J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007.

Podczas ćwiczeń z historii wychowania studenci I roku pedagogiki poznają następujące zagadnienia:

1. Oświata w wiekach średnich.
2. Europejska i polska myśl pedagogiczna doby Odrodzenia.
3. Wpływ reformacji na oświatę i wychowanie w Europie i w Polsce.
4. Nowe prądy w pedagogice europejskiej XVII i XVIII wieku.
5. Wpływ idei europejskiego Oświecenia na pedagogikę polską.
6. Komisja Edukacji Narodowej.
7. Nowe prądy w niemieckiej pedagogice XIX wieku.
8. Oświata po upadku państwa polskiego (zabór pruski i rosyjski).
9. Polska myśl pedagogiczna w dobie zaborów.
10. Koncepcje „Nowego Wychowania”.
11. Oświata w okresie II Rzeczypospolitej.

Z kolei problematyka wykładów z historii wychowania dotyczy takich tematów jak:

1. Przedmiot i zadania historii wychowania.
2. Twórcy polskiej historii wychowania jako dyscypliny naukowej.
3. Michał Montaigne wyrazicielem krytycznych opinii o szkole humanistycznej.
4. Jan Ludwik Vives- rzecznik związków pedagogiki z psychologią.
5. Projekt reform polskiego szkolnictwa XVI wieku według Szymona Marycjusza.
6. Wpływ kontrreformacji na oświatę w Europie i w Polsce: Szkolnictwo i pedagogia ignacjańska.
7. W kierunku pedagogiki uczucia: wychowanie naturalne Jana Jakuba Rousseau.
8. Jan Henryk Pestalozzi jako twórca podstaw pedagogiki socjalnej i opiekuńczo-wychowawczej.
9. U podstaw naukowej pedagogiki- koncepcje Jana Fryderyka Herbarta.
10. Rozwój oświaty galicyjskiej w dobie autonomii (w latach 1860-1918).
11. Od wychowania narodowego do państwowego. Ewolucja ideologii wychowawczych w okresie II Rzeczypospolitej.
12. Fenomen tajnego nauczania w Polsce w okresie II wojny światowej.

13. Ideologizacja i indoktrynacja szkolnictwa i wychowania w Polsce po zakończeniu II wojny światowej.

W wykazie literatury zaproponowano następujące podręczniki i skrypty: *Historia wychowania*, red. Ł. Kurdybacha, t. I-II, Warszawa 1967; S. Kot, *Historia wychowania*, t. I-II (wszystkie wydania); S. Wołoszyn, *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, Warszawa 1964; R. Wroczyński, *Dzieje oświaty polskiej 1795-1945*, Warszawa 1980; *Historia wychowania wiek XX*, red. J. Miąso, t. I, Warszawa 1980; S. Wołoszyn, *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym*, wyd. II, Kielce 1998; S. Litak, *Historia wychowania T. I, Do Wielkiej Rewolucji Francuskiej*, Kraków 2004; J. Draus, R. Terlecki, *Historia wychowania T. II, Wiek XIX i XX*, Kraków 2005; K. Bartnicka, I. Szybiak, *Zarys historii wychowania*, Warszawa 2001; S. Mauersberg, M. Walczak, *Szkolnictwo polskie po drugiej wojnie światowej (1944-1956)*, Warszawa 2005; K. Poznański, *Wybrane zagadnienia z historii wychowania*, cz. 2, Warszawa 2006; dwutomowa praca *Myśliciele o wychowaniu*, red. C. Kupisiewicz, I. Wojnar, t. I, Warszawa 1996 oraz t. II, red. C. Kupisiewicz, Warszawa 2000; *Studia z dziejów edukacji*, wybór J. Miąso, Warszawa 1994.

Wykład z „Historii wychowania” kończy się egzaminem ustnym obejmującym tematykę zajęć oraz zalecanych lektur poświęconych uniwersytetom: A. K. Banach, *Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860-1917/18*, Kraków 1997; H. Barycz, *Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*, Kraków 1964; J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000; S. Gawęda, *Uniwersytet Jagielloński w latach II wojny światowej*, Kraków 1986; B. Natoński, *Jezuici a Uniwersytet Krakowski w XVI wieku*, Kraków 2002; U. Perkowska, *Jubileusze Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000; U. Perkowska, *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939. W stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*, Kraków 1994; U. Perkowska, *Studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1945-1948/49*, Kraków 2001; U. Perkowska, *Uniwersytet Jagielloński w latach I wojny światowej*, Kraków 1990; Z. Skubała-Tokarska, Z. Tokarski, *Uniwersytety w Polsce*, Kraków 1970; J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007.

Na II roku studiów stacjonarnych, w ramach specjalizacji opiekuńczo-wychowawczej prowadzono konwersatorium „Historia opieki” w wymia-

rze 30 godzin. Celem przedmiotu było zapoznanie studentów z wybranymi koncepcjami opieki na przestrzeni dziejów, a także ukazanie tradycji kształtowania się systemów opiekuńczych i pedagogiki opiekuńczej jako subdyscypliny pedagogiki. Podczas zajęć omówiono następujące zagadnienia:

1. Prekursorzy opieki nad dzieckiem.
2. Europejskie koncepcje opieki nad dzieckiem i ich twórcy.
3. Koncepcje opieki w Polsce i ich autorzy.
4. Rola państwa i towarzystw w opiece nad dzieckiem.
5. Proces instytucjonalizacji opieki na ziemiach polskich.
6. Ewolucja przedmiotu pedagogiki opiekuńczej na przestrzeni dziejów.

Formą zaliczenia przedmiotu było przygotowanie referatu w oparciu o zalecaną literaturę. Zaproponowano zapoznanie się z takimi pracami jak: M. Balcerek, *Prawa dziecka*, Warszawa 1986; Z. Dąbrowski, F. Kulpiński, *Pedagogika opiekuńcza-historia, teoria, terminologia*, Olsztyn 2000; A. Kelm, *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*, Warszawa 2000; H. Radlińska, *Istota i zakres służby społecznej*, Warszawa 1928; Cz. Kępski, *Dziecko sieroce i opieka nad nim w Polsce w okresie międzywojennym*, Lublin 1991; S. Możdżeń, *Historia wychowania 1795-1918*, Kielce 2000; S. Możdżeń, *Historia wychowania 1918-1945*, Kielce 2000, a także wybrane hasła z *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*, red. T. Pilch.

Pracownicy Katedry Historii Myśli Pedagogicznej realizują także zajęcia z przedmiotu „Pedeutologia” (konwersatorium na II roku, studia stacjonarne I stopnia w wymiarze 30 godzin i wykład na II roku, studia niestacjonarne w wymiarze 15 godzin), które obejmują analizę i interpretację wybranych koncepcji peudeutologicznych oraz ich autorów, na przestrzeni XIX i XX wieku w Polsce. Podczas zajęć dyskutowane są takie zagadnienia jak osobowość nauczyciela, jego uzdolnienia i autorytet, predyspozycje kandydatów do zawodu oraz kształcenie nauczycieli, etyka zawodu nauczycielskiego, kształtowanie się zawodu i funkcji społecznej nauczycielstwa. To także analiza głównych nurtów i kierunków badań peudeutologicznych¹⁵⁶.

¹⁵⁶ Literatura uzupełniająca: W. Dróżka, *Nauczyciel, autobiografia pokolenia*, Kielce 2002; H. G. Gadamer, *O uczących i uczonych*, w: *Dziedzictwo Europy*, H. G. Gadamer, przełożył i wstępem opatrzył A. Przyłębski, Warszawa 1992, s. 99-103; R. Jadcak, *Mistrz i jego uczniowie*, Warszawa 1997; S. Korczyński, *Rzeczywisty i postulowany obraz nauczyciela*, Opole 2001; J. Legowicz, *O nauczycielu mistrzu samego siebie*, w: *Pedeutologia - badania i koncepcje metodologiczne*, red. A. Kotusiewicz, H. Kwiatkowska, W. P. Zaczynski, Warszawa 1993, s. 15-25; Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Poczet wybitnych nauczycieli*, Pułtusk 2006; A. Nowicki, *Nauczyciele*, Lublin

Problematyka zajęć (konwersatorium) z pedeutologii dla studentów II roku pedagogiki:

1. Główne nurty i kierunki badań pedeutologicznych.
2. Ideał nauczyciela- osobowość, normy i powinności pedagogiczne (G. Piramowicz, J. W. Dawid, M. Grzegorzewska).
3. Talent pedagogiczny (Z. Mysłakowski, S. Szuman).
4. Nauczyciel a edukacja (B. Nawroczyński).
5. Etyczne uwarunkowania zawodu nauczyciela (T. Kotarbiński, J. Homplewicz).
6. Nauczyciel wobec wyzwań współczesności (nauczyciel a państwo, nauczyciel a szkoła, nauczyciel a społeczeństwo, nauczyciel jako autor prac pedagogicznych).

Formą zaliczenia przedmiotu jest przygotowanie i przedstawienie własnego projektu mistrza- nauczyciela z wykorzystaniem wiedzy zdobytej podczas zajęć, dodatkowych lektur i własnych przemyśleń oraz doświadczeń. Zaproponowano zapoznanie się z takimi pracami jak: H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Warszawa 2008; A. Kotusiewicz, H. Kwiatkowska, *Pedeutologia: badania i koncepcje metodologiczne*, Warszawa 1993; W. Okoń, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa 2000; W. Okoń, *Osobowość nauczyciela*, Warszawa 1958; A. Smolański, *Pedeutologia historyczna*, Wrocław 2006.

Dla studentów starszych roczników realizowane są zajęcia „Badania historyczne w pedagogice”. Przedmiot ten prowadzony jest na studiach stacjonarnych (15 godzin ćwiczeń) i niestacjonarnych (10 godzin konwersatorium). Celem zajęć jest przede wszystkim przybliżenie studentom specyfiki badań historycznych prowadzonych w naukach pedagogicznych. Problematyka zajęć nawiązuje do przedmiotu Historia wychowania, który studenci zaliczają na studiach I stopnia. Ćwiczenia poświęcone są metodom i kontekstom badań historycznych, które mogą być wykorzystywane przez pedagogów. Studenci w toku zajęć poznają różnorodność źródeł historycznych oraz specyfikę pracy z poszczególnymi rodzajami materiałów źródłowych.

1981; W. Szulakiewicz, *Istota i swoistość zawodu nauczyciela domowego (Bronisława Ferdynanda Trentowskiego pedeutologia utylitarna)*, w: *Nauczanie domowe dzieci polskich od XVIII do XX wieku*, red. K. Jakubiak, A. Winiarz, Bydgoszcz 2004; W. Szulakiewicz, *O uczących i uczonych. Szkice z pedeutologii historycznej*, w: *Wdzięczność i zobowiązanie. Myśl Jana Pawła II źródłem inspiracji współczesnego środowiska akademickiego*, red. Cz. Kustra, Toruń 2009; *Nauczyciel, tradycje, współczesność, przyszłość. Studia i szkice*, red. S. Wołoszyn, Wrocław 1978; A. Smolański, *Osoba i zawód nauczyciela w polskiej myśli pedeutologicznej do 1939 r.*, Wrocław 1983; tenże, *Struktura zawodowa nauczycielstwa w Polsce do 1939 r.*, Opole 1996; tenże, *Uposażenie nauczycieli w Polsce. Zarys historyczny do 1939 r.*, Opole 1990; tenże, *Wizje nauczyciela w polskiej myśli pedagogicznej do 1939 r.*, Opole 1997.

Tematyka zajęć z przedmiotu „Badania historyczne w pedagogice”:

1. Źródło historyczne w pedagogice.
2. Wiedza pozaźródłowa. Funkcje wiedzy pozaźródłowej.
3. Źródła archiwalne i ich wartość. Krytyka zewnętrzna i wewnętrzna.
4. Fakty historyczne, ich interpretacja i metody opracowywania.
5. Literatura pamiętnikarska jako źródło wiedzy w historii wychowania.
6. Podręczniki jako źródło w badaniach historii wychowania.
7. Czasopisma źródłem wiedzy dla historyka wychowania.
8. Źródła w badaniach biograficznych.
9. Źródła do dziejów instytucji i organizacji oświatowych.

Literatura podstawowa obejmuje następujące publikacje: *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, red. T. Jałmużna, I. i G. Michalscy, Łódź 1993; *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2003; *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. T. Jałmużna, I. i G. Michalscy, Kraków 2004; B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1985; J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1968 (i inne wydania); *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 9: *Biografie pedagogiczne*, red. C. Majorek, J. Potoczny, Rzeszów 1997.

Dla studentów studiów niestacjonarnych realizowany jest przedmiot „Twórcy polskiej myśli pedagogicznej”, w formie wykładu (30 godzin dydaktycznych). Wykład ten dotyczy twórców polskiej myśli pedagogicznej ze szczególnym zwróceniem uwagi na wiek XIX i XX. Studenci zostają zapoznani z najwybitniejszymi twórcami polskiej myśli pedagogicznej w poszczególnych epokach historycznych oraz ze stworzonymi przez nich koncepcjami. Poznając biografie autorów klasycznych prac pedagogicznych, uzyskują doskonale podstawy do analizy zaprezentowanych w nich poglądów i idei¹⁵⁷.

Rozkład zajęć (wykład) z przedmiotu „Twórcy polskiej myśli pedagogicznej” dla studentów II roku pedagogiki:

1. Myśl pedagogiczna - jej istota i zakresy.
2. Początki myśli pedagogicznej w Polsce i jej twórcy.

¹⁵⁷ Wybór polecanych artykułów: J. Falkowska, *Idee wychowania moralnego w myśli pedagogicznej zaboru austriackiego drugiej połowy XIX i początków XX wieku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 1-2; W. Szulakiewicz, *Ateńczyk z Jezupola o wychowaniu...*; tejsze, *Nauczyciel w twórczości i działalności pedagogicznej Kazimierza Twardowskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2014, nr 1-2; tejsze, *O edukacji pedagogicznej kobiet. Antoniny Machczyńskiej myśli pedeutologiczna*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 1-2.

3. Reprezentanci oświeceniowej myśli pedagogicznej.
4. Twórcy polskiej myśli pedagogicznej XIX wieku.
5. Przedstawiciele pedagogiki II Rzeczypospolitej.
5. Polskie koncepcje pedeutologiczne i ich twórcy.
6. Twórcy koncepcji wychowania narodowego.
7. Ideologia wychowania państwowego i jej przedstawiciele.
8. Twórcy myśli pedagogicznej II połowy XX wieku.
9. Początki pedagogiki toruńskiej i jej twórcy.
10. Recepcja europejskiej pedagogiki w polskich koncepcjach edukacyjnych.

Formą zaliczenia przedmiotu była odpowiedź ustana obejmująca treści wykładów oraz znajomość zalecanych lektur- studenci powinni wykazać się znajomością polskiej myśli pedagogicznej i jej twórców. Zaproponowano zapoznanie się z takimi pracami jak: L. Chmaj, *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1963; S. Gawlik, *Grzegorz Piramowicz. Idee-słowa-czyny*, Opole 2006; S. Gawlik, *Dzieje myśli pedagogicznej na Śląsku*, Warszawa 1990; Ł. Kurdybacha, *Działalność pedagogiczna Stanisława Konarskiego*, Wrocław 1957; J. Falkowska, *Myśl wychowania narodowego w Galicji okresu autonomii. Twórcy i idee*, Toruń 2013; J. Falkowska, „Przeciw marzycielstwu”. *Działalność edukacyjna Anastazji z Jełowickich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, Toruń 2014; S. Łempicki, *Polskie tradycje wychowawcze*, Lwów 1936; B. Nawroczyński, *Polska myśl pedagogiczna. Jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne*, Lwów-Warszawa 1938; A. Smołalski, *Wizje nauczyciela w polskiej myśli pedagogicznej do 1939 roku*, Opole 1997; W. Szulakiewicz, *O uczących i uczonych. Szkice z pedeutologii historycznej*, Toruń 2014; S. Wołoszyn, *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*, Toruń 1998.

Na kierunku pedagogika studenci mają także możliwość wyboru przedmiotu „Zabawy i zabawki w edukacji dzieci”, który jest proponowany przez pracowników Katedry-historyków wychowania. Jest to projekt realizowany w wymiarze 30 godzin dydaktycznych. Problematyka zajęć została poświęcona zagadnieniom związanym z rolą zabaw i zabawek w życiu dziecka, uwzględniając w tym zakresie poglądy myślicieli polskich i europejskich. Studenci poznają rozwój zainteresowań zabawami i zabawkami w Polsce oraz w wybranych państwach Europy. Ponadto w toku zajęć prezentowane są zabawy i zabawki przeznaczone dla najmłodszych dzieci- dziewczynek i chłop-

ców. Tematyka zajęć obejmuje również zabawy ruchowe, zręcznościowe oraz zabawy uczniowskie. Studenci zapoznani zostają także ze zbiorami zabawek w polskich muzeach¹⁵⁸.

Problematyka zajęć (projekt) z przedmiotu „Zabawy i zabawki w edukacji dzieci” dla studentów pedagogiki:

1. Zabawa i zabawka - analiza pojęć, klasyfikacje, funkcje.
2. Poglądy europejskich i polskich myślicieli na temat roli zabaw i zabawek dziecięcych.
3. Zainteresowania zabawami i zabawkami w wybranych państwach Europy (Francja, Niemcy, Anglia, Rosja).
4. Rozwój zainteresowań zabawami i zabawkami w Polsce.
5. Zabawki i zabawy dla najmłodszych dzieci.
6. Zabawy dzieci starszych.
7. Ulubione zabawy oraz zabawki dziewczynek.
8. Zabawy oraz zabawki chłopców.
9. W kręgu zabaw uczniowskich.
10. W świecie zabawek drewnianych, glinianych, szmacianych.
11. Zbiory muzealne zabawek w Polsce.
12. Prezentacja wybranych zabaw i zabawek.

Zaproponowano studentom, wybierającym ten przedmiot, zapoznanie się z takimi pracami jak: J. Bujak, *Zabawki w Europie. Zarys dziejów - rozwój zainteresowań*, Kraków 1988; *Dawne i współczesne zabawki dziecięce*, red. D. Żołędź-Strzelczyk, K. Kabacińska, Poznań 2010; *Dawne zabawy dziecięce*, red. D. Żołędź-Strzelczyk, K. Kabacińska, Kielce-Warszawa 2008; *Dzieje pewnych zabawek*, red. A. Kozłowska-Piasta, Kielce 2009; Ł. Gołębiowski,

¹⁵⁸ Ponadto literatura przedmiotu obejmuje następujące pozycje: J. Huizinga, *Homo ludens: zabawa jako źródło kultury*, Warszawa 1988; K. Kabacińska, *Zabawy i zabawki dziecięce w osiemnastowiecznej Polsce*, Poznań 2007; też: *Od grzechotki do ... - słów kilka o zabawkach dziecięcych*, „Studia Edukacyjne” 2010, nr 11; U. Kaczmarek, *Pedagogika zabawy*, „Zabawy i zabawki”, 1997, nr 4; R. Kantor, *Poważnie i na niby: szkice o zabawach i zabawkach*, Kielce 2003; S. Karpowicz, *Zabawy i gry jako czynnik wychowawczy*, Warszawa 1905; H. Kubalska, *Tradycyjne gry i zabawy dziecięce i ich funkcja wychowawcza*, Kraków 1970; E. Maciejewska-Mroczek, *Mrówcza zabawa: współczesne zabawki a społeczne konstruowanie dziecka*, Kraków 2012; M. Nawrot-Borowska, *Zabawy dzieci na wsi polskiej w II połowie XIX i na początku XX wieku w świetle literatury pamiątkarskiej*, „Przegląd Pedagogiczny” 2011, nr 2; W. Okoń, *O zabawach dzieci*, Warszawa 1972; T. Seweryn, *Polskie zabawki ludowe*, Warszawa 1960; B. Sułkowski, *Zabawa. Studium socjologiczne*, Warszawa 1984; *Zabawka- przedmiot ludyczny i obiekt kolekcjonerski*, red. K. Kabacińska-Luczak, D. Żołędź-Strzelczyk, Poznań 2016; D. Żołędź-Strzelczyk, „*A cacek też dużo było*”: *zabawki dziecięce na ziemiach polskich w średniowieczu i epoce nowożytnej*, „Kwartalnik Historyczny” 2013, nr 1.

Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym, lub niektórych tylko prowincjach, Warszawa 1831; T. Lewińska, *Kolorowy świat zabawek. Zabawki ludowe w Polsce*, Kielce 1995 oraz wybrane artykuły publikowane na łamach czasopisma „Zabawy i zabawki”.

W ofercie zajęć tzw. ogólnouniwersyteckich znalazły się także propozycje historyków wychowania, nawiązujące do ich zainteresowań badawczych i realizowanych tematów badawczych w Katedrze. Jedną z tych propozycji był wykład pt. „Mistrz i nauczyciel w kulturze Zachodu”, który obejmował 30 godzin dydaktycznych i był przeznaczony dla studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Zajęcia te miały na celu przede wszystkim zapoznanie studentów z podstawowymi problemami nauki o nauczycielu, w szczególności nauczycielu akademickim. Studentom zaproponowano następujące zagadnienia:

1. Pedeutologia i jej przedmiot badań.
2. Światopoglądy pedeutologiczne.
3. Wizerunki mistrza- nauczyciela i ich ewolucja na przestrzeni wieków.
4. Talent pedagogiczny.
5. Role mistrza- nauczyciela.
6. Deontologia pracownika naukowego.

Jeśli chodzi o dobór literatury zaproponowano następujące pozycje: D. Barnes, *Nauczyciel i uczniowie. Od porozumiewania się do kształcenia*, Warszawa 1988; J. W. Dawid, *O duszy nauczycielstwa*, Lublin 2002; T. Czeżowski, *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich*, Toruń 1946; J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1995; R. Jadczyk, *Mistrz i jego uczniowie*, Warszawa 1997; Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Poczet wybitnych nauczycieli*, Pułtusk 2006; H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Warszawa 2008; W. Okoń, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa 2000; K. Olbrycht, *O roli przykładu, wzoru, autorytetu i mistrza w wychowaniu osobowym*, Toruń 2007; A. Smolański, *Pedeutologia historyczna*, Wrocław 2006; W. Szulakiewicz, *O uczących i uczonych. Szkic z pedeutologii historycznej*, w: *Wdzięczność i zobowiązanie. Myśl Jana Pawła II źródłem inspiracji współczesnego środowiska akademickiego*, red. Cz. Kustra, Toruń 2009; F. Znaniecki, *Spoleczne role uczonych*, wybór, wstęp i red. J. Szacki, Warszawa 1984.

Przedmiot kończył się egzaminem ustnym, w ramach którego studenci byli zobowiązani do zaprezentowania własnej koncepcji mistrza- nauczyciela z wykorzystaniem wiadomości z wykładu i ustalonych indywidualnie

lektur.

W Katedrze Historii Myśli Pedagogicznej realizowane są również zajęcia na studiach trzeciego stopnia (doktoranckich). Wszystkie wykłady, ćwiczenia i konwersatoria na tym poziomie kształcenia prowadziła i prowadzi Kierownik Katedry- prof. dr hab. W. Szulakiewicz. Pierwszym z nich jest przedmiot obowiązkowy dla I roku studiów doktoranckich w zakresie pedagogiki (konwersatorium w wymiarze 30 godzin) pt. „Historia polskiej myśli pedagogicznej”. Przedmiot ten pozwala studentom na głębsze poznanie polskich koncepcji pedagogicznych i oświatowych. Zajęcia mają na celu poznanie „zapomnianych i niedocenianych” w polskiej literaturze pedagogicznej twórców. Studenci podczas zajęć analizują nie tylko zamysły twórców przełomowych idei edukacyjnych, ale i inicjatorów ważnych projektów oświatowych¹⁵⁹. Przedmiot kończy się egzaminem ustnym, który polega na prezentacji wybranych koncepcji z historii polskiej myśli pedagogicznej. Studentom zaproponowano następujące zagadnienia:

---

¹⁵⁹ Literatura do wyboru: *Biografie pedagogiczne. Szkic do portretu galicyjskiej pedagogii*, red. C. Majorek, J. Potoczny, Rzeszów 1997; K. Dormus, *Kazimiera Bujwidowa 1867-1932: życie i działalność społeczno-oświatowa*, Kraków 2002; *Myśl edukacyjna w Galicji*, red. C. Majorek, A. Meissner, Rzeszów 1996; G. Michalski, *Zygmunt Mysłakowski: działalność i twórczość pedagogiczna 1890- 1971*, Łódź 1994; S. Michalski, *Działalność pedagogiczna Anieli Szcówny*, Warszawa 1968; H. Rowid, *Podstawy i zasady wychowania*, Warszawa 1957; W. Szulakiewicz, *Gdyby tradycji wychowawczej nie było? Tradycji wychowawczej istota, funkcje i znaczenie*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1999; teże, *Istota i swoistość zawodu nauczyciela domowego (Bronisława Ferdynanda Trentowskiego pedeutologia utylitarna)*, w: *Nauczanie domowe dzieci polskich od XVIII do XX wieku*, red. K. Jakubiak, A. Winiarz, Bydgoszcz 2004; teże, *W cieniu filozofii. Witolda Rubczyńskiego idee pedagogiki osobowości*, w: *Myśl pedagogiczna przełomu wieków*, red. T. Aleksander, Kraków 2001; teże, *Ludwik Chmaj- zarys biografii i twórczości pedagogicznej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2003; teże, *Myśl pedagogiczna jako przedmiot badań historiografii edukacyjnej*, „Chowanna” 1998, t. 2; teże, *O niektórych zagrożeniach tolerancji. /Na przykładzie polskiej myśli pedagogicznej/*, w: *Tolerancja jako wartość i problem edukacyjny*, red. A. M. de Tchorzewski, W. M. Wołoszyn-Spirka, Bydgoszcz 2000; teże, *Wychowanie po polsku. Stereotypy polskości i patriotyzmu oraz przejawy ich przezwyciężania w polskiej myśli pedagogiczno-filozoficznej lat 1900-1939*, w: *Wychowanie a polityka. Mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX wieku*, red. W. Wojdyło, Toruń 2000; teże, *Władysław Sereżyński. Studium z dziejów pedagogiki galicyjskiej*, Rzeszów 1995; teże, *Droga naukowa Elżbiety Zawackiej*, w: *Elżbieta Zawacka „Zo”*. *Portret akademicki*, Toruń 2009; teże, *O Zygmuncie Mysłakowskim – w rocznicę urodzin rozmowa z Piotrem Mysłakowskim*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Pedagogika” 2010, z. 26; teże, *Za przykładem mistrza. Tadeusza Czeżowskiego (1889-1981) służba uniwersytetowi i nauce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2010; teże, *Biografia pedagogiczna Elżbiety Zawackiej*, w: *Elżbieta Zawacka (1909-2009), materiały do biografii*, red. K. Mińczykowska, Toruń 2010; teże, *Miedzy teorią a praktyką edukacyjną. Bolesława Ferdynanda Mańkowskiego (1852-1921) zasługi w rozwoju pedagogiki akademickiej*, w: *Rozwój polskiej i ukraińskiej myśli pedagogicznej na przestrzeni XIX -XX wieku*, red. A. Haratyk, Wrocław 2011; teże, *Tradycje pedagogicznych wyborów. Inspiracje poezją Adama Asnyka*, w: *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2011.

1. Historia oświaty i wychowania jako dyscyplina naukowa i jej twórcy.
2. Powszechna i polska historia myśli pedagogicznej jako przedmiot badań historiografii edukacyjnej.
3. Ideały wychowawcze i koncepcje edukacyjne epoki Odrodzenia.
4. Koncepcja powszechnego i nieustającego kształcenia
J. A. Komeńskiego.
5. Filozofia wychowania epoki Oświecenia - J. J. Rousseau i I. Kant.
6. Rola Stanisława Konarskiego i Stanisława Staszica w kształtowaniu ideologii polskiego Oświecenia.
7. Nowe kierunki w pedagogice przełomu XVIII i XIX wieku
i ich najwybitniejsi przedstawiciele.
8. Na drodze do unaukowania teorii pedagogicznej. O nieprawidłowej interpretacji herbartyzmu.
9. Polska myśl pedagogiczna pod zaborami. Perspektywa obcej dominacji czy zbliżenia z kulturą Zachodu?
10. „Mistrz-nauczyciel”. Polska i powszechna refleksja pedeutologiczna.
11. Wybrane koncepcje pedagogiki naukowej XX wieku.
12. Przedstawiciele „Nowego Wychowania” w Polsce.
13. Wartości i powinności w pedagogice kultury. Wychowanie jako obrona wartości kultury. W. Dielthey, B. Nawroczyński, B. Suchodolski.
14. Pedagogika narodowa i wychowanie narodu.
15. Pedagogika dialogu.

Literatura podstawowa, którą zaproponowano studentom obejmuje następujące publikacje: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 9: *Biografie pedagogiczne*, red. C. Majorek, J. Potoczny, Rzeszów 1997; L. Chmaj, *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1962; S. Gawlik, *Dzieje myśli pedagogicznej na Śląsku*, Warszawa 1990; *Myśl edukacyjna w Galicji*, red. C. Majorek, A. Meissner, Rzeszów 1996; *Myśl pedagogiczna przełomu wieków*, red. T. Aleksander, Kraków 2001; *Myśliciele o wychowaniu*, red. C. Kupisiewicz, I. Wojnar, t. I, Warszawa 1996 oraz t. II, red. C. Kupisiewicz, Warszawa 2000; J. Sobczak, „*Nowe wychowanie*” w polskiej pedagogice okresu Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939), Bydgoszcz 1998; K. Sośnicki, *Rozwój pedagogiki zachodniej na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1960; A. Smołalski, *Ideały wychowawcze w polskiej myśli pedagogicznej od XVI w. do końca II Rzeczypospolitej*, Opole 1994; A. Smołalski, *Pedeutologia historyczna*,

Wrocław 2006.

Kolejną propozycję dla studentów studiów doktoranckich w zakresie pedagogiki stanowi przedmiot „Warsztat badań historycznych w pedagogice”, realizowany w wymiarze 15 godzin. Celem tych zajęć jest ukazanie znaczenia badań historycznych w naukach pedagogicznych. Realizowana problematyka nawiązuje do treści przedmiotu „Historia wychowania” i „Historia polskiej myśli pedagogicznej”. Zajęcia mają na celu poznanie istoty postępowania badawczego historyka, w odniesieniu do badań w naukach o wychowaniu. Studenci poznają specyfikę pracy z różnymi rodzajami źródeł, określając ich wartość w rekonstrukcji dziejów oświaty i pedagogiki historycznej. Warunkiem zaliczenia przedmiotu jest przygotowanie i prezentacja koncepcji badań z wykorzystaniem określonych źródeł historycznych. Literatura podstawowa przedmiotu obejmowała następujące pozycje: *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. T. Jałmużna, I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2004; *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, red. T. Jałmużna, I. i G. Michalscy, Łódź 1993; B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1985; M. Pawlak, J. Serczyk, *Podstawy badań historycznych*, Bydgoszcz 2008; J. Topolski, *Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej*, Warszawa 1996; J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1984; *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2003; W. Szulakiewicz, *Rola literatury pamiętnikarskiej w rekonstrukcji obrazu galicyjskiego. Z pamiętnika Rafała Taubenschlaga*, w: *Historia wychowania. Misja i edukacja, t. 20, Galicja i jej dziedzictwo*, red. K. Szmyd, J. Dybiec, Rzeszów 2008; W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, nr 16; W. Szulakiewicz, *Świadectwa pamięci pedagogicznej. Uwagi na marginesie książki Pożegnanie ze szkołą. Spojrzenie wstecz nauczyciela emeryta*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2013, nr 1-2¹⁶⁰.

Z kolei „Badania biograficzne w pedagogice” to przedmiot fakultatywny dla studentów studiów doktoranckich (konwersatorium 30 godzin). Celem zajęć jest przede wszystkim przybliżenie specyfiki badań biograficznych prowadzonych w naukach pedagogicznych. Studenci studiów III stopnia są zapoznawani ze specyfiką badań biograficznych, pogłębiają wiedzę na

¹⁶⁰ Ponadto podczas zajęć proponowany jest wykaz literatury pamiętnikarskiej (traktowanej jako źródło do badań historycznych) do wyboru.

temat przedmiotu badań pedagogiki i subdyscyplin pedagogicznych oraz ich związków z innymi naukami. Podczas zajęć dużą uwagę zwraca się na to, by student poznał podstawy metodologii biografistyki pedagogicznej i potrafił dokonać krytycznej analizy stanu w tym zakresie.

Podczas zajęć podejmowane są następujące zagadnienia:

1. Biografia, biogram, biografistyka.
2. Rodzaje biografii.
3. Biografia pedagogiczna a edukacyjna.
4. Źródła do badań biograficznych i ich wartość.

Formą zaliczenia przedmiotu jest przygotowanie koncepcji badań wybranej biografii pedagogicznej oraz recenzji najnowszej publikacji dotyczącej biografii. Studentom zaproponowano również zapoznanie się m.in. z takimi pracami jak: *Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015; *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015; *Biografie naukowe. Perspektywa transdyscyplinarna*, red. M. Kafar, Łódź 2011; *Biografie nauczycieli i pedagogów. Idee i programy*, red. R. Skrzyniarz, G. Bujak, K. Kołtunowicz, Lublin 2013; *Biografie pedagogiczne, t. 9, Galicja i jej dziedzictwo*, red. C. Majorek, J. Potoczny, Rzeszów 1997; G. Michalski, *Źródła do badań biograficznych w historii wychowania*, w: *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. T. Jałmużna, I. Michalska, G. Michalski, Łódź 1993.

Ostatnim przedmiotem realizowanym dla studentów III stopnia w Katedrze Historii Myśli Pedagogicznej jest „Metodologia badań historyczno-pedagogicznych” (wykład 30 godzin). Studiowanie metodologii badań historyczno-pedagogicznych ma przede wszystkim na celu zapoznanie uczestników zajęć ze specyfiką warsztatu metodologicznego badacza przeszłości oświatowej i wychowawczej. Celem nauczania metodologii badań historyczno-pedagogicznych jest poznanie specyfiki badania przeszłości oświatowo-wychowawczej. W szczególności poszukiwanie, interpretacja i wartościowanie informacji zawartych w źródłach historycznych. Przedmiot kończył się zaliczeniem ustnym, które obejmowało problematykę zajęć i treść zalecanych lektur. W toku realizacji programu odbywały się również zajęcia w archiwach. Literaturę obowiązkową stanowiły następujące pozycje: *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. T. Jałmużna, I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2004;

Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania, red. T. Jałmużna, I. i G. Michalscy, Łódź 1993; H. Markiewicz, *O cytatach i przypisach*, Kraków 2004; B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1985; J. Pomorski, *Historyk i metodologia*, Lublin 1991; J. Topolski, *Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej*, Warszawa 1996; J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1984; *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2003.

Jak już wcześniej wspomniano w Katedrze prowadzone są seminaria dyplomowe: licencjackie i magisterskie (na kierunku Pedagogika oraz Pedagogika specjalna) oraz doktorskie. Jak powszechnie wiadomo ta forma zajęć służy przede wszystkim przygotowaniu prac dyplomowych. Polega na pracy studenta z opiekunem i odbywa się na zasadzie indywidualnych lub grupowych spotkań z dyplomantami. Prace powstałe pod opieką naukową toruńskich historyków wychowania to przede wszystkim opracowania monograficzne poświęcone dziejom instytucji oraz placówek oświatowych, wychowawczych i edukacyjnych, a także dotyczące polskiej i europejskiej myśli pedagogicznej, życiu i działalności osób zaangażowanych w rozwój teorii i praktyki oświatowo-wychowawczej. Wszystkie prace powstawały w oparciu o różnorodne rodzaje źródeł m.in. materiały archiwalne czy źródła drukowane (wydawnictwa urzędowe, statuty, prasa, pamiętniki i wspomnienia, literatura piękna)¹⁶¹.

Również podczas seminariów doktorskich studenci doskonalili swój warsztat naukowy i przygotowywali rozprawy doktorskie zgodnie z ustalonymi z promotorem zasadami i harmonogramem prac. W latach 2007-2015 odbyły się następujące obrony prac doktorskich z zakresu historii wychowania obronione: *Nauczyciel - wychowawca w szkolnictwie salezjańskim. Tradycja i współczesność* (ks. Mirosław Wierzbicki); *Wychowanie narodowe w Galicji w okresie autonomii (1860-1918)* (Joanna Falkowska); *Nauczyciele szkół galicyjskich w literaturze pamiętnikarskiej. Studium z pedeutologii historycznej* (Dorota Grabowska). Promotorem wszystkich dysertacji doktorskich powstałych w tym okresie była prof. dr hab. W. Szulakiewicz.

¹⁶¹ Proponowany wykaz literatury obowiązkowej z zakresu metodologii badań historycznych w pedagogice: *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, red. T. Jałmużna, I. i G. Michalscy, Łódź 1993; *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2003; *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. T. Jałmużna, I. i G. Michalscy, Kraków 2004; J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1968 (i inne wydania); *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 9: *Biografie pedagogiczne*, red. C. Majorek, J. Potoczny, Rzeszów 1997; J. Grzywna, Z. Guldón, S. I. Możdżeń, *Podstawy warsztatu historyka oświaty (przewodnik metodyczny do prac magisterskich)*, Kielce 1992.

Część trzecia

Historia wychowania i historycy wychowania we wspomnieniach

Aleksander Nalaskowski

Pedagogika toruńska z historią wychowania w tle- o mojej pracy magisterskiej i kontaktach z historią

Pisać dzieje toruńskiej akademickiej historii wychowania bez odniesienia się do wspomnień Pana Profesora byłoby dla historyka sprawą niewybaczalną. Pan Profesor należy do wychowanków UMK. W pewien sposób wpisuje się Pan Profesor jako student w okres w rozwoju toruńskiej akademickiej historii wychowania, który można nazwać początkami instytucjonalizacji historii wychowania na UMK. Przypomnijmy, że dopiero w roku 1976 powstaje jednostka dydaktyczno-naukowa pod nazwą Zakład Historii i Teorii Wychowania, której kierownikiem był profesor Pleśniarski. Pan Profesor przygotował też pracę magisterską z historii wychowania pod kierunkiem prof. Pleśniarskiego. Tym samym jest Pan Profesor związany z dziejami toruńskiej pedagogiki, a w tym historii wychowania jako student, dyrektor Instytutu Pedagogiki wreszcie pierwszy Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK.

Lubi Pan historię?

Oj tak! Moje zainteresowanie historią wychowania ma dość głębokie korzenie. To zainteresowanie historią w ogóle. Uwielbiam historię. W szczenięcych latach oddawałem się lekturze książek Pawła Jasienicy, nieco później rozkochałem się w Melchiorze Wańkowiczu. Przecież „Na tropach Smętka”, „Monte Casino”, „Tworzywo”, „Ziele na kraterze” to czysta historia. Jakoś mniej mnie ciągnęło do książek przygodowych, a bardziej do historycznych i literatury faktu.

Czy mieli w tym udział rodzice?

Tak, ale na początku przede wszystkim mama. Ona była zapaloną turystką. Pojechała ze mną do Krakowa, aby mi pokazać te wszystkie cudenka. A miałem osiem lat! Chłonałem to jak gąbka. A mama potrafiła opowiadać.

To były lata sześćdziesiąte. Ołtarz Wita Stwosza był w remoncie i część jego figur stała na Wawelu. Jeszcze wtedy nikt nie myślał o szybach pancernych i barierkach. Zobaczyłem te rzeźby z bliska, może z 50 centymetrów. Niek którym mistrz Wit wyrzeźbił linie papilarne(!). Ojciec zaś z zapalem opowiadał mi historię filozofii. A potrafił o tym mówić jak nikt. Ale były też skutki uboczne – zacząłem się nudzić w szkole.

Potem przyszły konie. No i ta pasja trzymała się mnie prawie do sześćdziesiątki. Byłem czynnym jeźdźcem, a –oczywiście jak to pasjonat–przy okazji obcytywałem się w historii kawalerii, bitew ułańskich, szarż, rzędu, uzbrojenia. W domu mam „kawalerski ołtarzyk”. Portrety Hubala i Pileckiego, kilka szabel, lancę, proporcezki pułkowe, buńczuki polskiej jazdy lipkowskiej, strzemiona, kulbaki, ostrogi...

Ta moja historyczna historyczność ma swój klimat. Z tego wyrosła moja koncepcja pedagogii źródeł wprowadzana w Szkole Laboratorium. Czyli „być tam gdzie rzeczy się działy naprawdę”. Historię podboju Anglii zaczynałem od zwiedzenia Hastings, Beatlesów poznawałem na Abby Road w Londynie, historię Fridy Kahlo w Meksyku, losy Robin Hooda w Nottingham, morderstwo Dagny Przybyszewskiej w Tbilisi, w tymże domu, los Agamemnona w Mykenach. W 2012 roku zabrałem naszą młodzież ze szkoły na Kresy. Nad jeziorem Świteż inscenizowaliśmy przygotowaną wcześniej „Świteziankę”, w Bohatyrowiczach, nad Niemnem czytaliśmy fragmenty „Nocy i dni”, a w Nowogrodzku przed farą pół nocy czytaliśmy „Pana Tadeusza”, w domu Czesława Niemena w Wasiliszkach opowiadałem młodym o artyście, jak mówiłem o ułanach to pod Krojantami...

Pisał Pan pracę magisterską z historii wychowania...

Dojdziemyjeszczedotego.Gdzieśwpołowie liceumdojeździectwaipasji zwiedzania doszła absoluna fascynacja Młodą Polską. Wiedziałem o niej bodaj wszystko. I znów te źródła. Osobiście poznałem Jana Mikołajczyka, ostatniego z żyjących wtenczas bohaterów „Wesela” (Jasiek od złotego rogu i czapki z piór), korespondowałem z Zenonem Westrup-Przybyszewskim, synem Stanisława i Dagny. Mieszkał w Norwegii i pisał do mnie „Panie Dobrodzieju”. Od tamtego czasu będąc w Krakowie zawsze odwiedzam skałeczną kryptę i dumam przy sarkofagu Stasia Wyspiańskiego.

Z tym wszystkim przyszedłem na studia. To był rok 1976. Byłem os-

tatnim rocznikiem, który zdawał do Katedry Pedagogiki. Gdy rozpoczynaliśmy rok akademicki to był już Instytut Pedagogiki i Psychologii. Byliśmy też pierwszym rocznikiem wypełniającym cykl studiów (wtedy czteroletnich), dopiero z nami były pełen cykl, czyli cztery roczniki. Dyrektorem Instytutu był doc. dr. hab. Bolesław Pleśniarski. Zasłużony badacz i dobry organizator. W roku 1978 otrzymał tytuł profesora. Pedagogikę ogólną wykladała doc. dr hab. Maria Lipowska. Doktorantka Kazimierza Sośnickiego. Osoba niespotykanej mądrości i systematyczności. Niezwykle skromna i dobra. Ale wymagająca. Ustny egzamin trwał u niej ponad godzinę, dla jednej osoby! A była nas setka. Jeden semestr miałem andragogikę z prof. Elżbietą Zawacką. To jedyna w Polsce profesor-generał. Cichociemna, powstaniec warszawski, więzień UB, bohaterka. I na co dzień widać było, że to żołnierz. Po prostu. Potem zmuszono ją do odejścia, ale to wszak znana historia. Zastąpił ją jakiś doktor z Warszawy. Nie pamiętam nazwiska. Zjawiskiem był prof. Leon Gumański, logik, uczeń Tadeusza Czeżowskiego. Mężczyzna z eisnteinowską czupryną i twarzą pokerzysty, ówczesny dziekan Wydziału Humanistycznego. Chyba nie miał mięśni twarzy powodujących uśmiech. Wykladał logikę bez posługiwania się przykładami. A potem był egzamin. Ci z nas, którzy poszli na humanistykę, aby uciec od matematyki zobaczyli, że się pomylili. Całe szczęście nie miałem z tym trudności. Ufff! Psychologię miałem z prof. Janem Rostwoskim. Pięknie mówił. Był zawsze elegancki i uprzejmy. Ale egzamin to była przeprawa. Zdałem na czwórkę z plusem. Ale podstawy psychologii pamiętam do dzisiaj. Historię wychowania niezwykle interesująco wykladał nam doc. Bolesław Pleśniarski.

I dlatego pisał Pan u niego pracę magisterską?

Nie! Pisałem ją z...rozkazu. Na koniec roku był egzamin. Oj, trzeba było się nauczyć! Profesor był wymagający i okropnie szczegółowy. Data roczna wydarzenia nie wystarczała. Trzeba było znać datę dzienną. Zdałem na piątkę, ale chyba tylko dlatego, że egzaminator miał dobry dzień. Po egzaminie prof. Pleśniarski oddał mi indeks z wpisem i rozkazał, tak właśnie, rozkazał- „przyjdzie pan do mnie na seminarium”. Status nauczyciela na uczelni, a do tego profesora i dyrektora absolutnie nie pozwalał się sprzeciwiać. Gdy po dwóch latach poszedłem na pierwsze seminarium, to profesor kazał się wszystkim wpisać na listę. A moje nazwisko już tam było... Od razu

zapropoNOWałem, że chcę napisać pracę o Stanisławie Przybyszewskim, wszak byłem „młodopolszczykiem”, nie? „Przybysz” miał pod koniec życia taki epizod, że bardzo intensywnie włączył się w tworzenie Gimnazjum Macierzy Szkolnej w Gdańsku. A przecież to był birbant, jasełkowy satanista, „psuciciel” młodzieży, obsesyjny uwodziciel, alkoholik, a potem i morfinista. To zaproponowałem tytuł „Pedagogiczny kaprys Stanisława Przybyszewskiego”. Ale profesor się nie zgodził. Powiedział, że to tytuł „gazetowy”, a tu jest uniwersytet i ostatecznie praca miała tytuł „Udział Stanisława Przybyszewskiego w tworzeniu Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej w Wolnym Mieście Gdańsku w latach 1921-1922”. W archiwum gdańskim na ul. Wałowej udostępniono mi...oryginały listów Przybyszewskiego, notatki, dokumenty, listy do Przybyszewskiego (od Marii Dąbrowskiej, Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Kazimierza Przerwy-Tetmajera i in.). To były czasy. A jakie zaufanie do czytelników. Bronilem się w maju 1980 roku. Recenzentem była dr Teresa Narloh. Nie widziałem jej już nigdy potem. Przewodniczył prof. Stanisław Kawula. Po dwóch pytaniach z historii zostałem poproszony o krótki wykład na temat kobiet w życiu Przybyszewskiego. Rozgadałem się okropnie.

A kogo Pan jeszcze poznał na uczelni?

Miałem chyba osiem lat gdy na Starówce, w okolicach dzisiejszego KMPiK ojciec przywitał się i rozmawiał z jakimś drobnym mężczyzną, z zbyt dużą-tak mi się wydawało-głową. To była jesień. Obaj mieli kapelusze i na czas rozmowy trzymali je w rękach. Ja się nudziłem i gapiłem na parasol tego jegomościa, rączka była zwieńczona głową konia. Potem panowie się pożegnali i jegomość oddalił się takim trochę chaplinowskim krokiem. To był prof. Henryk Elzenberg. W 1973 roku prof. Kazimierz Sośnicki obchodził 90-te urodziny. Z tej okazji przyjechał z Gdańska do Torunia. Tato zabrał mnie na uroczystość z krótkim wystąpieniem profesora. To było w Collegium Maius, w ówczesnej Sali Senatu. Jeszcze wtedy dość obskurnej. Kilkakrotnie też na uczelni uściśnałem dłoń prof. Tadeusza Czeżowskiego. Raz go nawet odwoziłem do domu swoim maluchem. Pamiętam, że mieszkał przy ul. Warszawskiej. W 1971 roku mama zabrała mnie na spotkanie z Melchiorem Wańkowiczem. To było w takiej niedużej sali bankietowej barku w piwnicach Collegium Maius, który spełniał również takie kulturalne funkcje. Wielki Melchior

miał długie, siwe włosy, ciepłe zimowe buty i grube spodnie, spod których wystawały białe kalessony. Siedział we francuskim berecie ułożonym na bakier, w granatowej marynarce, pod którą miał flanelową koszulę. A to był czerwiec! Opowiadał o bitwie pod Monte Casino, o córkach, Słonimskim i gęstym sosie pomidorowym, który Amerykanie dodają do wszystkiego. Ten sos nazywał się „kjuczup”. Oczywiście chodziło o nieznany jeszcze wtedy w Polsce ketchup. Potem poznałem ucznia Wańkowicza, Krzysztofa Kąkolewskiego. Nawet się zaprzyjaźniliśmy. To już było w starej Od Nowie naprzeciwko ratusza. W 1978 roku na wydziale matematyki było spotkanie z Marianem Rejewskim, tym od Enigmy. To też była nasza edukacja. Uniwersytet to więcej niż wykłady, to enklawa młodej polskiej inteligencji. Można powiedzieć, że właśnie dzięki uniwersytetowi poznałem takich ludzi jak Edward Stachura, Jerzy Grotowski i jego Teatr Laboratorium, Stanisław Barańczak, Grzegorz Ciechowski i Włodzimierz Kowalewski koledzy z jednego rocznika, poloniści. Na UMK i dzięki niemu uczestniczyłem w wykładach prof. Stefana Nowaka, Józefa Kellera, Józefa Obuchowskiego, Tadeusza Wierzbickiego. Poznałem Ludwika Bandurę i Stefana Wołoszyna- byli recenzentami w przewodzie doktorskim mojego taty, w 1976 roku. Wielkie zasługi miał na tym polu śp. prof. Ryszard Borowicz. Kiedyś bowiem było tak, że każdy rozpoczynający pracę jako asystent, bez względu na ukończony kierunek studiów musiał odbyć tzw. szkolenie dydaktyczne. Jedną z takich edycji kierował na uczelni właśnie Ryszard. Zamiast nudnych zajęć organizował cotygodniowe spotkania z profesorami UMK. Hasłem było „Mój warsztat naukowy i dydaktyczny”. Dzięki temu wraz z rówieśnikami poznaliśmy prof. Kazimierza Antonowicza, Konrada i Karola Górskich, Wilhelminę Iwanowską, Leona Jeśmanowicza, Rajmunda Galona. Jeszcze wileńskich profesorów. To wszystko razem, wraz z innymi osobistościami i osobowościami, to był właśnie ten promieniujący uniwersytet. Alma Mater. A przecież dzisiaj to już czysta historia. Ale i moja historia. Zresztą przekazywana pokoleniowo. Tato opowiadał jak dojeżdżał z Łysomic na uczelnię, jakiś czas tam pomieszkiwał, to były jeszcze lata czterdzieste, w pociągu spotykał często prof. Władysława Dziewulskiego i prof. Wilhelminę Iwanowską, którzy jeździli do Piwnic organizować uniwersyteckie obserwatorium astronomiczne. Potem tato mieszkał na ul. Dziewulskiego... Głęboko się kłaniam tym historiom, tej historii.

Już jako nauczyciel akademicki, promotor i wykładowca nie stronił Pan Profesor od problematyki historii wychowania?

Absolutnie. Ta moja historyczność to część świadomościowego DNA. Z zapałem i oddaniem, od wielu lat, promuję prace stanowiące już dość pokaźny zbiór archipelagu oświatowego. To prace poświęcone historii jednej placówki, lokalnej szkoły, ośrodka kultury czy nawet drużyny strażackiej traktowanej jako kontynuacja tradycji rycerskich. Często są to historie arcyciekawe. Archiwa szkolne upchnięte gdzieś na strychach, pochowane w kartonach, potrafią zawierać dokumenty sprzed stu i więcej lat. Protokoły z posiedzeń rad pedagogicznych okresu stalinowskiego, walki z analfabetyzmem na wsi, ubeckie wytyczne dla dyrektorów konieczności obserwowania i donoszenia na podwładnych, a także na uczniów. Wiele z tych placówek już nie istnieje i dobrze, że zostały opisane. Powstała też praca magisterska o pierwszym powojennym elementarzu Mariana Falskiego. Powstała też magisterka o realiach szkoły opisanej we Wiktora Gomulickiego. Zdarzyły się i prace doktorskie. Pod moją opieką powstała dysertacja o sportowych inicjatywach Kościoła w Polsce od przedwojnia do teraz, rozprawa o dziejach polskiej szkoły w Chicago, o niedzielnych szkołkach Misji Katolickiej w Niemczech.

No i jeszcze jest Pan kolekcjonerem...

Byłem. Kolekcjonowałem pamiątki szkolne. Założyłem nawet w swoim liceum Muzeum Przedmiotów Szkolnych. Były tam przedwojenne i powojenne ławki, najprawdziwsza katedra uniwersytecka z lat czterdziestych, stalówki, obsadki, kałamarze, przybory piśmienne, tarcze szkolne, świadectwa (także z okresu zaborów), suwaki logarytmiczne, przedwojenne mapy, globusy, szyldy szkół (nawet takie z błędami ortograficznymi), godło z nieudolnie zamalowaną na głowie orła koroną, historia polskiego elementarza od 1918 roku... Mnóstwo tego było. Ale szkoła zniknęła i muzeum też.

Sam się Pan również wpisał w historię naszego Wydziału

Jak każdy. Jak każdy z nas układałem tu takie cegiełki, na które było mnie stać. Rzeczywiście w 1996 roku zostałem dyrektorem Instytutu Pedagogiki. Ale to już była doskonale uporządkowana jednostka. A to zasługa mojego poprzednika prof. Romana Schulza, który ma ogromne zasługi w wydobywaniu naszej pedagogiki z zapaści naukowej, kadrowej. Byłem

wtedy młody, miałem znakomitych zastępców i bardzo ambitny zespół nauczycielski. Także historia wychowania oczekiwała na znaczące wzmocnienie i reorganizację. Wtenczas pojawiła się piękna, młoda doktorka-historyk wychowania, która krótko potem zrobiła habilitację, a dzisiaj jest czołowym polskim specjalistą w tej dziedzinie, członkiem Centralnej Komisji, autorem znakomitych opracowań, to prof. Władysława Szulakiewicz, proszę panią. A gdy Instytut nabrał marki, bardzo powiększył liczbę pracowników samodzielnych i rozrósł się znacząco przekształciliśmy go w Wydział Nauk Pedagogicznych. Skoro się powiedziało „a” nie da się uniknąć „b”. Zostałem dziekanem na dwie kadencje. I ani się obejrzałem, a zostały mi cztery lata do emerytury. Niechaj historię już piszą inni. I niech potem też się mają czemu kłaniać.

Urszula Ostrowska

Profesor Urszuli Ostrowskiej wspomnienia o związkach z historią wychowania na UMK

Pani Profesor należy do wychowanków UMK, gdyż jest Pani wśród osób wypromowanych przez prof. Bolesława Pleśniarskiego? W pewien sposób zatem wpisuje się Pani Profesor w okres w rozwoju toruńskiej akademickiej historii wychowania, który można nazwać początkami instytucjonalizacji historii wychowania na UMK. Przypomnijmy, że dopiero w roku 1976 pojawia się w strukturze Zakład Historii i Teorii Wychowania, którego kierownikiem był prof. B. Pleśniarski. Jaka była Pani droga edukacyjna przed podjęciem przygotowania pracy doktorskiej z zakresu historii wychowania?

W okresie edukacji akademickiej, otwierającej nowe jeszcze bardziej rozległe perspektywy miałam ogromne szczęście i zaszczyt spotkania na swej drodze wybitnych osobistości, wielkich humanistów zniewalających ogromem swej wiedzy oraz umiejętnością jej przekazywania, a także inspirowania swoich uczniów studentów do zanurzania się w jej bezkresną otchłań. Spośród liczego grona owych wybitnych profesorów podziwianych za wiedzę oraz z racji ich urzekającego uroku osobistego ze szczególną estymą wspominam dwóch wybitnych uczonych, których miałam szczęście na swej akademickiej drodze edukacyjnej spotkać, są to mianowicie: profesor Artur Maria Hutnikiewicz i profesor Bronisław Emilian Waclaw Nadolski. Należeli oni do intelektualnej elity. Obaj Panowie Profesorowie - których często do dziś wspominam z niesłabnącym podziwem oraz z ogromną wdzięcznością i z wielkim szacunkiem - wprowadzali swoich studentów w świat nauki, uczyli swoistej sztuki życia opartej na takich konstytutywnych zasadach, jak szacunek dla godności ludzkiej, zamiłowanie do twórczej pracy, pielęgnowanie szczerej przyjaźni, a przy tym uwrażliwiali na nieodzowność poczucia odpowiedzialności. Możliwość przebywania w otoczeniu profesorów była dla mnie szczególnie nobilitująca z wielu względów, w tym także z tej racji, że wzbudzali oni swym postępowaniem szacunek i uznanie, kreowali wzory osobowe godne do mądrego naśladowania,

Po ukończeniu studiów polonistycznych pracowałam w szkolnictwie zawodowym na terenie miasta Bydgoszczy i to wówczas stanowiło dla mnie inspirację do zainteresowania się dziejami tego typu szkolnictwa. W tym

czasie bardzo prężnie funkcjonowało środowisko historyków wychowania na UMK w Toruniu. Prowadzone wówczas w nim badania znacznie przyczyniły się do rozwoju oraz systematyzacji wiedzy nad polską myślą pedagogiczną. W Instytucie Pedagogiki i Psychologii na Wydziale Humanistycznym UMK funkcjonowało wówczas Seminarium Doktorskie, którego kierownikiem był prof. Bolesław Pleśniarski (1908-1987), ówczesny dyrektor tego Instytutu oraz kierownik Zakładu Historii i Teorii Wychowania w tym Instytucie. W latach 1974-1978 byłam uczestnikiem tego seminarium. Pod kierunkiem prof. Bolesława Pleśniarskiego napisałam pracę doktorską pt. *Szkolnictwo zawodowe dla pracujących w latach 1945-1974*. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii oświaty i pedagogiki pracy uzyskałam w 1978 roku.

Jakie zasady współpracy z promotorem dysertacji doktorskiej, czyli prof. B. Pleśniarskim, obowiązywały w tamtych czasach?

Seminaria doktorskie odbywały się regularnie raz w miesiącu, trwały kilka godzin (do późnych godzin wieczornych) były prawdziwą szkołą historycznego myślenia. Według opracowanego harmonogramu uczestnicy seminarium zobowiązani byli do referowania koncepcji swojej pracy doktorskiej oraz sukcesywnie czynionych postępów w pisaniu dysertacji, w tym takich jak, podstawy teoretyczne, założenia metodologiczne, uzyskane wyniki badań. Wystąpienia poddawano niezwykle krytycznej, wnikliwej dyskusji, niekiedy była ona wręcz druzgocąca. Dość liczne grono doktorantów z czasem zmniejszało się, niestety nie wszyscy zdołali sprostać stawianym im wymaganiom. Doktorantów obowiązywały takie podstawowe zasady współpracy z Promotorem, jak: systematyczność, rzetelność, odpowiedzialność, wytrwałość, pracowitość, wysoki stopień kultury osobistej.

Co było najtrudniejsze w trakcie przygotowań do obrony pracy z historii wychowania? Wiązało się to z pracą w archiwum?

Moja dysertacja dotyczyła szkolnictwa zawodowego dla młodzieży pracującej w województwie bydgoskim w latach 1945-1974. Jest swoistego rodzaju monografią tego kształcenia w okresie 30-letnim. Celem pracy było z jednej strony sporządzenie dokładnego materiału rzeczowego bydgoskiego szkolnictwa zawodowego, z drugiej zaś ocena i opracowanie uogólnień

w zakresie najbardziej charakterystycznych tendencji rozwojowych w kompleksie wpływów wywieranych na to szkolnictwo zarówno o charakterze oświatowym, jak i spoza tej sfery. Badaniami objęto wszystkie szkoły zawodowe dla młodzieży pracującej na terenie województwa bydgoskiego w okresie 30 lat. Badania oparto na obszernym materiale źródłowym oraz na literaturze dotyczącej zarówno szkolnictwa zawodowego, jak i całego ówczesnego polskiego systemu oświatowego. Z założenia stanowiło to warunek możliwy do gruntownego i wielostronnego przedstawienia całokształtu podjętej problematyki badawczej. Podstawę źródłową stanowiły materiały archiwalne, w szczególności zespoły akt ówczesnych władz oświatowych (kuratoria okręgu szkolnego, inspektoraty oświat). Wymagało to częstego i długotrwałego przebywania w archiwach. W odtwarzaniu dziejów tych szkół posłużono się stosowanymi w historiografii edukacyjnej metodami, technikami badawczymi, zwłaszcza metodą historyczno-porównawczą oraz analizą źródeł. Ponadto zastosowano analizę wartości ilościowych, korzystano z relacji działaczy oświatowych, z autopsji i obserwacji uczestniczącej. Kierowano się przy tym wypracowanymi przez metodologów historii ogólnej i historii oświaty dyrektywami, a zwłaszcza tymi, które dotyczą prac monograficznych. W całokształcie przedsięwzięć badawczych chodziło o gruntowniejsze przedstawienie zjawisk oświatowo-wychowawczych z perspektywy ich przyczyn, przebiegu i skutków. Badane fakty oświatowo-wychowawcze starano się analizować kompleksowo, bowiem tę rzeczywistość pedagogiczną kształtowały różnorodne czynniki, także pozaoświatowe. Posłużono się również wynikami nauk towarzyszących, współdziałających z pedagogiką. Na kilkuset stronach dysertacji, na przykładzie regionu bydgoskiego, prześledzono proces powstawania i rozwoju szkolnictwa zawodowego dla młodzieży pracującej w okresie objętym badaniami. Recenzentami dysertacji byli: prof. dr hab. Klemens Trzebiatowski z Uniwersytetu Gdańskiego i doc. dr Henryk Gąsior z Uniwersytetu Śląskiego. Obie recenzje mojej pracy doktorskiej były bardzo pozytywne, doceniające moje przedsięwzięcia oraz waloryzujące zaprezentowane rezultaty.

Wracając wspomnieniami do tamtych czasów, jak Pani zapamiętała swoją obronę pracy doktorskiej?

Obronę mojej pracy doktorskiej wspominam niejednokrotnie i z dużym

sentymentem - zapamiętałam ją niezwykle sympatycznie. Jej przebieg w zasadzie nie różnił się od przyjętego współcześnie rytuału. Z racji pełnionych funkcji akademickich przewodniczyłam wielokrotnie obronom dysertacji doktorskich zarówno w UWM w Olsztynie (jako prodziekan ds. nauki), jak i w UKW w Bydgoszczy (jako dyrektor Instytutu Pedagogiki), a ponadto wiele razy miałam możliwość pełnić rolę recenzenta prac doktorskich na zaproszenie różnych ośrodków akademickich w kraju. Największym przeżyciem są obrony moich doktorantów, w tym zwłaszcza tych osób, które uzyskały dyplom z wyróżnieniem. Uroczysta promocja jednej z nich odbędzie się w kwietniu 2018. Aktualnie do obrony pod moim kierunkiem przygotowują się trzy osoby.

W jakim zakresie późniejsze kierunki Pani badań naukowych dotyczyły poszukiwań historyczno-oświatowych?

Po uzyskaniu doktoratu podjęłam pracę na stanowisku adiunkta w Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy – obecnie Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Powierzono mi tam funkcję kierownika Międzywydziałowego Studium Pedagogicznego, które najpierw organizowałam, a następnie kierowałam jednostką podległą bezpośrednio jednemu z prorektorów. Studenci zainteresowani zdobywaniem kwalifikacji pedagogicznych mieli możliwość na ostatnich dwóch latach jednolitych studiów magisterskich podejmować studia pedagogiczne w ramach tego studium. Jednym z realizowanych przedmiotów tam była historia wychowania. To właśnie na użytek tychże zajęć programowych przygotowałam *Historię wychowania w zarysie* (1986) oraz towarzyszącą jej część drugą pt. *Historia wychowania. Wybór tekstów źródłowych* (1986). Muszę przyznać, że studenci różnych kierunków uczelni techniczno-rolniczej wykazywali dość duże zainteresowanie dyscyplinami humanistycznymi, odczuwając duży niedosyt wiedzy w tym zakresie, w tym także w odniesieniu do historii wychowania. Staralam się poszukiwać wsparcia dla historii wychowania wszędzie, gdzie tylko to było możliwe, między innymi odwoływałam się do zamieszczonego nad wejściem do biblioteki hasła patronów tejże uczelni: „*Nauki są to słodkie owoce, zbierać się nie dające bez pracy i znoju, osadzone na drzewie, tysiącem przeszkód opasanym, do którego przedzierać się trzeba ciągłym pokonywaniem trudności*”. W istocie swej to studium nie tylko dawało szansę zdobycia kwalifikacji pedagogicznych,

ale przede wszystkim pełniło istotną rolę swoistego „dohumanizowania” studentów uczelni techniczno-rolniczej. Absolwenci studium podejmowali pracę w szkołach zawodowych jako nauczyciele przedmiotów zawodowych, albo w różnych ośrodkach pozaszkolnych, np. z zakresu pozaszkolnej oświaty rolniczej.

Istotnie, historyczne wątki w mojej pracy naukowej nie zostały zaniedbane do dziś. Ich wielką wagę, a także ich przydatność doświadczam wręcz nieustannie, wykorzystując zdobyte na początku swej naukowej drogi umiejętności oraz doświadczenia. Nieodzowność dociekania genezy podejmowanych w rozważaniach kategorii, faktów, procesów i zjawisk towarzyszą mi nieustannie (swoiste patrzenie przez pryzmat- jaką mają historię?). Inaczej rzecz ujmując, zdobyte na początku edukacyjnej drogi akademickiej fundamenty - z jednej strony historyczno-literackie, z drugiej z zakresu dziejów historii wychowania i myśli pedagogicznej- do dziś znacząco wytyczają drogę moich przedsięwzięć, w tym aksjologicznych.

Podsumowując naszą rozmowę chcę zapytać, czy z perspektywy Pani Profesor badania historyczne w zakresie nauk powinny być docenianie?

Niezależnie od uprawianej dyscypliny naukowej - badania historyczne stanowiące *conditio sine qua non* fundament dla świata, a w nim samego siebie oraz swojej przeszłości, są nieodzowne do jej poznawania, zgłębiania i rozwoju. Bez gruntownego poznania i zrozumienia przeszłości bowiem, nie sposób budować mądrze teraźniejszości oraz odpowiedzialnie kreować projekcję przyszłości. Doskonale zdawali sobie z tego sprawę antyczni myśliciele, wartościując historię wysoko, uważając ją za jedną z muz zajmujących się sztuką. Rola historyka jest bowiem przeogromna z tej racji, że nie tylko poznaje on przeszłość, ale także zobowiązany jest do jej oceny. Zatem historycy w znacznej mierze decydują o tym, kto i co, a także w jakiej pozostanie pamięci odbiorców, niekiedy całych pokoleń. Na historykach ciąży ogromna odpowiedzialność za sposób przekazu pozyskanej wiedzy o przeszłości. Wiedza historyczna jest w swym nieskończonym bogactwie nie do wyczerpania, także i z tej racji, że każde pokolenie- bogatsze w wiedzę i doświadczenie własne oraz poprzednich pokoleń - ma prawo do własnego spojrzenia na historię.

Dziękuję pięknie za udział w gromadzeniu dokumentów do pamięci pedagogicznej.

Witold Wojdyło

*Wspomnienie z czasów kierowania Zakładem Historii Wychowania i Myśli Społecznej*¹⁶²

Jakie były Pana Profesora początki pracy naukowo-badawczej w zakresie historii wychowania na UMK?

Na początku warto przypomnieć, że badania naukowe w obrębie historii wychowania, w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, mają wieloletnią tradycję. Związane są one między innymi z utworzoną w 1945 roku przez prof. dr hab. Kazimierza Sośnickiego Katedrą Pedagogiki, a przemianowaną w 1952 roku na Katedrę Pedagogiki i Psychologii. Należy też zwrócić uwagę na fakt, że już w latach czterdziestych ubiegłego wieku, z toruńskim środowiskiem historyków wychowania związani byli tacy badacze jak prof. dr hab. Stefan Wołoszyn oraz prof. dr hab. Bolesław Pleśniarski, późniejszy, wieloletni kierownik wspomnianej Katedry, dyrektor Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMK w latach 1976-1978 i jednocześnie kierownik Zakładu Historii i Teorii Wychowania. W okresie nieco późniejszym do tego grona dołączył prof. dr hab. Jerzy Danielewicz i dr Teresa Wróblewska. Z kolei pracę w Instytucie Pedagogiki rozpocząłem, kiedy został utworzony Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej, a jego pracami w latach 1991-1996 kierował prof. dr hab. Andrzej Wojtas. Do niewielkiego zespołu badawczego należeli również: mgr Lucjan Broniewicz, dr Adam Marszałek i dr Michał Strzelecki.

Jaki był profil zainteresowań naukowych pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej?

Biorąc pod uwagę uwarunkowania determinowane także kwalifikacjami merytorycznymi pracowników Zakładu (politologów - Andrzej Wojtas, Adam Marszałek oraz historykami dziejów najnowszych - Lucjan Broniewicz, Michał Strzelecki, Witold Wojdyło), najskuteczniejszym sposobem realizacji zadań badawczych całego zespołu, było zajęcie się ideą wychowania społecznego w formacjach ideowo-politycznych Drugiej Rzeczypospolitej, okresu okupacji hitlerowskiej i sowieckiej, po zakończeniu drugiej wojny światowej. Jednym z głównych postulatów badawczych wszystkich pracowników Zakła-

---

¹⁶² Pełna wersja wspomnień prof. dr hab. Witolda Wojdyły ukazała się w 2015 roku.

W. Wojdyło, *Toruński ośrodek badań naukowych w dziedzinie historii wychowania w latach 1991-2000. Reminiscencje osobiste*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31.

du Historii Wychowania i Myśli Społecznej stało się odtwarzanie wychowania społecznego formułowanego i upowszechnianego w przestrzeni polskiej myśli politycznej Drugiej Rzeczypospolitej, okresu okupacji niemieckiej i sowieckiej, reżimu totalitarnego po zakończeniu drugiej wojny światowej, w trakcie transformacji ustrojowej po 1989 roku.

Profil zainteresowań badawczych pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej określony został w latach 1992-1994, w trakcie realizacji projektu badawczego w ramach grantu Komitetu Badań Naukowych *Wychowanie społeczne w koncepcjach politycznych i społecznych w Drugiej Rzeczypospolitej*, którego kierownikiem i głównym koordynatorem był prof. dr hab. Andrzej Wojtas. Efektem finalnym prowadzonych wówczas badań, była praca zbiorowa pt. *Polityka a wychowanie. Szkice z historii wychowania społecznego II Rzeczypospolitej* pod redakcją A. Wojtasa, wydana w Toruniu w 2004 roku. W publikacji tej znalazły się między innymi artykuły autorów: A. Wojtas, *Polityka a wychowanie*; tenże, *Nurt etyczny wychowania społecznego w Polsce*; M. Strzelecki, *Wychowanie w myśli społeczno-politycznej ruchu ludowego w Drugiej Rzeczypospolitej*; W. Wojdyło, *Wychowawcze aspekty myśli politycznej obozu demokratyczno-narodowego 1918-1928*. Natomiast w badaniach dalszych, skoncentrowano się przede wszystkim na relacjach między założeniami ideowymi i działalnością polskich ugrupowań i stronnictw politycznych XX wieku, a formułowanymi przezeń koncepcjami oświatowymi i wychowawczymi, traktując tym samym wychowanie jako istotny element polityki oraz składnik transformacji społecznych. Ranga wspomnianej problematyki wynikała z faktu, iż wszystkie polskie ugrupowania polityczne dążyły do uzyskania wpływu na postępowanie i zachowanie jednostek, a w konsekwencji do aktywizacji społeczeństwa.

Jaka tematyka badawcza dominowała w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej po 1996 roku?

Począwszy od 1996 roku, po odejściu prof. dr hab. Andrzeja Wojtasa do innego ośrodka naukowego skład personalny Zakładu ustalił się następująco: dr Michał Strzelecki, mgr Jarosław Góralski, mgr Katarzyna Kalinowska. Funkcja kierownika przypadła mnie i sprawowałem ją do 2000 roku. Prace badawcze Zakładu koncentrowały się wówczas w obrębie kilku zagadnień. Ja zajmowałem się analizą dziejów idei społeczno-wychowawczych w Drugiej

Rzeczypospolitej, procesami kształtowania świadomości narodowej i politycznej społeczeństwa polskiego XIX i pierwszej połowy XX wieku. Badałem również wzajemne relacje pomiędzy wychowaniem a polityką, ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji wychowania narodowego. Michał Strzelecki podjął się zagadnieniem roli wychowania społecznego, a przede wszystkim wychowania społecznego w polskiej myśli politycznej lat 1918-1939. Przeanalizował koncepcje kształtowania społeczeństwa obywatelskiego w myśli politycznej ruchu ludowego, a także działalność legalnych środowisk opozycyjnych po II wojnie światowej. Z kolei Jarosław Góralski przedmiotem zainteresowania uczynił działalność oświatowo-wychowawczą Polskiej Macierzy Szkolnej. Natomiast Katarzyna Kalinowska analizowała projekt społeczno-polityczny i oświatowo-wychowawczy ojca Jacka Woronieckiego.

W jaki sposób Pan Profesor popularyzował wiedzę z zakresu wychowania społecznego?

Badanie wzajemnych relacji pomiędzy polityką a wychowaniem, poza publikowaniem artykułów przez pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej Instytutu Pedagogiki UMK, stanowiło również przedmiot rozważań interdyscyplinarnych konferencji naukowych, które cyklicznie organizowaliśmy w Toruniu. Pierwszą z nich pt. *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność* odbyła się w dniach 7-8 listopada 1996 roku, w której obok historyków wychowania udział wzięli również historycy myśli politycznej, filozofowie, pedagogodzy, socjologodzy oraz historycy literatury, reprezentujący różne środowiska akademickie, a także historycy wychowania z Uniwersytetu w Oldenburgu. Zamierzeniem organizatorów konferencji było nadanie jej charakteru cyklicznego i tym samym wpisanie na stałe do kalendarza spotkań przedstawicieli dyscyplin naukowych, podejmujących wspomnianą problematykę. Planowane przedsięwzięcie zostało zrealizowane i w kolejnych latach pracownicy Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej zdołali zorganizować jeszcze dwie konferencje tego typu. Zmaterializowanym wytworem tych naukowych spotkań były zbiorowe publikacje naukowe, zawierające poruszaną problematykę¹⁶³.

¹⁶³ *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność*, red. W. Wojdyło, M. Strzelecki, Toruń 1997; *Wychowanie a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym*, red. W. Wojdyło, Toruń 1999; *Wychowanie a polityka. Mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX wieku*, red. W. Wojdyło, Toruń 2000.

W trakcie wspomnianych konferencji nawiązaliśmy bezpośrednie kontakty naukowe z profesorami: Dorotą Żołądz-Strzelczyk (UAM Poznań), Danutą Koźmian (Uniwersytet Szczeciński), Michałem Śliwą (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), Wiesławem Jamrożkiem (UAM Poznań), Krzysztofem Jakubiakiem (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), Romanem Tomaszewskim (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku), Stefanią Walasek (Uniwersytet Wrocławski), Władysławą Szulakiewicz (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie), Wiesławem Theissem (Uniwersytet Warszawski), Zbigniewem Kwiecińskim (UAM Poznań, UMK Toruń), Lechem Mokrzeckim (Uniwersytet Gdański), Juliuszem Judziłłem (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy), Janem Waskanem (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). W organizowanych przez Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej konferencjach, uczestniczyli także pracownicy naukowci UMK, w pierwszej kolejności z Instytutu Pedagogiki m.in. profesorowie: Aleksander Nalaskowski, Ryszard Borowicz, Eugenia Anna Wesołowska, Marian Bybłuk, Jerzy Bagrowicz, Józef Półturzycki, Bronisław Siemieniecki; z Instytutu Historii i Archiwistyki: Waldemar Rezmer, Małgorzata Strzelecka; z Instytutu Filozofii profesorowie: Ryszard Jadcak i Włodzimierz Tyburski; z Instytutu Socjologii profesorowie: Roman Bäcker i Marek Jeziński.

Charakteryzując działalność naukową Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej należy również wspomnieć o kontaktach naukowych nawiązanych z Instytutem Historii i Archiwistyki, Instytutem Socjologii, Instytutem Filozofii oraz Pomorskim Archiwum Armii Krajowej, którego animatorem i współzałożycielką była legendarna „cichociemna”, generał brygady WP prof. dr hab. Elżbieta Zawacka¹⁶⁴. Na uwagę zasługuje też niewątpliwie fakt podjęcia bezpośredniej współpracy z Wydawnictwem Adam Marszałek, wydawcą ogólnopolskiego interdyscyplinarnego kwartalnika „Kultura i Edukacja”, na łamach którego publikowali artykuły z zakresu historii wychowania i myśli społecznej przedstawiciele różnych, krajowych ośrodków naukowych.

Tematyka konferencji była kontynuowana w Instytucie Politologii UMK, czego efektem były następujące publikacje: *Wychowanie a polityka. Cele polityczne jako czynnik determinujący oddziaływanie wychowawcze*, red. G. Radomski, K. Kalinowska, Toruń 2004; *Wychowanie a polityka. Kultura polityczna a kształtowanie tożsamości społeczeństwa polskiego*, red. K. Kalinowska, Toruń 2008.

¹⁶⁴ Szerzej patrz m.in. *Elżbieta Zawacka 1909-2009: praca zbiorowa*, red. A. Frąckowiak, R. Góralska J. Półturzycki, H. Solarczyk-Szwec, W. Wojdyło, Radom 2009.

Jakie zajęcia dydaktyczne pracownicy Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej prowadzili w Instytucie Pedagogiki?

Działalność dydaktyczna Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej związana była integralnie z funkcjonowaniem Instytutu Pedagogiki UMK i istniejącymi w nim kierunkami studiów. W konsekwencji pracownicy Zakładu prowadzili zajęcia z przedmiotu „Historia wychowania” na 5-letnich, stacjonarnych studiach magisterskich (II rok- 30 godzin wykładu, 60 godzin ćwiczeń), 3-letnich, stacjonarnych studiach zawodowych (I rok- 15 godzin wykładów), a także 5-letnich i 3-letnich (dla absolwentów Studiów Nauczycielskich), niestacjonarnych studiach magisterskich (I rok- 20 godzin wykładów, 20 godzin ćwiczeń). W Zakładzie prowadzono także seminaria magisterskie, których uczestnicy przygotowywali pod naszym kierunkiem naukowym prace poświęcone różnorodnym aspektom polskiej myśli społecznej i edukacyjnej oraz funkcjonowaniu regionalnych placówek edukacyjno-wychowawczych w XX wieku. W okresie prawie dziesięcioletniej działalności Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej przygotowano ponad 300 prac magisterskich.

Warto też odnotować fakt, iż na przełomie lat 1995-2000 prowadziłem w Zakładzie w trybie niestacjonarnym seminarium doktoranckie, w którym uczestniczyły osoby mające ambicję napisać doktorat. Zmaterializowanym efektem tych starań była publiczna obrona prac doktorskich, sfinalizowanych nieco później, bo na przełomie lat 1999-2007, a w efekcie finalnym publikacja trzech samodzielnych monografi¹⁶⁵.

W jakich wówczas warunkach lokalowych obowiązki zawodowe wypełniali pracownicy Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej?

Na zakończenie, w formie ciekawostki, chciałbym wspomnieć o infrastrukturze materialnej Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej. Baza lokalowa Zakładu była zawsze niezwykle skromna, początkowo w jednym pomieszczeniu (pokój 111) w Instytucie Pedagogiki UMK przy ulicy Gagarina 5, a począwszy od 2005 roku w pokoju 139 przy ulicy Asnyka 2a, na I piętrze Instytutu Pedagogiki. Jednak muszę podkreślić, że to był typ-

¹⁶⁵ G. Radomski, *Narodowa Demokracja wobec problematyki mniejszości narodowych w Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1918-1926*, Toruń 2006; K. Kalinowska, *Jacek Woroniecki o społeczeństwie i państwie*, Lublin 2005; M. Strzelecka, *Trudne kompromisy: środowisko „Tygodnika Powszechnego” wobec reform systemu oświaty i wychowania w latach 1945-1989*, Toruń 2009. Pod kierunkiem prof. dr hab. W. Wojdyło pracę doktorską pt. *Działalność edukacyjna Polskiej Macierzy Szkolnej 1918-1939* przygotowała i obroniła w 2007 roku Karina Rusinek-Kotulska.

wo męski Zakład, w którym panowała przyjacielska atmosfera, sprzyjająca rozwojowi naukowemu. Należy też zaznaczyć, iż głównym celem działalności naukowej niewielkiego grona pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej Instytutu Pedagogiki UMK w latach 1991-2001 było uczynienie z Torunia, na miarę ówczesnych możliwości, istotnego ośrodka w zakresie badań nad historią wychowania XX stulecia, a zwłaszcza w kontekście relacji między polityką a szeroko rozumianą problematyką oświatowo-wychowawczą.

Michał Strzelecki

W Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej- wspomnienie

Jakie była Pana Profesora początki z historią wychowania?

Ukończyłem historię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Moje prace- magisterska i doktorska nie były związane z historią wychowania, lecz z historią historiografii, na pograniczu historii i politologii. Po uzyskaniu doktoratu od razu nie zostałem zatrudniony w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej w Instytucie Pedagogiki UMK w Toruniu, ponieważ nie było wtedy etatów. Wówczas kierownikiem Zakładu był prof. Andrzej Wojtas, a w skład zespołu wchodził: dr Witold Wojdyło, dr Adam Marszałek i mgr Lucjan Broniewicz. Do tego grona dołączyłem dopiero w 1993 roku, kiedy dziekan Wydziału Humanistycznego prof. Włodzimierz Winclawski ogłosił konkurs, który wygrałem. Jednak początkowo, ze względu na brak odpowiedniej liczby godzin, prowadziłem zajęcia na socjologii. W kolejnym roku pojawiło się tak dużo godzin na pedagogice, że nie mogłem kontynuować tych zajęć. To był rok mojego przejścia 1993, natomiast gdy już zacząłem prowadzić zajęcia na pedagogice to był rok 1994.

Co zadecydowało, że podjął Pan Profesor badania w zakresie historii wychowania?

Zastanawiając się nad kwestią dlaczego zająłem się prowadzeniem badań w zakresie historii wychowania muszę stwierdzić, że pomysł narodził się po rozmowie z prof. Andrzejem Wojtasem, to była jego inspiracja. Na początku szukałem takiego pola badawczego, dzięki któremu mógłbym zaistnieć. Na podstawie materiałów, które miałem, a których nie wykorzystałem w pracy doktorskiej napisałem dwa albo trzy artykuły o koncepcjach wychowawczych opozycji politycznej w Polsce¹⁶⁶. I wtedy z prof. A. Wojtasem zaczęliśmy szukać obszaru, którym mógłbym się zająć przy habilitacji. W jednej z rozmów Profesor odwołał się do koncepcji socjologa Floriana Znanieckiego, która zawarta została w jego książce *Socjologia wychowania*. Używa w niej takiego pojęcia jak wychowanie społeczne, którego później nie stosowano w nauce, ale pojawiało się w kilku książeczkach, broszurach z lat 30. XX

¹⁶⁶ *Wychowanie samorządowe w koncepcjach i działalności opozycji parlamentarnej w latach 1945-1947*, „Kultura i Edukacja” 1995, nr 2; *Koncepcje oświatowo-wychowawcze legalnej opozycji politycznej w latach 1945-1947*, „Kultura i Edukacja” 1993, nr 2.

wieku wśród ideologów edukacyjnych sanacji, nie tych głównych, a potem nie ma dalszego kontynuowania rozumienia wychowania w kontekście społecznym. Dlatego prof. A. Wojtas zaproponował, że może zająłbym się wychowaniem społecznym, ale rozumianym bardziej socjologicznie jako przygotowanie jednostki do funkcjonowania w dużych grupach społecznych, czyli narodzie, państwie. W tym kontekście pojawiła się koncepcja wychowania narodowego, państwowego. Przy czym ja to interpretowałem nie przez pryzmat publicystów, pedagogów, tylko analizowałem publicystkę zrębów, o ile jej twórcami byli przedstawiciele, twórcy myśli politycznej obozu piłsudczykowski. Wspólnie z prof. A. Wojtasem ustaliliśmy temat pracy habilitacyjnej- *Wychowanie społeczne w polskiej myśli politycznej w latach 1918-1939*. Nie analizowałem nurtów pedagogicznych, bo to mnie nie interesowało, natomiast analizowałem jak problemy wychowawcze wyrażały się w nurtach myśli politycznej. Ostatecznie habilitację przygotowałem na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Jakie zajęcia dydaktyczne Pan Profesor prowadził w Instytucie Pedagogiki?

Wracając pamięcią do realizowanych zajęć dydaktycznych z pedagogiki, to przypominam sobie, że prowadziłem zajęcia na studiach dziennych i zaocznych. Były to ćwiczenia z historii wychowania. Były to trzy lub cztery grupy po około 20 osób, a zajęcia z tego przedmiotu trwały cały rok akademicki. Kierunek pedagogiczny był zdominowany przez kobiety, ponieważ łącznie na roku było dwóch, czasami trzech mężczyzn, nie więcej. Trochę więcej panów zazwyczaj było na studiach zaocznych. Bardzo dobrym pomysłem były przepisy dotyczące uzupełniania wykształcenia przez nauczycieli do poziomu studiów wyższych. Sytuacja ta dotyczyła wielu nauczycieli, którzy wcześniej ukończyli Studium Nauczycielskie i uczyli w klasach 1-3, czyli nauczania początkowego. Wtedy mnóstwo kobiet rozpoczęło studia pedagogiczne. Często to były panie w średnim wieku, niekiedy nawet około 50 i 60 lat. My mieliśmy olbrzymią pracę związaną z seminariami. Sam prowadziłem semina, a także recenzowałem prace napisane pod kierunkiem prof. A. Wojtasa, ale przede wszystkim u dr hab. W. Wojdyło.

Wspominając swoją działalność dydaktyczną, to mogę powiedzieć, że świetnie mi się prowadziło zajęcia ze studentkami. Nie chodzi mi, że miały

rewelacyjną wiedzę, bo z tym było różnie, ale były niezwykle zaangażowane. Z reguły pisały dobrą pracę i kończyły studia. Poza tym przy realizacji zajęć dydaktycznych korzystałem z rad dr Władysławy Szulakiewicz, bo wówczas nie było różnych podręczników, dopiero pojawiły się później. Na przykład nie było jeszcze książki Ryszarda Terleckiego, Jana Drausa. Wtedy dr W. Szulakiewicz mi podpowiedziała, żeby korzystać z książki Stanisława Kota, dwutomowej, której Wydawnictwo Akademickie „Żak” wznowiło nakład. Ja z niej zacząłem korzystać, ale również zajęcia uzupełniałem o inne publikacje i zagadnienia.

Gdzie wówczas znajdował się Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej oraz jakie zasady współpracy obowiązywały?

Przez jeden rok mojej pracy, Instytut Pedagogiki znajdował się w barakach przy ul. Gagarina 5, a później dopiero przeniesiono nas na ul. Asnyka 2. Przy ul. Gagarina mieliśmy pokój na pierwszym piętrze wszyscy trzej i byliśmy takim jedynym, męskim Zakładem. I wszyscy do nas przychodzili porozmawiać. Potem przeniesiono nas na ul. Asnyka, gdzie również mieliśmy jeden pokój, bo prof. A. Wojtas chciał nas mieć przy sobie. Dużo rozmawialiśmy, byliśmy takim gronem osób zaprzyjaźnionych. Ja nigdy nie mówiłem do prof. A. Wojtasa na „Ty”, ale to była bardzo zażyła relacja.

W Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej odbywaliśmy cotygodniowe spotkania, przy czym prof. A. Wojtas miał taką zasadę, że nigdy tego nie formalizowaliśmy, tzn. nie było sprawozdań, protokołów. W Zakładzie panowała przyjacielska atmosfera, zresztą prof. A. Wojtas i dr hab. W. Wojdyło, to byli przyjaciele, których różniła niewielka różnica wieku. Te spotkania to były przede wszystkim dyskusje. Na przykład rozmawialiśmy o koncepcji mojej pracy habilitacyjnej. Często to też były luźne dyskusje. I to był wtedy taki pionierski czas, myśmy mieli chęci, siły i każdemu się chciało pracować. I po odejściu prof. A. Wojtasa do Bydgoszczy mi tego brakowało. Mimo, że w 1997 roku zrezygnowałem z pracy w Instytucie Pedagogiki UMK, to z dr hab. W. Wojdyło- kierownikiem Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej- jeszcze pewne projekty razem realizowaliśmy, tzn. w postaci publikacji i konferencji. Zakład organizował konferencje, nie były one duże, bo dla około 20 osób i ich efektem były później pub-

likacje, a mianowicie książki z cyklu *Wychowanie a polityka*. Te relacje z dr hab. Wojdyło, to były bardziej koleżeńskie, niesformalizowane, luźne, bardzo przyjacielskie. Poza tym utrzymywaliśmy prywatne kontakty, spotykaliśmy się na różnych uroczystościach, poza uczelnią.

W jaki sposób Pan Profesor popularyzował wyniki prowadzonych badań?

Zaczęliśmy uczestniczyć w konferencjach naukowych organizowanych przez różne ośrodki akademickie w Polsce, aby pokazać środowisku wyniki prowadzonych badań oraz żeby zaistnieć publikacyjnie. W ten sposób nawiązaliśmy współpracę, bardzo żywą zresztą, z dr Władysławą Szulakiewicz, z dr Krzysztofem Jakubiakiem, który wówczas zaczął zajmować się sanacją. Kolejną osobą był prof. Wiesław Jamrozek z Poznania, a potem również prof. Dorota Żołądź-Strzelczyk. Dr hab. Wojdyło nawiązał również kontakty z prof. dr hab. Lechem Mokrzeckim z Uniwersytetu Gdańskiego. Uczestniczyłem w różnych konferencjach, m.in. w 1995 roku w konferencji pt. *Dziedzictwo pedagogiczne Galicji*, organizowanej przez prof. Czesława Majora, gdzie prezentowałem działalność Bronisława Markiewicza. Potem brałem udział w fantastycznych konferencjach poświęconych rodzinie w Bydgoszczy, organizowanych przez dr Krzysztofa Jakubiaka i na nie przyjeżdżali ludzie, którzy mieli coś do powiedzenia. Uczestniczyłem również w konferencji w Poznaniu, a także we Wrocławiu, którą organizowała dr Stefania Walasek, gdzie również obecna była nestorka historii wychowania- prof. Mirosława Chamecówna. Na konferencje jeździłem z dr hab. Witoldem Wojdyło, zaś prof. A. Wojtas nie jeździł z nami.

Natomiast w kwestii publikacji, to w okresie pracy w Zakładzie Historii Wychowania i Myśli Społecznej Instytutu Pedagogiki UMK w 1994 roku z inicjatywy prof. A. Wojtasa powstała książka *Polityka a wychowanie: szkice z dziejów wychowania społecznego w Polsce*, która została wydana nie przez Wydawnictwo UMK, ale Wydawnictwo Adama Marszałka. I ona otworzyła taki cykl książek, których intencją było to, żeby zachować główny tytuł, tzn. *Polityka a wychowanie*, a następnie różnicować to podtytułami. Pamiętam, że w listopadzie 1996 roku razem z dr hab. W. Wojdyło zorganizowaliśmy konferencję pt. *Wychowanie i polityka: tradycje i współczesność*, zaś w 1997 roku ukazała się książka *Wychowanie a polityka: tradycje i współczesność*, pod redakcją Witolda Wojdyły i moją. Profesor Wojdyło później kontynuował

organizowanie konferencji oraz wydawanie tego rodzaju książek, znów zmieniając podtytuły. Ukazały się m.in. *Wychowanie a polityka: między wychowaniem narodowym a państwowym* (1999), *Wychowanie a polityka: mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX wieku* (2000).

Czy został Pan Profesor włączony w działalność organizacyjną w Instytucie Pedagogiki?

Z zakresu działalności organizacyjnej w Instytucie Pedagogiki UMK pamiętam, że egzaminowałem kandydatów na pierwszy rok studiów, bo wtedy były egzaminy wstępne i odbywał się też egzamin z historii. Dlatego wszyscy z Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej egzaminowaliśmy. To było kilka komisji, bo wówczas było bardzo dużo osób zainteresowanych studiowaniem pedagogiki. Można to określić jako „złote czasy”, bo „naród garnął się do nauki”. Komisje rekrutacyjne na studia były 3- osobowe, a w ich skład wchodził: historyk i pedagog.

Jak ocenilby Pan Profesor twórczość historyków wychowania, w okresie kiedy była ona Pana Profesora przedmiotem badań naukowych?

Analizując kierunki rozwoju historii wychowania, muszę zaznaczyć, że badania prowadzone w tamtym okresie oceniam jako zjawisko dynamiczne. Jeszcze na początku lat 70. XX wieku, jak przeglądałem książki, to język analiz naukowych był taki archaiczny, ulegający czasom, w którym były tworzone. Lata 90. XX wieku to był taki specyficzny moment w rozwoju historii wychowania. Znałem publikacje wcześniejsze z tego zakresu. Miałem świadomość tego, o czym są te prace. Byli wówczas historycy wychowania, którzy zajmowali się wcześniejszymi epokami niż my, czyli m.in. Stefan Wołoszyn, Mirosława Chamcówna, ale to było dość duże zróżnicowanie obszarów badawczych. Natomiast w połowie lat 90. XX wieku badania historyków wychowania wyzwoliły się z takiej trochę „nowomowy”. Moim zdaniem historia wychowania wtedy „złapała oddech”, tzn. ludzie zaczęli podejmować zupełnie nowe badania nad zagadnieniami, które dotychczas nie były opracowane, dlatego zaczęliśmy z nimi utrzymywać bardzo bliskie kontakty.

Patrząc z perspektywy lat, kogo Pan Profesor uważa za swojego Mistrza/Mistrzów?

Miałem jednego mistrza- prof. Andrzeja Wojtasa. Bardzo lubię z Nim rozmawiać, ponieważ jest człowiekiem bardzo otwartym, który potrafi spojrzeć nie przez pryzmat szczegółu, ale tak trochę ogólniej. I tak się złożyło, że ja rozpoczynałem pracę naukową pod jego kierownictwem, potem jak podjąłem pracę w Bydgoszczy, to też była pod jego kierownictwem i w zasadzie nasze rozejście nastąpiło kiedy zrobiłem habilitację i stanąłem przed dylematem co dalej. Tym samym długo to trwało, ale efekt był dobry. Później nasze drogi się rozeszły. Ale nadal cenię go i uważam za swojego Mentora i nauczyciela.

Władysława Szulakiewicz*Początki mojej pracy na UMK*

Uniwersytet Mikołaja Kopernika to moje kolejne miejsce pracy jako nauczyciela akademickiego. Z perspektywy czasu uważam podjęcie pracy na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w roku 2000 za szczęśliwe zrządzenie losu. To dobre miejsce dla historyka wychowania, który wcześniej zajmował się m.in. oświatą i pedagogiką okresu zaboru austriackiego- bo takie były moje główne zainteresowania- i mającego niezłą orientację w „nazwiskach uczonych”, którzy tworzyli ten uniwersytet, a wcześniej byli związani z Uniwersytetem Stefana Batorego (USB) w Wilnie oraz Uniwersytetem Jana Kazimierza (UJK) we Lwowie. Myśląc o tych uczonych, którzy opuścili swój ukończony Lwów oraz Wilno i wyjechali w kolejnych transportach, aby stworzyć uczelnię w Toruniu, czułam się nieco onieśmielona ich trudną historią, a jednocześnie ogarniał mnie spokój, gdyż dzięki temu byłam przeświadczona, że „trochę jestem u siebie”, chociaż, jak zwykłam mawiać, ten zabór, do którego przybyłam był mi mentalnie obcy. Miałam jednak świadomość, że dzięki tak wybitnym osobom, które przybyły z Wilna i ze Lwowa do Torunia, przeniesione zostało wiele z tego, co tworzyło duchową atmosferę tamtych uniwersytetów, a co było i mnie bliskie z racji zainteresowań naukowych. Irena Sławińska, absolwentka USB, a zarazem pierwsza doktor na Wydziale Humanistycznym UMK z roku 1946, uczennica Konrada Górskiego, uznała, że najważniejszym dziedzictwem USB była jego otwartość i etos zakodowany w ludziach społeczności akademickiej¹⁶⁷. Z kolei ze Lwowa do Torunia przybyła m.in. Jadwiga Lechicka, która wykładała historię wychowania w pierwszych latach oraz Kazimierz Sośnicki, twórca toruńskiej pedagogiki. Ważną postacią tworzącego się środowiska naukowego w Toruniu był Tadeusz Czeżowski, który współpracując z Kazimierzem Sośnickim prowadził wykłady i odczyty także dla studentów pedagogiki. Warto wspomnieć, że z UMK związała się po przybyciu do Torunia jedna z asystentek Seminarium Pedagogicznego na USB w Wilnie prowadzonego przez Mariana Massoniusa¹⁶⁸, mianowicie Aleksandra Zajkowska¹⁶⁹, która weszła jednak

¹⁶⁷ I. Sławińska, *Śladami moich wód...*, Lublin 1998, s. 69 i n.

¹⁶⁸ Była asystentką w Seminarium Pedagogicznym na USB w latach 1927-1933, następnie w Seminarium Filozoficznym.

¹⁶⁹ Patrz: *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004...*, s. 773.

na tworzącym się Uniwersytecie w skład Katedry Filozofii.

Znając dzieje polskiej historii wychowania, gdyż miałam wówczas ukończoną pracę habilitacyjną nt. *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918 - 1939. Studium historiograficzne*, wiedziałam też, że nad podjęciem pracy w Toruniu tuż po wojnie, w trakcie tworzenia struktur uczelni, zastanawiał się Stanisław Lempicki, pierwszy w Polsce kierownik Katedry Historii Oświaty i Wychowania działającej na UJK¹⁷⁰. Przychodziłam więc do miejsca, gdzie odczuwało się kulturę tamtych uniwersytetów, jak pewnego rodzaju dziedzictwo. Ale UMK odziedziczyło sporo po tamtych uniwersytetach w sensie materialnym, gdyż w Bibliotece Uniwersyteckiej znajduje się wiele prac naukowych zgromadzonych przez twórców UMK, z których jeszcze przed przyjsiem do Torunia wielokrotnie korzystałam. Mówiłam sobie, że i tu jest trochę mojej Galicji. Cieszyłam się z faktu, że historia wychowania funkcjonuje na Wydziale Humanistycznym powołanym do życia w 1945 roku przez wybitnych uczonych z Wilna i Lwowa.

Wprawdzie moje kontakty z tą Uczelnią są nieco wcześniejsze, a było to za przyczyną uczestnictwa w konferencjach naukowych z zakresu historii wychowania. Pierwszy mój pobyt w UMK w charakterze uczestnika konferencji miał miejsce w 1995 roku. Wówczas w Toruniu odbywał się II Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny (w dniach 31.08.1995-02.09.1995 roku) na temat: *Demokracja i Wychowanie*. Cieszyłam się z udziału w tym spotkaniu naukowym, gdyż wiedziałam, co wynikało z programu, że wśród referentów z grona polskich historyków wychowania był m.in. profesor Stefan Wołoszyn¹⁷¹. Grupę roboczą, bo tak podzielono uczestników dyskusji podczas Zjazdu, poświęconą historii wychowania prowadził Pan Profesor Karol Poznański. Tytuł jej brzmiał: *Historia wychowania- przesłania dla współczesności*. To Profesor Poznański po zakończeniu obrad zadecydował, że tekst mojego referatu pt. *Zagadnienia pedeutologiczne w obradach kongresów pedagogicznych okresu międzywojennego* zostanie opublikowany w materiałach pozjazdowych, w tomie głównym, co też się stało¹⁷². W kolejnych latach

---

¹⁷⁰ Patrz: W. Szulakiewicz, *Stanisław Lempicki(1886-1947). Twórca lwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń 2012, s. 232-233.

¹⁷¹ Prof. S. Wołoszyn wygłosił wówczas referat nt. *Jak polska myśl pedagogiczna pojmowała i pojmuje idee demokratyczną*.

¹⁷² Patrz: *Demokracja a wychowanie: materiały pozjazdowe*, Toruń 1995, s. 223 oraz *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie. Materiały z II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego*, red. H. Kwiatkowska, Z. Kwieciński, Toruń 1996, s. 547-560.

do 2000 roku uczestniczyłam w konferencjach organizowanych przez wówczas jeszcze dr hab. Witolda Wojdyło, prof. UMK, we współpracy w tym czasie z dr Michałem Strzeleckim, obecnie profesorem UMK. Ich tematyka dotyczyła styku historii wychowania i polityki zgodnie z nazwą i profilem badawczym zakładu. Pierwsza z nich odbyła się już rok po Zjeździe Pedagogicznym, czyli w 1996 roku¹⁷³.

Moje zatrudnienie na UMK poprzedziły rozmowy z dyrektorem Instytutu Pedagogiki prof. Aleksandrem Nałaskowskim w obecności Dziekana, którym był wówczas prof. Ryszard Borowicz. Zapamiętałam z tej rozmowy przede wszystkim to, że mój późniejszy dyrektor, prof. A. Nałaskowski skrupulatnie i badawczo przepytał mnie na jaki temat jest moja praca habilitacyjna. I słusznie, miałam wzmocnić naukowo i dydaktycznie grono historyków wychowania. Po wyjściu ze spotkania nie byłam pewna czy dzięki tej rozmowie „zrobiłam dobre wrażenie” na dyrektorze Instytutu Pedagogiki. Przystąpiłam jednak do konkursu na stanowisko adiunkta i musiałam się, jak każdy kandydat, poddać jego wymogom, co łączyło się z oczekiwaniem na jego rozstrzygnięcie. Dodatkowo mój niepokój wynikał z faktu, że tuż po rozmowach z Dziekanem prof. R. Borowiczem i Dyrektorem Instytutu Pedagogiki prof. A. Nałaskowskim otrzymaliśmy (wraz z mężem Markiem Szulakiewiczem) propozycje przejścia do pracy w Krakowie, przejścia do mojego ukochanego Krakowa. Wówczas podziękowaliśmy za propozycje pracy w Krakowie, gdyż mąż już pracował na UMK, a ja byłam przecież po decydujących rozmowach. O moich planach podjęcia pracy na UMK poinformowany był także profesor W. Wojdyło. Był przyjaźnie nastawiony do mojego zamiaru dołączenia do grona pracowników Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej. Konkurs został rozstrzygnięty na moją korzyść i tak zostałam przyjęta do pracy na UMK z dniem 1 października 2000 roku. W pierwszej mojej indywidualnej karcie obciążeń, podpisanej przez dyrektora prof. A. Nałaskowskiego i prodziekana WH UMK dr hab. W. Wojdyło, prof. UMK, wpisane zostały zajęcia z historii wychowania na studiach dziennych i zaocznych oraz seminarium dyplomowe, a także przedmiot o nazwie Elementy historii wychowania. Tak rozpoczął się toruński okres w moim życiu zawodowym i naukowym.

Moje początki pracy na UMK w Instytucie Pedagogiki łączyły się

---

¹⁷³ Konferencja pt. *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność*, Toruń 7- 8 XI 1996 roku.

z przygotowaniem do kolokwium habilitacyjnego, które odbyłam 19 czerwca 2001 roku na Wydziale Humanistycznym UMK. Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli: prof. Jerzy Maternicki z Uniwersytetu Rzeszowskiego, prof. Julian Dybiec z Uniwersytetu Jagiellońskiego i prof. Karol Poznański, wówczas rektor APS w Warszawie¹⁷⁴. Oczekując na recenzje studiowałam nie tylko prace z zakresu historii wychowania, ale i dzieła profesorów Wydziału Humanistycznego. Podczas spacerów brzegiem - królowej polskich rzek - Wisły ćwiczyłam wykłady habilitacyjne, których treść pamiętam do dzisiaj. Profesorowie pozytywnie zaopiniowali mój dorobek i dzięki temu zostałam dopuszczona do kolokwium. Ponieważ sala Rady Wydziału Humanistycznego została zakwalifikowana do remontu, moje kolokwium odbyło się w pięknym Pałacu Dąbskich przy ulicy Żeglarskiej 8. Sala piękna, ale zbyt duża. Bez mikrofonu, którego chyba nie było, musiałam niemal krzyczeć, aby być słyszana. Po przyjęciu rozprawy habilitacyjnej zostałam dopuszczona do kolokwium. W trakcie kolokwium otrzymałam kilka pytań. Oto one¹⁷⁵:

Prof. Julian Dybiec

- Badania na szkolnictwem wyższym w polskiej historiografii okresu międzywojennego.
- Jaki kierunek mogą przybrać badania nad szkolnictwem w sytuacji tak szybkiego obecnie jego rozwoju?

Prof. Karol Poznański

- Warunki rozwoju szkolnictwa wyższego w okresie międzywojennym.
- Jakie inne instytucje obok uniwersytetów prowadziły działalność naukową w dwudziestoleciu międzywojennym?

Prof. Jerzy Maternicki

- Historia kultury w Polsce w okresie międzywojennym- czołowi przedstawiciele, główne ośrodki i kierunki badań, orientacje metodologiczne.

Dodatkowe pytanie prof. J. Dybca

- Jak można wymienić dzieła syntetyczne z zakresu historii kultury?

Prof. Witold Wojdyło

- Jakie czynniki wpływały na zainteresowania kobiet badaniami nad historią

---

¹⁷⁴ Profesor K. Poznański później jeszcze wielokrotnie był mi pomocny w wielu moich przedsięwzięciach. Z perspektywy czasu sędzę, że to mój dobry „Duch” w wielu poczynaniach naukowych.

¹⁷⁵ Pytania podaję zgodnie z protokołem z posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego z dnia 19 czerwca 2001 roku.

oświaty?

- Jakie zastosowano kryterium selekcji badaczy zaliczonych do grupy historyków wychowania?

Prof. Aleksander Nalaskowski

- Czy historia wychowania jest nauką historyczną czy pedagogiczną?

Ks. prof. Jerzy Bagrowicz

Na jakich założeniach opierała się pedagogika religijna okresu międzywojennego?

Moje odpowiedzi na powyższe pytania zostały przyjęte i ocenione pozytywnie, tak zostałam dopuszczona do ostatniego etapu, jakim był wykład habilitacyjny.

Dziekan przedstawił gronu profesorskiemu zgłoszone przeze mnie trzy propozycje tematów wykładu habilitacyjnego. A były to:

1. Instytucjonalne i teoretyczne związki filozofii i pedagogiki w Polsce (1900-1939).
2. Rola Uniwersytetu Jagiellońskiego w rozwoju polskiej historii oświaty i wychowania w XX wieku.
3. Biografistyka w badaniach historyczno-oświatowych, jej cechy charakterystyczne i wartość poznawcza.

Wybrany został temat pierwszy, chyba dlatego, że w skład RW wchodziło kilku profesorów filozofii i historii¹⁷⁶. Po wygłoszonym wykładzie jednogłośnie została podjęta uchwała o nadaniu mi stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Informację o przyznaniu mi przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów Naukowych stopnia doktora habilitowanego otrzymałam w grudniu, tuż przed świętami Bożego Narodzenia w 2001 roku. Zostałam więc samodzielny pracownikiem nauki. Mam świadomość, że zawdzięczam to wielu wybitnym profesorom, a wśród nich niewątpliwie moim recenzentom w przewodzie habilitacyjnym, za co jestem im ogromnie wdzięczna¹⁷⁷.

Kiedy podjęłam decyzję o przejściu do pracy na UMK wówczas usłyszałam od moich kolegów historyków wychowania, że będzie mi trudno

¹⁷⁶ M.in. byli to: prof. Jerzy Perzanowski, prof. Andrzej Szahaj, prof. Jolanta Żelazna, prof. Mirosław Żelazny, dr hab. Jacek Malinowski, prof. UMK, dr hab. Andrzej Zybertowicz, prof. UMK i inni.

¹⁷⁷ Muszę podkreślić, że wielką pomoc przy powstawaniu pracy habilitacyjnej okazał mi profesor Czesław Majorek.

z takimi moimi zainteresowaniami naukowymi. Przekonywano mnie, że będę musiała je zmienić i zająć się historią oświaty w zaborze pruskim. Tak się jednak nie stało. Na UMK miałam/mam dobre możliwości rozwoju naukowego i badań naukowych, dlatego z pokorą przyjmuję do dzisiaj zrządzenie losu, które sprawiło, że zamiast przenieść się do Krakowa zostałam w Toruniu, Krakowie północy, jak nazwany jest Toruń w przewodnikach turystycznych.

Zamiast zakończenia- czyli o kierunkach dalszych badań naukowych

W poszczególnych rozdziałach publikacji skoncentrowano się głównie na przedstawieniu rozwoju toruńskiej akademickiej historii wychowania od momentu utworzenia jednostki- Zakładu Historii i Teorii Wychowania w strukturze Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMK w 1976, aż do 2016 roku. Ukazano specyfikę prowadzonych badań, formy ich popularyzacji, działalność dydaktyczną oraz zaangażowanie toruńskich historyków wychowania w pracę towarzystw i organizacji naukowych. Natomiast warto przybliżyć kierunki dalszych badań naukowych, które począwszy od roku 2017 dotyczą m.in. tematyki związanej z pedeutologią historyczną, czego wyrazem może być praca autorstwa prof. dr hab. W. Szulakiewicza, *Nauczyciele i ich edukacja. W kręgu idei lwowskiej pedeutologii*, Toruń 2017. Poza tym Jej plany badawcze koncentrują się wokół tematu pt. *Pedagogika na USB. Proces instytucjonalizacji- twórcy- idee*. Podejmowana przez prof. W. Szulakiewicza problematyka dotyczy kształtowania się wileńskiej pedagogiki akademickiej w okresie międzywojennym. Celem będzie zaprezentowanie procesu instytucjonalizacji pedagogiki akademickiej, jej twórców i ich dorobku naukowego. Badania podjęte w ramach tego projektu, mają na celu ukazanie twórców wileńskiej akademickiej pedagogiki i ich poglądów. Pozwolą także na przedstawienie wileńskiej pedagogiki jako przedmiotu kształcenia uniwersyteckiego.

Kolejna osoba z Katedry Historii Myśli Pedagogicznej- dr Joanna Falkowska przedmiotem zainteresowań badawczych uczyniła zagadnienie pt. *Kobiety w naukach o wychowaniu. Projekty edukacyjne Polek XIX i początków XX wieku*. Podejmowana przez nią problematyka wpisuje się w obszar historii polskiej myśli pedagogicznej drugiej połowy XIX i początków XX wieku. Celem badań jest ukazanie dorobku pedagogicznego, którego autorkami były niewzględnione dotąd w historiografii edukacyjnej przedstawicielki środowiska pedagogicznego i oświatowego. Badania w ramach tego tematu pozwolą na analizę i interpretację proponowanych przez nie koncepcji wychowania oraz sposobów ich realizacji w praktyce.

Z kolei w planach naukowych dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz jest realizacja tematu badawczego pt. *Wkład Towarzystwa Pedagogicznego w popularyzację myśli pedagogicznej w latach 1868-1921*, którego celem jest zaprezentowanie działalności jednego z najstarszych towarzystw i na-

bardziej zasłużonego w zakresie oświaty na terenie zaboru austriackiego- Towarzystwa Pedagogicznego (1868-1921). O znaczeniu tej organizacji może świadczyć ilość osób zrzeszonych w jego gronie, którzy tworzyli oddziały terenowe w różnych miejscowościach w Galicji. Już w 1868 roku powstało 19 oddziałów TP, a pod koniec 1909 roku było ich 99. Opracowane zostaną okoliczności powstania Towarzystwa Pedagogicznego, zasługi prezesów i innych członków, podejmowane działania na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej nauczycieli oraz rozwoju szkolnictwa w Galicji, w tym reorganizacja programów nauczania. Przedstawione zostaną prace Towarzystwa w zakresie popularyzacji wiedzy w społeczeństwie oraz zasługi w rozwoju pozaszkolnych form aktywności dla dzieci i młodzieży.

W sumie zaplanowane badania naukowe pracowników Katedry Historii Myśli Pedagogicznej dotyczą tematu: *Polska myśl pedagogiczna. Twórcy-idee- instytucje*.

Ważną formą popularyzacji wyników prowadzonych badań toruńskich historyków wychowania jest uczestnictwo (również jako współorganizatorzy) w spotkaniach naukowych. W dniu 20 września 2017 roku w Krakowie odbyła się konferencja naukowa pt. *Nauczyciele. Zasłużeni-niedocenieni-zapamiętani*, zorganizowana przez Zespół Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN przy współpracy Katedry Historii Myśli Pedagogicznej WNP UMK oraz Katedry Historii Oświaty i Wychowania Akademii Ignatianum w Krakowie. Celem konferencji było przypomnienie zasłużonych, często niedocenionych i utrwalonych w różnych nośnikach pamięci nauczycieli. Natomiast w 2018 roku, czyli w setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, Katedra Historii Myśli Pedagogicznej WNP UMK oraz Katedra Historii Wychowania i Pedeutologii UŁ przygotowują seminarium naukowe nt. *Nauki o wychowaniu po odzyskaniu niepodległości. Pedagogzy-Instytucje-Piśmiennictwo*, które odbędzie się w Łodzi 17 września 2018 roku. Z kolei w Warszawie, 12 października 2018 roku, w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej odbędzie się konferencja naukowa pt. *Szkolnictwo, opieka i wychowanie w Polsce 1918-2018. Próby syntetycznego spojrzenia*.

Można też wspomnieć o projekcie badawczym pt. *Edukacja, oświata i wychowanie w kształtowaniu polskiej nowoczesności i niepodległości w latach 1905-1918*, w którym biorą udział reprezentantki toruńskiego środowiska

historyków wychowania¹⁷⁸. Jest to grant Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego otrzymany w 2018 roku przez zespół badawczy w konkursie pt. *Szlakami Polski Niepodległej*¹⁷⁹. W ramach zgłoszonego do konkursu tematu Zespół będzie pracował nad następującymi publikacjami: 1. Edukacja, oświata, opieka i wychowanie w procesie modernizacji społecznej w Królestwie Polskim i na Kresach w zaborze rosyjskim. Wybór publicystyki społecznej z lat 1905-1918, t. I-II; 2. Rola młodzieży w życiu społecznym w Królestwie Polskim i na Kresach w latach 1905-1918. Wybór tekstów publicystycznych; 3. Edukacja i wychowanie dzieci i młodzieży w czasopiśmiennictwie społeczno-kulturalnym Królestwa Polskiego w latach 1905-1918. Bibliografia adnotowana; 4. Działaczki i działacze oświatowi w Królestwie Polskim u progu niepodległości. Słownik biograficzny.

---

¹⁷⁸ Z ośrodka toruńskiego prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz oraz dr Joanna Falkowska.

¹⁷⁹ Kierownikiem zespołu badawczego, liczącego jedenastu wykonawców, jest dr hab. Aneta Bołdyrew z Uniwersytetu Łódzkiego, a wśród osób biorących udział m.in. dr hab. Grzegorz Michalski, prof. UŁ, dr hab. Iwonna Michalska, prof. UŁ, prof. dr hab. Stefania Walasek.

Bibliografia

I. ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

1. Akta doktorskie Eugeniusza Paruzela, sygn. H-85/13.
2. Akta doktorskie Bolesława Pleśniarskiego, sygn. H-30/4.
3. Akta habilitacyjne Bolesława Pleśniarskiego, sygn. H-67/3.
4. Organizacja Instytutu Pedagogiki i Psychologii 1971-1972, 1974, 1976-1977, 1980, sygn. IPP-1/2.
5. Plany i sprawozdania z działalności naukowo-badawczej [karty tematyczne, plany 5-letnie] 1971, 1973-1980, sygn. IPP-1/4.
6. Plany i sprawozdania z wyjazdów i współpracy z zagranicą 1973-1980, sygn. IPP-1/5.
7. Programy i plany studiów 1974, 1976-1978/79, sygn. IPP-1/6.
8. Organizacja badań naukowych. Opracowanie naukowe z planu badań własnych [problematyka badawcza, informacje i prowadzonych badańach] 1968-1980, sygn. IPP-1/13.
9. Współpraca naukowa z zagranicą [ze szkołami wyższymi] 1979, sygn. IPP-1/15.
10. Konferencje naukowe. Konferencje, sympozja, zjazdy, seminaria 1968-1980, sygn. IPP-1/16.

Dokumenty Katedry Historii Myśli Pedagogicznej

1. Kronika Katedry Historii Myśli Pedagogicznej.
2. Protokoły z zebrań Katedry Pedagogiki.
3. Protokoły z zebrań Katedry Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania.
4. Protokoły z zebrań Katedry Historii Myśli Pedagogicznej.
5. Protokół z zebrania Toruńskiego Koła Towarzystwa Historii Edukacji w dniu 23.11.2015.
6. Sprawozdania z działalności Zespołu Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.
7. Sprawozdania z działalności Sekcji Historii Wychowania Studenckiego Koła Naukowego Pedagogów za lata 2011-2016.

II. ŹRÓDŁA DRUKOWANE

1. Skład osobowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1977, Toruń 1977.
2. Skład osobowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1985, Toruń 1985.
3. Skład osobowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1991, Toruń 1991.

4. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945-1955*, Warszawa 1957.
5. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956-1965*, Toruń 1965.
6. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1966-1980*, t. I, II, Toruń 1992.
7. *Pedagogika UMK. Pakiet Informacyjny 2000/2001*, Toruń 2001.
8. *Powstanie i pierwsze dziesięć lat UMK 1945-1956. Wybór źródeł*, wydała H. Duczkowska-Moraczewska, Toruń 1995.
9. *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994: materiały do biografii*, red. S. Kalemka, Toruń 1995.
10. *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004: materiały do biografii*, oprac. H. Duczkowska-Moraczewska, koncepcja i red. S. Kalemka, Toruń 2006.

III. OPRACOWANIA

1. Bandura L., *Katedra Pedagogiki*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956-1965*, Toruń 1965.
2. Barnaś-Baran E., *Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej pt. „System oświaty w Galicji 1772-1918 i jego rola w przemianach cywilizacyjnych”*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2005/2006, nr 1-2.
3. Barycz H., *Stanisław Tync jako historyk wychowania*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1964, nr 3.
4. Bieś A. P., Królikowska A., Topij-Stempińska B., *Sprawozdanie z konferencji Naukowej Instytucje edukacyjne w Krakowie i na ziemiach polskich w XIX wieku i początkach XX wieku*, Kraków, 1-2 kwietnia 2016 roku, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2016, nr 1-2.
5. Buczek K., Dąbrowska J., *Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. „Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej”*, „Kultura i Edukacja” 2005, nr 1.
6. Cesarz-Maternicka E., *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. I Międzynarodowa konferencja naukowa*, Rzeszów 10-11 XII 2002, „Polska i Jej Wschodni Sąsiedzi” 2005, t. 5.
7. Cukras-Stelągowska J., *Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. Pamięć w pedagogice*, Toruń 1-2.03.2016, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2016, z. 32.
8. *Elżbieta Zawacka 1909-2009: praca zbiorowa*, red. A. Frąckowiak, R. Góralska, J. Półturzycki, H. Solarczyk-Szwec, W. Wojdyło, Radom 2009.
9. Falkowska J., Grabowska D., *„Polskie reformy oświatowe w nurcie europejskich przemian politycznych, społecznych i kulturowych” (Szczecin, 17.09.2014): sprawozdanie z Sympozjum Historii Edukacji*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2014, z. 30.
10. Falkowska J., Grabowska-Pieńkosz D., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku i początków XXI wieku. Stan badań-kierunki poszukiwań-projekty badawcze”*, Toruń,

- 6 grudnia 2016, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2017, nr 1-2.
11. Falkowska J., *Sprawozdanie z Seminarium naukowego nt. Profesor Elżbieta Zawacka- w stulecie urodzin*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2009, z. 25.
  12. Falkowska J., *Sprawozdanie z obrad Sympozjum Historii Edukacji na XVIII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Olsztynie*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2009, z. 25.
  13. Falkowska J., *Sprawozdanie z Konferencji naukowej nt. Biografie pedagogiczne- konteksty źródłowe*, Wydział Nauk Pedagogicznych UMK Toruń 11.05.2015, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31.
  14. Głowacka-Sobiech E., *IV Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny w Olsztynie- Sekcja XIV: „Dzieje Europy i dzieje edukacji dla wspólnego świata”*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2002, nr 1-2.
  15. Grabowska-Pieńkosz D., *Sprawozdanie z konferencji naukowej „Pamięć w pedagogice” (1-2 marca 2016, Toruń)*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2016, nr 34.
  16. Hellwig J., *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność. Konferencja naukowa w UMK 7-8.XI.1996*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1997, nr 1-2.
  17. Jamrożek W., *Pierwsze Walne Zabranie Towarzystwa Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2001, nr 1-2.
  18. Jerzy Danielewicz- pierwszy rektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Bydgoszczy, w: *X lat WSN w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1979.
  19. Juchcińska-Giłka K., Nawrot-Borowska M., *Pierwsze Biennale Historyków Edukacji „Być dzieckiem w XVIII-XX wieku”*, Kielce-Święta Katarzyna, 25-26 września 2006, „Biuletyn Historii Wychowania” 2005/2006, nr 1-2.
  20. Kalinowska K., *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej. Poglądy- Postawy-Idee (Sprawozdanie z konferencji naukowej. Lubostron 22-23 V 2000 r.)*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 2000, nr 15.
  21. Karłowska G., *Konferencja „Nauczanie domowe dzieci na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku. Zapatrywania teoretyczne i praktyka”*, Pieczęta 18-19 września 2003, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 1-2.
  22. *Komisja Edukacji Narodowej: kontekst historyczno-pedagogiczny*, red. K. Dormus, B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, R. Ślęczka, Kraków 2014.
  23. Kowalik P., *Wspomnienia o profesorze dr hab. B. Pleśniarskim (1908-1987)*, „Chowanna” 1987, z. 4.
  24. Kowalska-Matelska J., Jankowiak R., *Międzynarodowa Konferencja naukowa „Historia w kształceniu nauczycieli, tradycje i współczesność- teoria i praktyka”*, Kielce, 7-8 kwietnia 2003 r., „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 1-2.
  25. *Kronika Towarzystwa Historii Edukacji, Wspólna konferencja historyków*

- wychowania i pedagogów, „Biuletyn Historii Wychowania” 2007, nr 23.
26. Kto jest kim na Wydziale Humanistycznym UMK, red. J. Belkot, Toruń 1997.
  27. Markiewicz W., *Dzieje Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w latach 1945-1958*, w: *Dzieje Uniwersytetu im. A. Mickiewicza 1919-1969*, Poznań 1972.
  28. Nadolski B., *Wydział Humanistyczny*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945-1955*, red. R. Galon, Warszawa 1957.
  29. Nalaskowski S., *Początki pedagogiki i jej rozwój w latach 1945-2000 widziane oczami nestora*, w: *Pedagogika toruńska. Od katedry do wydziału*, S. Nalaskowski, W. Szulakiewicz, Toruń 2009.
  30. *Ogólnopolski konkurs na prace magisterskie z historii edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2001, nr 1-2.
  31. Paruzel E., *Instytut Pedagogiki i Psychologii*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1966-1970*, red. J. Belkot, t. 1, Toruń 1992.
  32. Pleśniarski B., *Z działalności Katedry Pedagogiki UMK*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1957, s. 189-194.
  33. Podgórska E., *Stefan Truchim (1896-1967)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1968, nr 3.
  34. *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994. Materiały do biografii*, red. S. Kalemka, Toruń 1995.
  35. Sławińska I., *Śladami moich wód...*, Lublin 1998.
  36. Sośnicki K., *Katedra Pedagogiki*, w: *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945-1955*, Warszawa 1957.
  37. Strzelecki M., Góralski J., *Toruński ośrodek badań w dziedzinie historii wychowania (Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej Instytutu Pedagogiki UMK)*, w: *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, red. T. Gumuła, J. Krasuski, S. Majewski, Kielce 1998.
  38. Strzelecki M., *Polityka a wychowanie. Toruński ośrodek badań w dziedzinie historii wychowania*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1997, nr 1-2.
  39. Strzelecki M., *Sprawozdanie z obrad grupy roboczej C*, w: *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie: materiały z II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego*, red. H. Kwiatkowska, Z. Kwieciński, Toruń 1996.
  40. Szulakiewicz W., *II Międzynarodowej konferencji naukowej „Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.”*, Uniwersytet Rzeszowski, 2-3 października 2003, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 1-2.
  41. Szulakiewicz W., *Wychowania a polityka. Toruńskie konferencje naukowe*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1999, nr 1-2.
  42. Szybiak I., *Towarzystwo Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2002, nr 1-2.
  43. Ślęczka R., *Obchody Roku Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, „Rocznik Pedagogiczny” 2014, t. 37.

44. Tomczak A., *Jadwiga Lechicka jako pedagog i działacz społeczny*, „Zapiski Historyczne” 1966, z. 4.
45. *Toruńscy twórcy nauki i kultury (1945-1985)*, red. M. Biskup, A. Giziński, Warszawa-Poznań-Toruń 1986.
46. Wałęga A., *Franciszek Majchrowicz (1858-1928): pedagog i historyk wychowania: kilka uzupełnień do biografii*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2009, nr 25.
47. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, red. J. Matemicki, t. I, Rzeszów 2004.
48. Wróblewska T., *Historia wychowania na uniwersyteckich studiach pedagogicznych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1989, nr 32.
49. Wróblewska T., *Bolesław Pleśniarski 1908-1987*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1989, nr 3.
50. Wróblewska T., *Życie i twórczość Profesora Kazimierza Kubika*, w: *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, red. T. Gumuła, J. Krasuski, S. Majewski, Kielce 1998.
51. *Wolność w epoce poszukiwań*, red. M. Szulakiewicz, Z. Karpus, Toruń 2007.
52. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wspomnienia pracowników 1945-1995*, red. A. Tomczak, Toruń 1995.

IV. SŁOWNIKI, ENCYKLOPEDIA

1. Kwaśniewska K., Rak M., *Naukowcy Bydgoszczy. Słownik biograficzny*, Bydgoszcz 1997.
2. *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, red. A. Meissner, W. Szulakiewicz, Toruń 2008.
3. *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań 1981.

V. ŹRÓDŁA WYWOŁANE

1. Wywiad z Aleksandrem Nałaskowskim.
2. Wywiad z Urszulą Ostrowską.
3. Wywiad z Witoldem Wojdyło.
4. Wywiad z Michałem Strzeleckim.
5. Wspomnienia Władysławy Szulakiewicz.

VI. ŹRÓDŁA INTERNETOWE

1. <http://www.ptp-pl.org> [dostęp: 31.01.2018].
2. www.nauka-polska.pl [dostęp: 1.02.2018].
3. <http://www.home.umk.pl/~khmpwnp/> [dostęp: 31.01.2018].

4. <http://the.amu.edu.pl> [dostęp 1.02.2018].
5. <http://skarbiec.amu.edu.pl/KEN.html> [dostęp: 7.03.2018].
6. <http://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/1649/15--VII-Ogolnopolski-Zjazd-Pedagogiczny--Sajdera.pdf?sequence=1> [dostęp: 31.01.2018].
7. <http://www.prezydent.pl/archiwum-lecha-kaczynskiego/galerie/rok-2008/galeria,48,31.html#lista> [dostęp 20.02.2018].

Aneks

1. Rozporządzenia Rektora UMK o powołaniu jednostek historii wychowania

Wydruk z kserokopii

UNIwersYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

ZARZĄDZENIE Nr 35

Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

z dnia 1 lipca 2002 r.

w sprawie przekształcenia Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej w Zakład Historii Edukacji w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Humanistycznym.

Na podstawie § 18 ust. 3 Statutu UMK z dnia 18 czerwca 1991 r. z późn. zmianami

z a r z ą d z a się, co następuje:

§ 1

1. Z dniem 1 września 2002 r. przekształca się Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej w **Zakład Historii Edukacji**, zwany dalej „zakładem” w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Humanistycznym.
2. Zakład przejmuje w pełni:
  - a) dotychczasowe zadania Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej poszerzone o historię edukacji,
  - b) pomieszczenia wraz z wyposażeniem oraz zatrudnionymi tam pracownikami

§ 2

1. W załączniku nr 1 do zarządzenia nr 2 Dyrektora Administracyjnego Uniwersytetu z dnia 26 stycznia 2002 r. w sprawie wykazu uniwersyteckich jednostek organizacyjnych i samodzielnych stanowisk pracy z symbolem literowym oraz przyporządkowanym kodem księgowym (MPK) w części dotyczącej Wydziału Humanistycznego, w Instytucie Pedagogiki - skreśla się dotychczasowy zapis: „Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej ZHWiMS – 1027”, wpisując w to miejsce:

**„Zakład Historii Edukacji:
skrót literowy – ZHEd, kod księgowy – 1027.”**

2. W uchwale Senatu UMK z dnia 30 kwietnia 1991 r. w sprawie utworzenia Instytutu Pedagogiki i Katedry Psychologii w § 1 ust. 1 skreśla się wiersz o następującej treści: „Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej”

§ 3

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 lipca 2002 r.

REKTOR

Prof. dr hab. Jan Kopcewicz

ZARZĄDZENIE Nr 85**Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu****z dnia 19 czerwca 2012 r.****w sprawie przekształcenia Katedry Pedagogiki w Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania na Wydziale Nauk Pedagogicznych**

Na podstawie § 33 ust. 3 w związku z § 18 Statutu UMK z dnia 30 maja 2006 r. (z późn. zm.)

z a r z ą d z a się, co następuje:**§ 1**

1. Z dniem **1 lipca 2012 r.** przekształca się Katedrę Pedagogiki w **Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania** (nazwa w języku angielskim: Department of General Pedagogy and History of Education.), zwaną dalej "katedrą", będącą jednostką organizacyjną Wydziału Nauk Pedagogicznych.
2. Zadaniem katedry jest prowadzenie działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej w zakresie podstaw pedagogiki i historii wychowania.

§ 2

Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych - w ramach posiadanych środków i etatów - dokona obsady kadrowej katedry oraz przydzieli pomieszczenia wraz z wyposażeniem.

§ 3

1. W załączniku nr 3 Statutu UMK - Wykaz jednostek organizacyjnych Uniwersytetu, w części Xa dotyczącej Wydziału Nauk Pedagogicznych pkt 1 otrzymuje brzmienie:

"1. Katedra Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania".**§ 4**

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 lipca 2012 r. po zatwierdzeniu przez Senat UMK na posiedzeniu w dniu 19 czerwca 2012 r.

Przewodniczący Senatu

Prof. dr hab. Andrzej Radzimiński

R e k t o r

ZARZĄDZENIE Nr 92**Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu****z dnia 18 czerwca 2013 r.****w sprawie zmian organizacyjnych na Wydziale Nauk Pedagogicznych**

Na podstawie § 33 ust. 3 Statutu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 30 maja 2006 r. (t.j. Biuletyn Prawny UMK z 2011 r. Nr 9, poz. 302)

z a r z á d z a się, co następuje:**§ 1**

1. Z dniem **1 września 2013 r.** na Wydziale Nauk Pedagogicznych tworzy się:
  1. **Katedrę Edukacji Dorosłych** (nazwa w języku angielskim: **Department of Adult Education**),
  2. **Katedrę Filozofii Wychowania** (nazwa w języku angielskim: **Department of Philosophy of Education**),
  3. **Katedrę Metodologii Badań Pedagogicznych** (nazwa w języku angielskim: **Department of Methodology of Educational Research**),
  4. **Katedrę Psychopedagogiki Specjalnej** (nazwa w języku angielskim: **Department of Special Psychopedagogy**)

będące jednostkami organizacyjnymi Wydziału Nauk Pedagogicznych.

2. Z dniem 1 września 2013 r. na Wydziale Nauk Pedagogicznych przekształca się:
  1. Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania w **Katedrę Historii Myśli Pedagogicznej** (nazwa w języku angielskim: **Department of History of Pedagogical Thought**),
  2. Katedrę Pedagogiki Specjalnej w **Katedrę Pedagogiki Rehabilitacji i Resocjalizacji** (nazwa w języku angielskim: **Department of Rehabilitation Pedagogy and Resocialization**),
  3. Katedrę Teorii Opieki i Wychowania w **Katedrę Opieki i Profilaktyki Społecznej** (nazwa w języku angielskim: **Department of Care and Social Prevention**).

§ 2

1. Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych określi szczegółowe zadania, jednostek, o których mowa w § 1.
2. Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych - w ramach posiadanych środków i etatów - dokona obsady kadrowej jednostek, o których mowa w ust. 1 oraz przydzieli pomieszczenia wraz z wyposażeniem.

§ 3

1. W załączniku nr 3 Statutu UMK - Wykaz jednostek organizacyjnych Uniwersytetu, część Xa dotycząca Wydziału Nauk Pedagogicznych otrzymuje brzmienie:

"Xa. WYDZIAŁ NAUK PEDAGOGICZNYCH

1. Katedra Historii Myśli Pedagogicznej
2. Katedra Dydaktyki i Mediów w Edukacji
3. Katedra Socjologii Edukacji i Pedagogiki Społecznej
4. Katedra Pedagogiki Rehabilitacji i Resocjalizacji
5. Katedra Pedagogiki Szkolnej
6. Katedra Psychologii
7. Katedra Opieki i Profilaktyki Społecznej
8. Katedra Pracy Socjalnej
9. Katedra Edukacji Dorosłych
10. Katedra Filozofii Wychowania
11. Katedra Metodologii Badań Pedagogicznych
12. Katedra Psychopedagogiki Specjalnej"

§ 4

1. Tracą moc wszystkie dotychczasowe wewnętrzne regulacje prawne w sprawie stanowiącej przedmiot niniejszego zarządzenia.
2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 września 2013 r. po zatwierdzeniu przez Senat UMK na posiedzeniu w dniu 18 czerwca 2013 r.

REKTOR

Prof. dr hab. Andrzej Tretyn

2. Wykaz ważniejszych publikacji historyków wychowania

Monografie

1. Borowicz R., Kostyło H., Szulakiewicz W., Elżbieta Zawacka „ZO” – *portret akademicki*, Toruń 2009.
2. Falkowska J., [Myśl wychowania narodowego w Galicji okresu autonomii. Twórcy i idee](#), Toruń 2013.
3. Falkowska J., „Przeciw marzycielstwu” działalność edukacyjna Anastazji z Jełowickich Dzieduszyckiej (1842-1890), Toruń 2014.
4. Grabowska-Pieńkosz D., *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, Toruń 2016.
5. Nałaskowski S., Szulakiewicz W., *Pedagogika toruńska: od katedry do Wydziału*, Toruń 2009.
6. Szulakiewicz W., *Historia wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, Warszawa 2007.
7. Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918-1939: studium historiograficzne*, Toruń 2000.
8. Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944-1956*, Kraków 2006.
9. Szulakiewicz W., *O uczących i uczonych: szkice z pedeutologii historycznej*, Toruń 2014.
10. Szulakiewicz W., *Nauczyciele i ich edukacja. W kręgu idei lwowskiej pedeutologii*, Toruń 2017.
11. Szulakiewicz W., „Rozprawy z Dziejów Oświaty” (1958-2003): *studium z historii czasopisma*, Toruń 2004.
12. Szulakiewicz W., *Stanisław Lempicki (1886-1947): twórca lwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń 2012.
13. Szulakiewicz W., *Wychowanie po polsku: stereotypy polskości i patriotyzmu oraz przejawy ich przezwyciężenia w polskiej myśli pedagogiczno-filozoficznej lat 1900-1939*, Toruń 2000.
14. Wałęga A., *Polskie podręczniki i wydawnictwa pomocnicze do historii wychowania okresu zaborów i II Rzeczypospolitej*, Toruń 2011.
15. Wałęga A., *Początki akademickiej historii wychowania w Polsce: Antoni Karbowski (1856-1919)*, Toruń 2007.
16. Wałęga A., *Życie i działalność Wandy Szuman (1890-1994)*, Toruń 2005.

Prace redakcyjne

1. *Badania historyczne w pedagogice: konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015.
2. *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015.
3. *Polskie dziedzictwo pedagogiczne. Rozważania o ideach i instytucjach*, red. J. Falkowska, Toruń 2016.
4. *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, red. W. Szulakiewicz, War-

szawa 2000.

5. *Polityka a wychowanie. Szkice z dziejów wychowania społecznego w Polsce*, red. W. Wojtas, Toruń 1994.
6. *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2001.
7. *Wychowanie a polityka. Tradycje i współczesność*, red. W. Wojdyło, M. Strzelecki, Toruń 1997.
8. *Wychowanie a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym*, red. W. Wojdyło, Toruń 1999.
9. *Wychowanie a polityka. Mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX wieku*, red. W. Wojdyło, Toruń 2000.
10. *Umieszczeni w przeszłości. Pamięć w naukach pedagogicznych*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2016.
11. *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. Szulakiewicz, Toruń 2003.

Artykuły

1. Falkowska J., „*Acta Universitatis Nicolai Copernici Pedagogika*” jako przykład działalności wydawnictwa uniwersyteckiego na rzecz nauk o wychowaniu, w: *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XX i pierwszych lat XXI wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016.
2. Falkowska J., *Dzienniki Urzędowe c.k. Rady Szkolnej Krajowej jako źródło do dziejów oświaty w Galicji*, w: *Badania historyczne w pedagogice: konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015.
3. Falkowska J., *Historia wychowania w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w latach 2000-2015. Instytucjonalizacja - badanie - nauczanie*, w: *Historia wychowania na przełomie XX i XXI wieku*, red. T. Gumuła, Kielce 2017.
4. Falkowska J., *Kobieta w roli matki: propozycje Anastazji z Jełowickich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, „*Wychowanie w Rodzinie*” 2015, t. 12.
5. Falkowska J., *O powinnościach nauczycielek szkół ludowych: poglądy Anastazji z Jełowickich Dzieduszyckiej (1842-1890)*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” 2013, nr 3-4.
6. Falkowska J., *Twórczość pedagogiczna jako źródło do biografii Antoniny Machczyńskiej*, w: *Badania biograficzne w pedagogice: studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015.
7. Falkowska J., *Wychowanie narodowe jako wyzwanie dla polskiej edukacji: poglądy Stanisława Pigonia (1885-1968)*, w: *Z dziejów polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2009.
8. Falkowska J., Grabowska-Pieńkosz D., *Myśl pedagogiczna w badaniach naukowych toruńskich historyków wychowania*, „*Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika*” 2017, z. 33.
9. Grabowska D., *Aktywność patriotyczna nauczycieli z zaboru austriackiego w świetle źródeł pamiątkarskich*, w: *Modernizacja- Polskość- Trwa-*

- nie. Społeczne, kulturowe i polityczne aspekty aktywności Polaków na przełomie XIX i XX wieku, red. S. Wierzbosławski, Toruń 2015.
10. Grabowska D., Falkowska J., *Pamięć o wybitnych nauczycielach akademickich i jej wpływ na kształtowanie poglądów pedeutologicznych*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2013, z. 29;
  11. Grabowska D., *Miejsca i osoby w „pamięci” Stanisława Pigionia i ich wpływ na zainteresowania literackie Uczzonego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2014, z. 30.
  12. Grabowska D., *Obraz nauczyciela okresu PRL w literaturze pamiętnikarskiej*, w: *Zaangażowanie? Opór? Gra? Szkice do portretu nauczyciela w latach PRL-u*, red. R. Grzybowski, Toruń 2013.
  13. Grabowska D., *„Przegląd Pedagogiczny” okresu II Rzeczypospolitej wobec projektów reform kształcenia nauczycieli*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31.
  14. Grabowska D., *Rola nauczycieli w procesie edukacji młodzieży. Kilka przykładów z literatury pamiętnikarskiej*, w: *Uczenie się przez całe życie. Rozwój-kariera- partycypacja społeczna*, red. A. Szostkiewicz, Toruń 2014.
  15. Grabowska D., *Wartość literatury pamiętnikarskiej w badaniach pedeutologii historycznej*, w: *Badania historyczne w pedagogice: konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015.
  16. Grabowska-Pieńkosz D., *Czasopisma pedagogiczne w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, w: *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XX i pierwszych lat XXI wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016.
  17. Grabowska-Pieńkosz D., *Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, w: *Umieszczeni w przeszłości. Pamięć w naukach pedagogicznych*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2016.
  18. Grabowska-Pieńkosz D., *Rola rodziców w edukacji młodzieży galicyjskiej. Analiza zagadnienia na podstawie źródeł pamiętnikarskich*, „Wychowanie w Rodzinie” 2015, t. 12.
  19. Szulakiewicz W., *„Ateńczyk” z Jezupola o wychowaniu: program dobrego wychowania Wojciecha hr. Dzieduszyckiego (1848-1909)*, w: *Człowiek, idea, dzieło: prace dedykowane profesor Stefanii Walasek*, red. B. Jędrzychowska, Wrocław 2013.
  20. Szulakiewicz W., *Biografia pedagogiczna Elżbiety Zawackiej (1909-2009)*, w: *Prof. dr hab. gen. bryg. Elżbieta Zawacka (1909-2009): materiały do biografii*, red. K. Minczykowska, Toruń 2010.
  21. Szulakiewicz W., *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, nr 16.
  22. Szulakiewicz W., *Historia wychowania 1995-2004. Środowisko – kierunki badań – perspektywy rozwoju*, „Rocznik Pedagogiczny” 2004, t. 37.
  23. Szulakiewicz W., *Historia wychowania w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika 1945-2005*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2007, nr 23.

24. Szulakiewicz W., *Istota i zakres dydaktyki ogólnej w Szkole Kazimierza Twardowskiego (Kazimierz Twardowski - Kazimierz Sośnicki - Bogdan Nawroczyński)*, w: *Inspiracje dla współczesnej edukacji w dydaktyce Drugiej Rzeczypospolitej*, red. D. Drynda, Katowice 2000.
25. Szulakiewicz W., *Kształcenie pedagogiczne w seminariach nauczycielskich Krakowa okresu autonomii galicyjskiej*, „*Studia Paedagogica Ignatiana*” 2016, Vol. 19 no. 3.
26. Szulakiewicz W., *Misja wychowawcza nauczycieli i czynniki sprzyjające jej realizacji: analiza wybranych projektów*, w: *Historia: ciągłość i zmiana: studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Maternickiemu*, red. M. Hoszowska, J. Pisulińska, P. Sierżęga, Rzeszów 2016.
27. Szulakiewicz W., *Nauczyciel w twórczości i działalności pedagogicznej Kazimierza Twardowskiego*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” 2014, nr 1-2.
28. Szulakiewicz W., *O edukacji pedagogicznej kobiet: Antoniny Machczyńskiej myśl pedeutologiczna*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” 2015, nr 1-2.
29. Szulakiewicz W., „*O wychowaniu wychowawcy*”: światopogląd pedeutologiczny Józefa Ciembroniewicza (1877-1929), w: *Amico, socio et viro docto: księga ku czci profesora Andrzeja Kazimierza Banacha*, red. T. Pudłocki, K. Stopki, Kraków 2015.
30. Szulakiewicz W., *O wyższości wychowania nad kształceniem: Wojciecha Dzieduszyckiego rozważania pedagogiczne*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” 2013, nr 3-4.
31. Szulakiewicz W., *O zasłużonych redaktorach czasopisma „Muzeum” (1885-1939)*, w: *Addenda do dziejów oświaty: z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2013.
32. Szulakiewicz W., *Profesor Karol Klemens Poznański - historyk oświaty i wychowania*, „*Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika*” 2012, z. 28.
33. Szulakiewicz W., *Rodzina w życiu wybitnych uczonych: przykład Kazimierza Twardowskiego (1866-1938)*, w: *Obrazy rodziny w ujęciu pedagogicznym i historycznym*, red. A. Szerląg, S. Walasek, Wrocław 2012.
34. Szulakiewicz W., *Stanisław Franciszek Tync (1889-1964). Szkic portretu historyka oświaty i wychowania*, w: *Ocalić od niepamięci*, red. J. Szablicka-Żak, Kraków 2002.
35. Wojdyło W., *Toruński ośrodek badań naukowych w dziedzinie historii wychowania w latach 1991-2000. Reminiscencje osobiste*, „*Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika*” 2015, z. 31.

3. Wykaz konferencji i seminariów naukowych zorganizowanych przez toruńskich historyków wychowania

1. Sympozjum naukowe pt. *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej. Poglądy- Postawy- Idee*, Lubostroń, 22-23.05.2000.
2. Konferencja naukowa nt. *Powiązania rodzinne wśród twórców polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, Gniezno 28-30.11.2004.
3. Konferencja naukowa pt. *Granice. Problem granic w kulturze współczesnej*, Toruń-Ciechocinek 23-25.05.2008.
4. Seminarium naukowe nt. *Profesor Elżbieta Zawacka- w stulecie urodzin*, Toruń 19.03.2009.
5. XVIII Powszechny Zjazd Historyków Polskich pt. „Powrót do źródeł”, Sekcja nt. *Największe wyzwania edukacyjne od średniowiecza do współczesności*, Olsztyn 16-19.06.2009.
6. VII Polski Zjazd Pedagogiczny nt. „Po życie sięgać nowe...” *Teoria a praktyka edukacyjna*, Sekcja IV *Postmodernizm i tradycja?*, Toruń 20-21.09.2010.
7. XIX Powszechny Zjazdu Historyków Polskich w Szczecinie pt. *Polska-Baltyk- Europa*. Sympozjum Historii Edukacji pt. *Polskie reformy oświatowe w nurcie europejskich przemian politycznych, społecznych i kulturowych*, Szczecin 17.09.2014.
8. Sympozjum nt. *Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe*, Toruń 8.12.2014.
9. Konferencja naukowa pt. *Biografie pedagogiczne- konteksty źródłowe*, Toruń 11.05.2015.
10. Konferencja naukowa pt. *Pamięć w pedagogice*, Toruń 1-2.03.2016.
11. Konferencja naukowa nt. *Instytucje edukacyjne w Krakowie i na ziemiach polskich w XIX wieku i początkach XX wieku*, Kraków 1-2.04.2016.
12. Sympozjum naukowe pt. *Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku i początków XXI wieku. Stan badań - kierunki poszukiwań- projekty badawcze*, Toruń, 6.12.2016.
13. Konferencja naukowa pt. *Nauczyciele. Zasługi- niedocenieni- zapamiętani*, Kraków 20.09.2017.

4. Korespondencja i pisma dotyczące toruńskiej historii wychowania

Prof. zw. dr hab. Karol Poznański
Prezes Towarzystwa Historii Edukacji
Dr hab. prof. UMK Władysława Szulakiewicz
Kierownik Zespołu Historii Wychowania KNP PAN

Toruń. 6.01. 2006 r.

Szanowny Pan
Prof. dr hab. Krzysztof Mikulski
Prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego

Uprzejmie prosimy o wyrażenie zgody na utworzenie sekcji Historii Wychowania i włączenie do programu obrad XVIII Powszechnego Zjazdu Historycznego.

Proponujemy następujący temat: *Największe wyzwania edukacyjne. Od średniowiecza do współczesności*. Celem obrad będzie ukazanie najoryginalniejszych koncepcji edukacyjnych na przestrzeni dziejów, tym samym wskazanie **źródeł współczesnej rzeczywistości wychowawczej i kultury pedagogicznej**.

Zgłaszamy gotowość zaprezentowania nie więcej niż 10 referatów przygotowanych przez znawców wskazanej problematyki.

Z pozdrowieniem
W Szulakiewicz

UNIWERSYTET im. ADAMA MICKIEWICZA
Wydział Studiów Edukacyjnych
Zakład Historii Wychowania
ul. Szamarzewskiego 89
60-568 Poznań

Poznań, dnia 5 czerwca 2000 r.

Prof.dr hab. Jan Hellwig

Pani

Dr Władysława Szulakiewicz

Wyższa Szkoła Pedagogiczna

w Bydgoszczy

Dziękuję serdecznie za możliwość udziału we wspólniejszej
konferencji w Lubostroniu.

To interesujące spotkanie naukowe, dobrze przygotowane pod
względem merytorycznym i organizacyjnym wniosło wiele istotnego do
współczesnych dziejów wychowania.

Łączę wyraża wdzięczności dla Pani Doktor.

Oczekuję na publikację

Z wyrazami szacunku i poważania

KIEROWNIK
Zakładu Historii Wychowania
prof. dr hab. Jan Hellwig

Prof. zw. dr hab. Aleksander Nalaskowski
Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Toruń, 01.09. 2008 r.

SZANOWNA PANI
PROF. DR HAB. WŁADYSŁAWA SZULAKIEWICZ

Szanowna Pani Profesor

Zwracam się z uprzejmą prośbą o przyjęcie funkcji redaktor naczelnej czasopisma „Acta Universitatis Nicolai Copernici-Pedagogika”.

Mam nadzieję, że reaktywowane czasopismo, którego początki sięgają roku 1971 będzie ważnym ogólnopolskim periodykiem z zakresu nauk o wychowaniu.

Z poważaniem

DZIEKAN

prof. dr hab. Aleksander Nalaskowski

Szanowna Pani Profesor !

Bardzo serdecznie dziękuję za *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*. Jest to prawdziwa encyklopedia wiedzy o naszych mistrzach. Wiele z tych osób znałem osobiście. Pamiętam np. uroczystość jubileuszową prof. Jana Huléwicza w Krakowie. Pani Mrozowska, bywała w Lublinie. Odwiedzała nas. Miała wspólny język z moją żoną, która także przez wiele lat była nauczycielką historii. W bardzo bliskich stosunkach byłem z prof. Janem Dobrzańskim (słynny Jan), który dość długo (aż do likwidacji pedagogiki na KUL-u w czasach stalinowskich) był profesorem naszego Uniwersytetu. Poświęcona mu księga pamiątkowa (wspomnieniowa) wyszła po jego śmierci w 2001 r. pod red. Kazimierza Przybyłko.

Częstym gościem w Lublinie była prof. Mirosława Chamcówna, krewna prof. KUL Zygmunta Sułowskiego. Było to tak często, że niektórzy brali ją za prof. KUL-u. a ona tylko krótko wykładała historię wychowania na KUL-u.

Wspomnień jest wiele. Wydanie Pani książki oraz *Słownika* będzie miało na przyszłość duże znaczenie. Historycy wychowania będą mieli już do czegoś nawiązać w swoich wykładach i badaniach.

Serdecznie pozdrawiam

Lublin, 29.09.2008.

S. Litak

ul. Irydiona 6 m. 17
20-624 Lublin

PS. Przepraszam za spóźnioną odpowiedź. Przesyłka dotarła do mnie dopiero w piątek zeszłego tygodnia. Czekala bowiem w Biurze Instytutu Historii KUL,

5. Historia i historycy wychowania w fotografiach¹**Symposium naukowe pt. Historycy wychowania II Rzeczypospolitej.
Poglądy- Postawy- Idee, Lubostroń 22-23.05.2000**

Sławomir Sztobryn, Władysława Szulakiewicz, Danuta Drynda, Krzysztof Jakubiak

**Symposium naukowe pt. Historycy wychowania II Rzeczypospolitej.
Poglądy- Postawy- Idee, Lubostroń 22-23.05.2000**

Joanna Falkowska, Jan Draus, Władysława Szulakiewicz

¹ Fotografie zamieszczono w kolejności chronologicznej 2000-2016.

**Powszechny Zjazd Historyków Polskich
pt. „Powrót do źródeł”, Olsztyn 16-19.06.2009
Seksja nt. Największe wyzwania edukacyjne od średniowiecza do współczesności**

Władysława Szulakiewicz, Roman Tomaszewski, Karol Poznański

**Symposium naukowe pt. Historycy wychowania II Rzeczypospolitej.
Poglądy- Postawy- Idee, Lubostron 22-23.05.2000**

W pierwszym rzędzie: Wiesław Jamrożek, Kinga Jackowska, Julian Dybiec, Dorota Żołądz-Strzelczyk, Roman Tomaszewski, Stefania Walasek, Marianna Poznańska, Krzysztof Jakubiak, Władysława Szulakiewicz, Karol Poznański. W drugim rzędzie: Ewa Puls, Łucja Kabzińska, Grzegorz Michalski, Iwonna Michalska, N. N., N. N., Maria Radziszewska, Joanna Falkowska, Agnieszka Wałęga, N. N., Jan Ryś

**Symposium nt. Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe,
Toruń 8.12.2014**

Siedzą do lewej: Władysława Szulakiewicz, Iwonna Michalska, Justyna Gulczyńska,
Stoją od lewej: Piotr Goldyn, Joanna Falkowska, Agnieszka Wałęga, Grzegorz Michalski, Dorota Grabowska

**Symposium naukowe pt. Historycy wychowania II Rzeczypospolitej.
Poglądy- Postawy- Idee, Lubostron 22-23.05.2000**

Od lewej: Mirosław Wierzbicki, Grzegorz Michalski, Joanna Falkowska, Wiesław Jamrożek, Beata Topij-Stempińska, Justyna Gulczyńska, Agnieszka Wałęga, Barbara Jędrzychowska, Witold Chmielewski, Eleonora Sapia-Drewniak, Iwonna Michalska, Stefania Walasek, Władysława Szulakiewicz, o. Andrzej Paweł Bieś, s. Monika Sztamborska, s. Maria Opiela, s. Agnieszka Skrzypek, Dorota Grabowska, Anna Królikowska, Ryszard Skrzyniarz

Konferencja naukowa pt. Pamięć w pedagogice, Toruń 1-2.03.2016

Władysława Szulakiewicz, Joanna Falkowska, Dorota Grabowska-Pieńkosz

Symposium naukowe pt. Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku i początków XXI wieku. Stan badań - kierunki poszukiwań - projekty badawcze, Toruń, 6.12.2016

Siedzą do lewej: Katarzyna Dormus, Władysława Szulakiewicz, Elwira J. Kryńska, Janina Kamińska, Elżbieta Magiera. Stoją w pierwszym rzędzie od lewej: Mirosław Wierzbicki, Joanna Falkowska, Dorota Grabowska-Pieńkosz, Elżbieta Dolata, Justyna Gulczyńska, Maria Opiela, Anna Królikowska, Wiesław Jamrożek, Urszula Wróblewska, Anna Haratyk, Joanna Król. W kolejnym rzędzie od lewej: Grzegorz Michalski, Joanna Cukras-Stelągowska, Iwonna Michalska, Aneta Böldyrew, Ewa Barnaś-Baran, Piotr Goldyn, Wiesław Partyka, Łukasz Kalisz, Andrzej Paweł Bieś, Jerzy Kochanowicz, Paweł Śpica, Barbara Surma, Mateusz Szafrąński, Magdalena Tomaszewska, Anna Nowak

**Symposium naukowe pt. Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku
i początków XXI wieku. Stan badań - kierunki poszukiwań
- projekty badawcze, Toruń, 6.12.2016**

Grzegorz Michalski, Janina Kamińska, Dorota Grabowska-Pieńkosz, Joanna Falkowska

---

**Święto Uniwersytetu 2002, wręczenie dyplomu doktora habilitowanego
W. Szulakiewicz**

Władysława Szulakiewicz, Aleksander Nalaskowski

Prezydent RP- Lech Kaczyński wręczył nominację profesorską W. Szulakiewicz

Lech Kaczyński, Władysława Szulakiewicz

Obrona pracy doktorskiej ks. Mirosława Wierzbickiego, Toruń 2009

Ks. Mirosław Wierzbicki, Aleksander Nalaskowski, Władysława Szulakiewicz

Promocja doktorska Joanny Falkowskiej, Święto Uniwersytetu 2012

Władysława Szulakiewicz, Joanna Falkowska

Obrona prac magisterskich, Toruń 17.06.2011

Dorota Grabowska, Monika Kawczyńska, Władysława Szulakiewicz

Promocja doktorska Doroty Grabowskiej-Pieńkosz, Święto Uniwersytetu 2016

Dorota Grabowska-Pieńkosz, Władysława Szulakiewicz

Wykład prof. Andrzeja Tomczaka pt. Tajne nauczanie w czasie II wojny światowej, Toruń 6.03.2012

Dorota Grabowska, Andrzej Tomczak, Krzysztof Zieliński

**Wykład pt. UMK we wspomnieniach prof. Cecylii Iwaniszewskiej,
Toruń 12.12.2013**

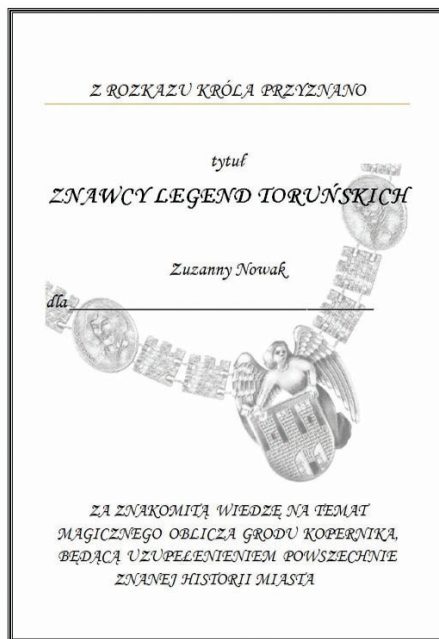
Dorota Grabowska, Cecylia Iwaniszewska

**Projekt edukacyjny pt. W kręgu legend grodu Kopernika realizowany
w Zespole Szkół nr 31 w Toruniu, styczeń-maj 2015**

Dyplom dla uczestników warsztatów

Warsztaty pt. Zabawki w minionych lat- odkryjemy je na nowo realizowane w Zespole Szkół nr 31 w Toruniu, luty-kwiecień 2016

Prowadzący warsztaty w ostatnim rzędzie: Karolina Jeszke-Głowacka, Katarzyna Myszkorowska, Dorota Grbowska-Pieńkosz, Alicja Żuchowska